

Slovenske národne vraže in prazne vére,

primérjane drugim slovanskim in neslovanskim.

Spisal J. Navratil.¹⁾

I. del; 3. dalje iz „Letopisa“ 1887. str. 88—167;
(začetek l. 1885, str. 117).

Jurjevo.

Sv. Jurij, Jurjev dan ali Jurjevo (23. ali pa 24. aprila²⁾: **stsl.** Юрій (Jurij); **bolg.** Gjurgjev den, Georgij; **rus.** Jurij, Georgij, Egór (izr. Jegór); **mrus.** Jurij; **hrv.** Juraj, Jure, Jurjevo, Gjurgjevo; **srb.** Ђорђе (Djordje), po navadi pa pišejo z latinico: Gjorgje, Gjorgjije, Gjuro, Gjuragj, Gjurgja . . ., Gjurgjev dan (danak); **č.** Jiří, Jiřík; na Moravskem tudi: „svatého Jura“ ali „Jurka“; **č.-sloven.** Juraj („sv. Juraja“); **p.** Jerzy.

Sv. Jurij, iz Kapadocije v Aziji doma, bivši vitez, (ki ga častí vztočna in zapadna cérkev), sluje po vsem krščanskem svetu, sosebno pa med Slovani. Na Ruskem vidiš njegovo podobo sredi cesarskega grba. Po národni veri ruski je sv. Jurij tudi ruskemu cesarstvu glavni „zaščitnik“ (patrón). Ruski pregovor pravi, da čim cesar („cár“) v ladijo stópi, čáka ga pri tej priči uže sv. Jurij v njej. (Gl. Hanuš: „B. Kal.“ 140).

¹⁾ Novi dobrovoljni sotrudniki: gg. Bilc Ivan, duhoven v pok. v Notranjski Bistrici; Eller Fr., učitelj na Zili pri Beljaku; Kupljen Ant., beležnik v Črnomlju; Lapajne Ivan, ravnatelj mešč. šole in c. kr. okrajni šolski nadzornik na Krškem; Ravnikar Jernej in Romih Tom, meščanske šole učitelja ondi; dr. Simonič Fran, vseučilišni skriptor na Dunaju; Šašelj Ivan, župni upravitelj v Adlešičih. Vsem bódi pristojna očitna hvala!

²⁾ Štajerski Slovenci ón kraj Drave praznujejo sv. Jurija (po rimsk. brevirju in „Mart. Rom.“) 23. aprila; a vsi drugi Slovenci in Slovani zapadne cérkve 21. aprila; — Slovani grško-vztočne cérkve (pravoslavni ali starovérci z zjedinjenci vred) pa 23. aprila po starem koledarju, to je 5. maja meseca po našem.

Znana je po vseh krščanskih deželah legenda, kako je sv. Jurij končal strahovitega zmaja in rešil s tem junaštvom kraljevo hčer (Ajo) grozovite smrti.¹⁾ Zato se zove ta krščanski junak tudi . . . „krščanski Perzej“ (Perseus). Sodimo, da so uprav tega poganskega junaka bajeslovno junaštvo kristijani s časom začeli malo drugače pritikati svojemu vitezu; kajti pred dvanajstim vekom bila je óna legenda o sv. Juriju še povse neznana. Res pogrešaš na prvih podobah njegovih óne grde pošasti.²⁾ Serb-lužička národna pesem o rešeni „cesaričini“ imenuje pa sv. Jurija celó Boga: „Luby božo z nebes, luby svjaty Jurjo!“ („B. Kal.“ 137).

Slovenske vraže. Okoli Notranjske Bistrice pójajo pastirji spomladi na paši to čudno pesmico:

„Jurij po potoku tuli
Z bélim hlébcem.
Če ga pojé,
Domú ne smé;
Če ga domú prinese,
Hišo vso raznese.“

Kaj znači v tej pesmici „béli hlébec“, tega pa ne zna zdaj živ krst. (Zapisał vč. g. Ivan Bile).

Staj-slovenske gospodinje zgodaj na Jurjevo trobijo v rogove, da bi odgnale čarovnice („coprnice“). Nekatere gospodinje hodijo na Jurjevo po piskre za kravje mleko; čarovnice pa po óne, v katere tulijo, kedar se sklicujejo. („Črtice“ 65).

V Ivankovcih (v Ljutomerskih gorcih) pókajo pastirji „pred Jurjovim večer“ (zvečer) z biči zato, da preganjajo čarovnice³⁾, ki vjutro na „Jurjovo“ (in na mlado nedeljo) vlačijo ruho po rosi, ako je že rosa; potém pa „dojijo“ svoje krave. Po katerih gospodarjev posestvih da čarovnica ruho vlačí, od tistih vseh krav ima v tistem letu „hasek“, akoravno samo svojo kravo doji. „Ob Jurjovem“ teče tudi iz tiste rosnate ruhe mleko namesto rose. Zapis. g. dr. Fran Simonič, bivši petošolec 1865/66. — O pókanju z biči povedali smo úže l. 1885. (182), da se po praznoverskih mislih z „bési“ (zlemi duhi) vred tudi čarovnice bojé vsakega velikega ropota, tedaj i pókanja z biči, ki se vrší pri Slovanih in Germanih tudi o „binkoštih“. O tém na drobno v naslednjem predelu.

¹⁾ Pri Moravcih in Lužičanik izpremenila se je ta kraljičina s časom v cesaričino.

²⁾ Dr. Jov. Ev. Stadler: „Vollständ. Heiligen-Lexik.“ II. (1861), 385. — Sedanja pripovedko (pokristijanjeno) o sv. Juriju, kraljevi hčeri in zmaju v vezani besedi, kakor jo popevajo Beli Kranjci v Adlešičih, razglasil je po „Slovanu“ l. 1887. (str. 87) dični domorodec Iv. Šašelj.

³⁾ Prim. „Črtice“ 64 in 65, kjer čitamo o takem pókanju tudi „zgodaj na Jurjevo“).

Med **koroškimi** Slovenci, vsaj na Zili ¹⁾ pri Beljaku, trobijo na večer pred sv. Jurijem dečki s kozjimi rogovi in zvonijo („cingljajo“) z živinskimi zvonci po vasi od hiše do hiše²⁾. Najumnejši in zgovornejši udari s paclo na hišne duri in pravi:

„Sv. Jurij ‚potrka‘ na duri,
Eno hlačo hlačnico
Ima zeleno, eno rumeno.“

In ko vse, kar hodi in lazi pri hiši, priporoči Bogu v varstvo, molijo dečki skupaj „Očenaš“ in „Češčena-si-Marijo“. Gospodinje jim dajejo za to ljubav jajec in zabele. (Zapisal g. Fr. Eller).

V Lésah (v Rožu) pojó to pesmico, pa le šaljivo takó:

„Sveti Marka, Marka
Koj pred durmi ‚darka, darka‘;
Sveti ‚Šent-Jurij‘, Jurij
Pa potrka žé na duri, duri:
Eno hlačo ‚ma zele- zelenó
Uno pa rume- rumenó itd.

(Zapis. K. Pečnik). Prim. tudi „Sloven. Glasnik“ l. 1858., l. str. 158 ali pa „Letopis“ l. 1877.; 222.

Gledé sv. Jurija (in binkošti) zvédel sem, da so slični običaji kakor pri štaj. Slovencih v navadi tudi na **Kranjskem**: pri Krškem, Kostanjevici in Trebnjem. V Krški okolici hodijo po noči pred sv. Jurijem popevat. Med drugim pójejo, proséc darú, tudi to kitico (pripevek):

Mati že po lojtrici lezejo,
Nam ‚gvišno‘ špeha režejo;
Oče že s ključkom rožljajo,
Nam gotovo vinca dájó.

(Zapis. g. Iv. Lapajne.)

To zanimljivo poročilo dopolnil je g. Jern. Ravnikar takó: „Pozno v noč pred sv. Jurijem ali po polunoči pridejo neznani moški (pevci) iz bližnje okolice na Krško ter pred hišami (okni) prepevajo razne pesmi sv. Juriju na čast, najbrže iz tega namena, ker se vse veseli nóve ozelenele vigredi (spomladi). Gospodarji jim dájó vina, gospodinje pa jajec. Domá potém napravijo „ocvrto jed“ (iz masla, moke in jajec); po gostem primešajo tudi raznih zelišč ter použijejo vse to pri čaši vina, ki so ga dobili na dar. Ljudje mislijo, da jih ta jed občuva („obvaruje“) raznih bolezni. — Ker priobčena nam pesem o sv. Juriju nima ničesar praznovérskega v sebi, nego je bolj

¹⁾ Maria Gail.

²⁾ Iz istega, a menda uže zabljenega uzroka, ki smo ga imeli v mislih str. 133 pri štaj.-slovenskih gospodinjah in hlapcih ali pastirjih.

zgodovinska nego bajeslovna, zato smo jo namenili neki drugi knjigi.

Okoli Adlešič hodijo Beli Kranjci na Jurjevo po nekaterih vaseh isto tako še dan danes „popevat“, pa le tedaj, kadar je o Jurjevem uže kaj zelenja. Po dva ali več „dečakov“ vzame malega dečka, ovijejo v zelenje ter vodijo od hiše do hiše, češ: „Jurija vodijo“. Pri tém popevajo:

„Došel je došel zeleni Juraj,
Donesel je pedenj dugo travico,
Lakat dugo mladico.“

Pri vsaki hiši dobijo potlej kaj v dar: novcev, jajec itd. (Zapis. vč. g. Ivan Šašelj.)

V Tribučah popevajo z istim običajem, kakor v Fučkovcih to pesmico:

„Došel je, došel sv. Juraj, Donesel je pedenj dugo travico, Lakat dugo mladico. Dajte mu, dajte, Jur'ja darovajte. Dajte mu pogače, Da mu noge poskoče. Dajte mu vina, Da mu ne bo zima. Dajte mu pleče, Da vam kaj ne reče. Dajte mu hajde (ajde),	Da se doma najde. Dajte mu žita, Da se doma pita, Dajte mu groš, Da mu ¹⁾ dojde još Dreta mi je v Ljubljani Šilo mi je v Metliki. Dotle mi to zbêremo, Cokle si razdêremo. Haj, haj! — — Bo li skoro kaj?
--	--

(Zapisal isti.)

Zarad štaj.-slovenskega národnega običaja Jurjevskega, temu podobnega (a z drugačnim petjem), čitaj zanimljivi popis v „Črticah“, 63—65. — Ondi se čita tudi to, kako rad žene (štaj.) Slovenec ta dan na pašo, in kako pastirji in pastirice opletajo z zelenjem sebe in živino ter prepevajo vsi veseli.²⁾ V Ljutomeru („Lotmergu“) opletajo takó same krave. Zname nita je tudi pesem, ki se nahaja ondí (63) ter začenja s temi besedami:

Hudi, hudi³⁾ sv. Juri
No po svetu tak' zakuri,
Kaj⁴⁾ se vneme zemlje koža,
Zima nam se že prevnoža.⁴⁾ itd.

Sploh imajo izmed vseh Slovencev: **štajerski** največ vraž „o sv. Juriju“; n. pr.: Pred sv. Jurijem se mora prvi metulj

¹⁾ „Da vam dojde još“ — čitaš v „Letop.“ l. 1879., 218 v hrvatski (uprav. „čakavsko-kajkavski“) pesmi, ki je tej jako podobna.

²⁾ „Pravno“ prazno vero smeli bi pa morda imenovati štaj.-slovensko národno mnenje, da se sme (vsako leto) do sv. Jurija pasti tudi po tujem svetu. (Povedal g. Radoslav Pipuš). — Isto velja tudi za dobo „po Martinovem“ („Črtice“, 95).

³⁾ To je: Hôdi, hôdi . . . — P i s.

⁴⁾ Ka ali kaj tu = da. — P i s.

rumenjak (*Colias Rhamni*) uloviti in kravam dati; potem dadé veliko in dobrega mleka. Pred Jurjevimi (in Križevimi) daje se kravam tako zvano „lizanje“ še pred solncem, da bolje dojé in jim ne more coper (čara) škodovati. Kdor pred Jurijem gada ali modrasa dobí, mora mu jezik iztrgati in ga dati v „kostno držalo“, pa bo vsakega lahko prekosal. Kdor vidi pred Jurjevimi kačo, bóde skrbljiv; kdor pa „slepca“, bóde len. Kurijo „na Jurjevo“ tudi kres, ter mu „pripisujejo“ veliko moč; itd. itd. (Čitaj „Črtice“ 64—65).

Gledé **koroških** Slovencev zvedeli smo samo še to: „Šent-Jurij ima za kmeta velik pomen pri sejanju (setvi), pri paši živine in pri drugih delih. Kmetje gledajo namreč, da se vsa dela natanko izvršujejo pred Šent-Jurjem ali pa po Šent-Jurju.“ (Zapis. K. Pečnik).

Hrvatskih Slovencev (kajkavcev) Jurjevski običaji oziroma vraže in prazne vére strinjajo se jako s štaj.-slovenskimi. One v Varaždinu in njegovi okolici navadne, popisal je vrli naš rojak M. Valjavec v „Arhivu za povjetnicu jugoslavensku“ (knj. VII.; 256—257) jako mično v hrvatskem, lahko razumljivem književnem jeziku, (pustivši nalašč nekoliko kajkavskih besed in njem) in to l. 1863. takó:

„O Gjurgjevu danu. Taj se dan raduju pastiri i pastiričice, jer na taj dan davaju gospodari pastirom jaja i masti; njekoji masti, a drugi pako jaja. Pastiri se slože, te svaki dade svoje, što je dobio, pa to skupa peku na paši i goste se. Poslje toga pletu vience te jih među govedi na rogove, kad kući tjeraju, a to onim, kojih gospodari su jim što dali. Dobro si pako zapamte, koji jim ništa nedadoše, te [ter] njihovi govedi metnu lupinje od jajah. Pred Gjurgjevim danom stavljaju šipak i trnje na vrata od štale i kuće i na plotove¹⁾, da ondje, gdje je takov trn, neće moći nikakova grdoba, niti neprijatelj, niti „coprnica“ doći. Njekoji i štalna vrata škrepe. Po njekojih mjestih [krajih] sprovadjaju taj dan u veselju; oni obuku²⁾ kojega čovjeka v svakojako zeleno šibje, te hode s njim okolo uz pratnju muzike. Š njim hode dva ili tri ljudi [moški], dva imaju „flautu“; a jedan bubanj. Svi tri igraju,³⁾ a onaj pleše držeći u ruci zastavu; izrazuju, da je već zima prošla.“

„Na Gjurgjevsku noć hode coprnice okolo po kućah i štalah i „hasen“⁴⁾ od marhe [živine] jemlju; podoje najmre krave, pa tim mliekom svoje krave mažu, da tako više dobe.

¹⁾ Prim. „trnjavke, najrašji tako zvani ščipkovec na vrata, ki drže v dvor. Tako v Središču na Štajerskem.“ („Črtice“ 65).

²⁾ Obléčejo.

³⁾ Po navadi znači Hrvatom „igrati“ to, kar nam „plesati“; tukaj pa „svirati“.

⁴⁾ „Hasek“ velé štaj. Slovenci. („Črtice“ 65).

Ovu noć je pogibeljno okolo hodati, jer na svakom „križanju“ sastanu se navadno coprnice, i ako koj straži pri svojoj marhi, jako ga izbiju. Obraniti jih se je moći, ako se on večer strielja s onim prahom, koji je na uskrš blagoslovljen, i kako se daleko glas iz ove puške čuje, tako daleko neimaju coprnice moći; ili ako se iz trnja križ na vrata pribije. Ženske njekeje pak imaju takovo korenje, koje nakopljju, te ga dadu na Benediktovo blagosloviti (kako se svako ljeto vidi pri kapucinih), i s tim kađe marhu.¹⁾ Svjetuje se, da se onu večer pred Jurjevim danom svaki čovjek kod kuće drži, jer imaju ovu noć coprnice osobitu moć i primaju druge coprnice v svoje „kolo“. Coprnice dodju po noći onomu, koj ima dobre krave, pa iztešu ljesne stupove i svoje krave s onim treščem nakade. Pred Jurjevim danom nijedna zmija [kača] nije otrovna²⁾, pak ako se kojoj jezik izpukne, veli se, da je taj za osobito vračtvo [zdravilo]. Na Jurjev dan ‚hrvaju‘ se puži i mravlje; ako puž nadvlada mravlje, onda bude velika suša, a ako mravlje puža, onda bude velika mokrina.³⁾

Okoli Karlovca⁴⁾ prinese na Jurjev dan zvečer kakšen moškiiz hoste („šume“) dve „povisoke brezice“, pa „jih“ posadi kvelikim dvornim vratom t. j. priveže vsako za en podboj („stup“) in to: na dobo do „Ivanja“. Uže na večer pred Jurjevim zbere se pa po več mladeničev; jeden nosi na glavi „povelik koš“, opleten s cveticami („nakićen cvietjem“), a drugi ga spremljajo pevajoč nekako pesem⁴⁾. Vsaka gospodinja podari mu nekoliko jajec [kakor slovenska gospodinja na Krškem]. Predno gredo krave vjetro na pašo, prekriži jih gospodinja, da jim ne naškodi ‚coprnica‘. — Na Jurjevo — tako pripoveduje ondot kmet („seljak“) zberó se vsi volki („svi vunci“) na jedno mesto in čakajo sv. Jurija. Ta prijaše na ognjenem kozlu („vatrenom jarcu“) ter odkaže vsakemu, kde mu bóde „lov“ loviti in kaj vse delati. („Arhiv“ VII.; 239). — Sv. Jurij je tedaj po národnem praznovérju i volčji („vučji“) pastir. Prim. tudi „Arkiv“ VII.; 222—224 poročilo iz Ivanić-grada.

Da „ladajo“ (ali „ladekajo“) — kakor piše Vuk v rječn. 320 — „krščanske djevojke“⁵⁾ okolo Karlovca o Jurjevem, omenili smo uže v „Letop.“ l. 1887, 123; a zdaj ne več.

¹⁾ Štaj. Slovenci ‚kadijo‘ krave z blagoslovljenim kadihom, ktero je bilo na god sv. treh kraljev ali pa: sv. Benedikta blagoslovljeno. („Črtice“ 65).

²⁾ Tudi štaj.-slovenska ‚prazna vera‘. („Črtice“ 64).

³⁾ Po tej okolici imela je kajkavščina l. 1863. še ‚prevago‘ mimo štokavščine in čakavščine. („Arkiv“ VII.; 245); pa jo ima brez dvojbe še zdaj; kajti narod ne zapušča materinega jezika tako naglo, kakor bi radi gg. učitelji, ki morajo učiti zdaj „štokavski“.

⁴⁾ Poročevalec V. Lorković veli, da ni imel še prilike prepisati te pesmi . . . — „nu drugi put“.

⁵⁾ Ladavice; Vuk ond, ali Ladekarice („Arkiv“ VII.; 337).

Mnogi **Hrvati** (po Hrvatskem) kurijo o Jurjevem tudi kres, a ne „na Jurjevo“, kakor štaj. Slovenci, nego óni dan pred Jurjevim („u oči Gjurgjeva dne“²⁾), sósebnó okoli Zagreba³⁾; tako tudi po Slavoniji — vsaj v Lonji (v Posavini), kder plešejo pod milim nebom tudi „kolo“ okoli kresa („kresnice“), moški in ženske skupaj, vso drago noč in na ves glas vesele pesmi popevajoč, dočim jim svira glasba ali vsaj priprosti meh („gajde“). — Krščanski vpliv vidi se pa tamo pri poganskem „kólú“ v tem, da, čim se prikaže krasna zora,⁴⁾ zakričé vsi možaki („mužaci“) v slavo božjo trikrat: „Amen!“ — („Arkiv“ VII.; 286—287).

V **Slavoniji** se nekateri na Jurjevo („Gjurgjevo“) pred solncem prvič kópljejo v nóvem letu. Pred Jurjevim se človek ne sme kopati, zato ker je vso zimo vrag ali hudič („djavo“) v vodi, ter bi utegnil koga potegniti va-njo, da bi utonil. — Sploh se misli, da vsakega utopljenca ali topljenika („utopnika“) vrag zveže na dnu vode. — Ne samo na naše, nego i na starovérsko Jurjevo vzame néktera starka („mnoga baka“) metlo in gleda, da udari ž njo (moléč Boga) sosedine krave po vimenu, a potéu svoje, zato da bi sosedinih krav mleko prišlo k njenim kravam. Iz istega uzroka goni tega dne vsaka dobra gospodinja svoje krave skozi vso vás („do izvan sela“) na pašo, samo da ji ne bi katera soseda prevzela mleka. (L. Ilić l. 1846.; 126—127).

Vedeževalke in vedeževalci („vračare i vrači“) nabirajo na Jurjev („Gjurgjev“) dan pred solncem vsakoterih zeli („svakojake trave“), s katerimi zdravijo in čarajo („lěče i bajaju“). — Po njihovih mislih imajo „trave“ na Jurjevo največjo „jakost“ (moč); čim jih pa solnce obsije („sunce ograni“), gube svojo móč. — Predno se odžene živina na pašo, gospodar vse „staje“ obide ter njih in živino s 3kraljevsko („vodokrstno“) vodo „poškropi“, in to, moléč Boga, zato da ji ne bodo mogli vse leto naškoditi volki. Tudi po slavn. národni véri je sv. Jurij — volčji pastir, ki odkazuje volkom „hrano“ na vse leto. (Isti, 127—128, kder se to dokazuje z národnimi bajeslovnimi, oziroma praznovérskimi pripovedkami, ki pa pridejo na vrsto stoprav v predelu o „volčjem pastirju“).

Po mnogih krajih slavonskih hodijo dan pred sv. Jurijem žene v hosto („šumo“) ovcam in drugi živini trave brát. V Cigleniku „igrajo“ same žene i „kolo“, kedar se vrnejo v selo, in delé kolače deklinam („djevojkam“), ki jih pozdravijo („do-

²⁾ Vuk. rječn. 303 p. b. „krijes“; Jos. Staré: „Kroatan“ („Völk. Österr.“ X. 2; str. 122).

³⁾ „Obzor“ 24. travnja (apr.) l. 1886.

⁴⁾ Prim. „Letop.“ l. 1885; 145. Ondi čitaš (po Afanasjevu), da je bila „boginja Zora“ — mati Solncu. Drugače učí Krek 301¹ in 813².

čekaju“) tudi s takim plesom. Nabrana trava daje se živini na Jurjevo vjutró. (L. Ilić 129). Ondi čitaš tudi Jurjevsko pesem („ikavsko“), ki se začinja takó:

„Majka Antu¹⁾ s mlíkom zaklinjala.“

Ne omenja pa Ilić ni z besedico, da bi Slavonci na Jurjevo opletali koga z zelenjem, kakor nekod Slovenci, kar uže vemo.

Srbi. (V izvornem jeziku). „Na Gjurgjev dan, prije nego svane²⁾, nema toga momka ni djevojke, (pa i mnoge nevjeste), koji se neće okupati u rijeci, potoku, čatrnji³⁾ itd., ali napose⁴⁾ momci, a napose djevojke. Pošto sunce ograde⁵⁾, idu momci i djevojke, nekad obaška⁶⁾, a nekad ukupno, pa se po livadama onako obučeni po travi valjaju, a dje nema livade, po kakvoj dolinici, i svaki za sebe pjeva: „Gjurjev danče i zelena travo.“ („Srbadija“, u Beču 1876; str. 25).

Predno poskačejo mladeniči (po nekaterih srbskih krajih) v vodo, opašejo si okoli ledij zelenih vrbovih mladik. — Celó jako mala dečica morajo se kopati ta dan, ker mislijo roditelji, da ni boljega za zdravje. (Prim. v „Letop.“ l. 1887.; 218).

Tedaj je uzrok Jurjevskemu kópanju, sploh isti kot božičnemu⁷⁾, kresnemu in velikonočnemu⁸⁾. — Kópanje izpremenilo se je s časom v valjanje po rosi ali pa v umivanje (osédo bi največ „pred solncem“ ali vsaj „zarana“ itd.). Vsi národni običaji Jurjevski pa kažejo, da se praznuje o tej dobi pri Slovanih, a posebno pri Jugoslovanih še zdaj stari spomladni praznik ali svetek. To nam pravi omenjena belokranjska (Adlešička) pesem, ki veli:

Veseli se zemlja ,Bosna' ravna,
Koja jesi na glasu od davna,
Vsu' kršćansku vjeru razpoznala.
Eto tebi lipo premaliće,
Premaliće, dan te Jurjev išče.
Kaj će tebi Jurjev dan donesti?
Tihe rose, dubrave zelene itd.

Čudno, kako se s to pesmijo strinja srbska narodna pesmica:

¹⁾ Antona; — ²⁾ predno se zdani, t. j. o zori; prim. Afan. I., 706; — ³⁾ vodnják (Cisterne); — ⁴⁾ posébe (posébej); — ⁵⁾ izide, zasije; — ⁶⁾ to, kar „napose“ (4).

⁷⁾ To je o sv. 3 kraljih (tretjem božiču), bodi si vjutró „pred solncem“, ali pa uže zvečer pred tem dnevom. („Letop.“ 1886; 99). Zvedel sem lani v Lipiku (v Slavoniji), da o tej dobi tudi Slavonci, živeči ob Savi, prebijajo, ako je voda „smrzla“, celó led, samo da se morejo okópati, misleč, da ostanejo potlej vse leto zdravi.

⁸⁾ „Letop.“ 1887; 113 in 131,

Veseli se zemljo Bosno ravna!
 Eto tebi ljeta i proljeća
 I Gjurgjeva bijeloga dana,
 Koji nosi ugodne darove:
 Tije (sic) rose, zelene dubrave itd.

(Nikola Begović: „Život i običaji Srba-graničara“. U Zagrebu, 1887; 117).

Tako i srbska národna pesem opeva sv. Jurija zato, ker prinaša v dar spomladno cvetje („proljeťnje cvijeće“); a srbska poslovice veli: „Zelen junak na zelenu konju,“ t. j. na bélem konju.¹⁾

Lepa národna pesem istrska (ki jo je bil mnogozasluzni domorodec vč. g. Jak. Volčič najprej pod napisom „Sv. Juraj i devet sinov mati“ razglasil v „Sloven. Glasniku“ l. 1859.; str. 109,²⁾ — pravi izrécno, da je sv. Jurij prišel k devet sinov materi v „crnu goru“ . . . na bélem konju.

A uprav zató, ker je sv. Jurij po národni veri imel bélega konja, kakoršnega je imel tudi staropaganskih Slovanov solnčni bog „Svętovit“, sodijo nekateri učenjaki, da je bil sv. Jurij postavljen na istega poganskega boga mesto zato, da bi se novi kristijani lažje privadili krščanskemu svetniku.³⁾

Drugih mislij je pa dr. Greg. Krek, ki izvaja v II. izd. svoje knjige: „Einleitg. in die slav. Lit.-Gesch. 1887; 396 i. d. ime „Svętovit“ gledé prve polovice . . . iz „svetъ“ prvotnega pomena: jak, velik („stark, gross“), po Miklošičevi razlagi prve polovice osebnega imena „Svętoplukъ“; — glede druge polovice (vitъ) pa iz korenike vč. staroind. vā = flare, wehen, vějati, iz katere je tudi stsl. větrъ Kreku je tedaj osédobi Svętovitъ = Svętovětrъ t. j. božanstvo čistega, jasnega ali vedrega zraka⁴⁾, a nē: solnčni bog.

Po mnogih krajih srbskih (v **Srbiji**) valjajo se same „selske devojke“ uže óni petek pred „sv. Gjorgjem“ za rana po rosi; poprej si pa natrgajo „kopitnjaka“⁵⁾ in „zdravca“⁶⁾ ki drže oba, valjaje se, v rokah, zato da bi bile vse leto zdrave, in da bi se vdale še isto leto. Povedal 6. avg. l. 1887. g. Ivo

¹⁾ Po starem národnem „kalendaru“ (bivših) „Srba-graničara“ računa se pa „proletje“ (spomlad) od „sv. Tripe“ (Trifuna) t. j. od 1. (13.) februarja ali pa od „Mučenika“ t. j. od 9. (21.) marca do „Gjurgjeva dana“, t. j. 23. aprila (5. maja po novem). N. Begović 28. Od „sv. Gjurgja“ počenja se jim tedaj uže „leto“ in traje do „Dimitrova dana“ t. j. 26. okt. (7. nov.), ki je starovérceim svetek.

²⁾ Na kratko pretiskal „Kres“ 1885; str. 214—215.

³⁾ M. Sila v „Kresu“ 1885; str. 215 in M. Napotnik ondi 1886; str. 45

⁴⁾ „Theomorphose der reinen, heitern Luft.“

⁵⁾ To Tušku: „Rastl.“ II. izd.; 134; Virh ali kopitnik (asarum europaeum, europ. Haselwurz).

⁶⁾ Po Šulk. „Jugoslav. imeniku bilja“ zovejo se vsaj štiri različne cvetice „zdravac“.

Popović, ondaj bivši stotnik („kapetan“) v Belem gradu; a na vés glas zasmejala se je nato mlada gospa njegova, ki se je rodila v glavnem mestu Belem gradu, pa ni slišala nikdar poprej praviti o tem čudnem in po njenih mislih jako smešnem običaju „selskem“. Priduševati moral se ji je soprog, rekši, da je živel on za mladih nog „na selu“ ter videl to večkrat sam s svojimi očmi, — predno je verjela.¹⁾

[V **Hercegovini**, in to, baš v glavnem mestu Mostaru kópajo se pa in valjajo „djevojke“ na „véliki iztočni petak“²⁾ vjutró po travi: kópajo se zato, da bi bile lepe; a po travi se valjajo zato, da bi se vdale še to leto. Povedal 8. avg. 1887 trgovec mostarski. Pero S.]

Poseben običaj imajo srbske ženske („žene i djevojke“) zvečer pred „sv. Gjorgjem“: hodijo namreč k najbližjemu mlinu po „omaje“ t. j. vode, katera „prši“ z mlinskega kolesa ter se kopljejo drugo jutro v njej na vrtu, „da se od njih svako zlo i nevaljalština“³⁾ otrese in odpadne, kao omaja od kola.“ Poprej (čez noč) devajo pa v njo vsakoterih zeli, a sosebno „selena“.⁴⁾ Vuk. „rječn.“ 151; ali pa Vuk.: „Život“ itd. 28.

N. Begović 116 priobčuje pa, da se nekatere srbske ženske drugi dan za rana z „omajo“ samo umivajo, mažejo kravam „sise“, natrgajo „vrtiča“⁵⁾, „odoljana“⁶⁾, „miloduva“⁷⁾ i dr. ter dalajo „napoj“ kravam. O mraku („u prozorje“) streljajo [moški] s puškami čez „blago“ (živino) „zbog svake nečisti i zla čovjeka“. — V Šegestinu okolo Zrinja kurijo tudi Jurjevski kres iz same slame in prapróti („bujadi“) pa plešejo in preskačejo [ogenj], kakor mnogi Slovenci o „Kresu“ ali Ivanju. Isto tako palijo ličje („lile“) kakor Srbi v Srbiji o svojem „Ivanjdanu“ in tekajo z gorečem ličjem, dokler ne zgori.⁸⁾

¹⁾ Tako i meni neka Dunajska Slovenka ni htela verjeti, da se nahaja res med narodom slovenskim neka vraža, ki sem jo bil zvedel na Dunaju po nekakem kostanjarju slovenskem malo poprej. Mislija je, da je preneumna, torej izmišljena. A kako se začudi, ko iz zvedljivosti razgнем knjigo, polno nemških vraž, in najdem v njej ter ji pokažem pri tej priči isto vražo „černo na belem“. — Če se tedaj pametnemu ali „izobraženemu“ človeku kakova vraža zdi „preneumna“, zato naj ne misli ni pet, ni šest, da je . . . izmišljena.

²⁾ V Bosni (a brez dvojbe tudi v Hercegovini) prvi petek po veliki noči „Letop.“ 1887. str. 153.

³⁾ Malopridnost (ničemurnost, napaka; Nichtswürdigkeit).

⁴⁾ „Selen“, ligusticum levisticum L. ali levisticum officinale Dr. Bill, 5. izd. (Wien), Liebstöckel, nsl. „luštek“ ali „luštrek“, morda tudi levstek (?) — Pri Tušku pogrešaš te rastline v „Rastl.“ in v „Bot.“

⁵⁾ Tudi nsl. „vrtič“ (tanacetum crispum L. ali — vulgare, Rainfarn. Cig. (Gutrn.), Vuk,

⁶⁾ Odoljan ali odoljen po Šul. valeriana, Baldrian; nsl. (Tušk.) špajka.

⁷⁾ Miloduv ali miloduh = „selena“ (4).

⁸⁾ Prim. štaj.-slovenski náčin z gorečo slamo na drogih o našem Ivanju. „Letop.“ 1887; 106.

Vredno je spomina, da Srbi ne vodijo „zelenega Jurija“ (kakor nekateri Slovenci in Hrvati), nego nekod . . . „koprive beru, pa nakite se, a i ožare jedan drugoga, da zdravi budu.“ (Okoli Petrinje. N. Begović, 116). Tudi hiše in cerkev lišpajo („kite“) srbske deklice in „mlade“ še pred zoro z zelenim perjem in s cvetlicami („listom i cvijećem“) ali pa z zelenimi vejicami („zelenijem grančicama“), ki jih potlej spravijo ter križajo, t. j. prekrizujejo ž njimi o hudem vremenu oblak, govoreč: „Rastupi se“ (razdéli se)! — Gospodarji streljajo preko hiše in blaga (živine). O „doručku“ (zajutru), kedar pride blago s paše, dajó mu soli. A gospodar zopet — obrnen proti solnčnemu vzhodu — strelf s puško „preko blaga“. N. Beg, 120 in 121.

Vse troje: koprive, sol in streljanje pomaga po starih vražah „od vještice“ in „coprnjic“, ¹⁾ kakor jim pravijo nekod tudi Srbi, nekdanji „graničarji“. ²⁾

„Srbi-graničari“ streljajo pa na „Gjurgjev dan“ pred solncem („prije sunca“) preko blaga tudi s svinčenim zrnjem („sa olovom“), misleč, da bóde potlej blago zdravo in da „tjera“ ³⁾ od njega puška — vuka i ajduka.“ (Ondi.)

Ta — da rečem tako — „vojaško-lovski“ uzrok je vsakako mlajši od našega.

Da delajo raznega imena čarovnice o Jurjevem veliko préglavico i Begovičevim Srbom, posebno zarad krav, in kako si znajo pomagati, čitaš v njegovi zanimljivi knjigi na več mestih. Náte vam tû samo še en ženski in moški način v izvirnem jeziku:

„U oči sv. Gjurgja, ⁴⁾ da ‚coprnjica‘ kravi ne naškodi i ne uzme várenike, ⁵⁾ radi se ovo: Planinka zaveže v dvije krpe soli, bijeloga luka, ⁶⁾ maslenjače ⁷⁾ i vratiča trave. ⁸⁾ Kroz ova dva zavežljaja propuste krave, i im se sô [sol] daje u veče(r) i u jutro na sv. Gjurgja. Od bijeloga luka bježi vještica i coprnjica; od maslenjače je varenika mas(t)nija, a vratič vareniku povrača.“ (Beg. 120).

¹⁾ Prim. Grohm. 139 (1019); „Letop.“ 1885; 175—176 in (zarad streljanja) tû zgoraj.

²⁾ Pobrali so menda te nedomače „coprnjice“ od sosedov „kajkavcev“, samo da so jih nekoliko omeščali; premenivši *n* v *nj*. Razlikuje se pa srb. „coprnjica“ od „vještice“. Prim. pri N. Beg. 117, 118 in 119. Razlaga se ondi beseda „coprnjica“ z besedo „čaratanica“, ki je pogrešaš pri Vuku s „čivilico“ vred. To pa niso še vsa jugoslovanska imena čarovnicam, o katerih kanimo govoriti še v posebnem predelu.

³⁾ T. j. tera, tira, podí (hoče reči: zadene ali zgodi).

⁴⁾ T. j. dan poprej; — ⁵⁾ varenika tû = (sladko) mleko; — ⁶⁾ česna; — ⁷⁾ Morda Schmalzblume, Sumpff-Dotterblume, caltha palustris, kalužnica (Tuš. „Rastl.“); nsl. tudi Jurjevka; Cig. — ⁸⁾ gl. str. 141; 5. op. „vratič“ zove se srbski tudi „povratič“.

„Da coprnjica ne naškodi strni, to gospodar u oči sv. Gjurgja, prije nego sunce počine (zajde), oblazi (obhaja) svoja žita, pa sa četiri kraja učupa (odtrga) po nekolika struka (bilek) strni.¹⁾ Ove rukoveti nosi u ambar²⁾, i tamo sve zaključa.“ (N. Beg. 121).“

Pred solncem (na Gjurgjev dan) mečejo srbske dekllice v níc („preko sebe“) po jajce, da jih ne boli nikdar hrbet („ledja“); a da jih ne bi bolela glava, jemljó, kedar solnce vzhaja, mlajšega brata hlačice („gačice“), pa skozi desno hlačnico („nogavicu“) pogledajo na solnce. (Ondi 117).

Nekod (n. p. na Perni) naprosijo boljše hiše („jače kuće“) popa, da jim blagoslovi vodo, hišo in blago. V ta namèn gre pop z gospodarjem v osek („tor“) med blago in ga blagoslovi s posvečeno vodo („vodico“) in z bosiljkom (ocimum basilicum, L., Basilienkraut). Čim okropí blago na štiri kraje („na četiri kraja“), gospodar poklekne, a pop mu vrže „jepitrailj“ (štolo) na glavo pa čita molitev. Popa pogosté ta dan, a potlej mu podaré jagnje in Jurjevski sir. (N. Beg. 116).

„Mnoge kuće i plemena slavé na Gjurgjev dan svoje „krsno ime“. Prvo jagnje Gjurgjevsko je pečenje (pečenka), prvi sir je na stolu“ (na mizi). Ove kočice darivaju crkvi, i prvi sir donose na blagoslov.“ Kdor pa ta dan leži na travi, ónega piči kača („zmija“). Isti 115 in 117.

Kaj počénjajo odrasle devojke po zapadnem delu srbskem (o polnoči pred sv. Jurijem), da bi zvédela vsaka, kateri „momak“ ji je sojen, in kako ravnajo v Boki take devojke (drugi dan za rana), da bi se vdale (omožile), — vse to in še mnogo drugih srbskih vraž Jurjevskih popisal je izvrstno po najboljših tedanjih virih ter jih priobčil na ták način (primerjaje in razlagaje) Fr. Hubad uže l. 1877. v „Letop. Matice slovenske“ str. 216—222. Ondi (220) čitaš i to, s „kakim mazilom“ in „čemu“ ženske (srbske) mažejo o tej dobi sise kravam (pa i ovcam), česar pogrešamo v neki novi knjigi srbski.

Iz navedene nóve knjige Begovićeve (117) dodajemo pa še to mično vražo: Zarano še pred solncem, hití srbska djevojka na vodo in jo pozdravlja zajemaje tako:

„Dobro jutro! moja vodo ladna, ³⁾
Na tebi so tri korita zlatna:
U jednome perem svoje lice;
U drugome ruke do lakata;
A u trećem noge do koljena.“

Najlepše je pa to:

„Ne zahvaćam⁴⁾ tebe, vodico,
Već⁵⁾ zahvaćam svega sela srećico!“

¹⁾ V knjigi čitaš obakrat „strvi“; — ²⁾ hambar (kašča).

³⁾ Hladna; — ⁴⁾ zajemam; — ⁵⁾ nego (ampak).

To govori po trikrat, vzame nalito posodo in odhaja ne ozirajoč se nikamor.

Dasi tu ni povedano, zakaj srbske devojke zajemajo vodo in čemu jo nosijo domov o tej dobi, pa naši véрни čitatelji vendar lahko ugánejo uzrok in namen takemu počénjanju. Prim. razpravo o „velikonočni vodi“ v lanjskem „Letop.“ (131), sosebno serbo-lužičkih in angleških deklic način — s tem znamenitim razločkom, da zajemajo (in morajo zajemati) té in óne vodo molčéč, srbske pa govoreč.

Kópati se pa začénjajo na „Gjurgjev den“ tudi **Bolgari**. („Letop.“ 1877; 319).

Po vsem tém vidiš, da prisvajajo nekateri Jugoslovani še dandanes tudi Jurjevski vodi, soseb pred solncem zajeti, čarovno ali čudotvorno (zdravilno) moč.

V **Bosni** praznujejo sv. Jurija celó poturčeni Slovani, a samo dopoldne; popoldne pa delajo ter pravijo: „Do podne Jure, od podne Ale.“ (Vuk. „rječn.“ 4 p. b. Ale). Tako tudi v **Hercegovini**, vsaj v Mostaru. Smisel: Dopoldne svetek, popoldne delavnik. (P. n. p.).

V **Veliki** in **Mali Rusiji**, in to po vaséh („derevnjah“). koder se je za poganske dobe častil še bog (malik) **Jarilo**,¹⁾ ter se je njemu na čast ovršával tudi spomladni praznik („vesennij prazdnik“), — preménil se je ta praznik za krščanske dobe v čéščenje sv. Jurija. Afan. I; 442.

Po istega učenjaka besedah (I. 438) bil je Jarilo Slovanom to, kar Germanom Fro ali Freyr t. j. „bog. oplodotvoritelj, predstavitelj blagodatnoj vesny“ [spomladi]. To potrjuje naslednja národna pesmica.

Jarilu na čast popevali so ruski kmetje še v 18. veku to pesmico:

„A gděž jon nagoju [nogoju]²⁾
 Tam žito kapoju [kopoju]³⁾
 A gděž jon ni⁴⁾ zyrne,⁵⁾
 Tam kól s⁶⁾ zacvívče.⁷⁾ (Afan. I; 441).

Še živeje ohranil se je tega malika sled med **Belorusi**, ki mislijo, da je bil Jarilo mlad in lep, a bós; da je jezdaril na bélem konju, (ogrnen z bélim plaščem, ovenčan z vencem iz spomladanskih, poljskih cvetíc) in držal v desnici človeško

¹⁾ Nehoté se spominjaš mr., češk. in poljsk. besede: „jar“ (spomlad), nsl. „jar“ (adj.) = spomladni, oziroma: létni, mladi; n pr.: „jara rz“, Sommerkorn; „jarina“, Sommerfrucht; járica (belokr. in č.-slov. junge (einjährige) Henne, srb.-hrv. „jare“, ein junges Stück Ziegenvieh itd. — Strinja se pa slovanska beseda „jar“ z indogerm. yara (Jahr, Zeit) iz „ya“ iâ) iti, zend „jare“, st.-v. n jar, gr. ἔρα Jahreszeit itd Prim. Mikl. Etym. Wtb. 100-1) in C. A. Fick.

²⁾ Kamor on stópi z nogo; ³⁾ kupoma [vzraste]; — ⁴⁾, ⁵⁾ le pogleda; ⁶⁾, ⁷⁾ klas zacvita (zacvetè).

glavo v levici pa pést žitnega klasja („gorstb ržanyh kološev“.) Afan. I. 441. Gl. Iv. Dalj IV, 122.

Jarilu v čast praznujejo Belorusi prve setve čas pod konec (27.) aprila meseca (po starem koled.), tedaj nekako o svojem Jurjevem po stari národni šegi takó: Zbrane deklice („děvuški“) izberó jedno izmed sebe, ter jo posadí, oblečeno po njegovi podobi, na belega konja. Okrog izbranke suče se potem dolgovrstno kolo, ²⁾ znani ples. Vse deklice morajo biti ovenčane z vencí iz svežih cvetíc. Ako je toplo in jasno, plešejo po obsejanih njivah („na zasějanyh nivah“) vpríčo starčekov („starikov“). V kolu pa opévajo starinskemu bogu dobra dela („blagija dějanija“): kako on hodi po svetu, plodí žito po njivah in daruje ljudem tudi zárod! („kak on hodit po světu, rostit rož na nivah i daruet ljudjam čadorodie“). Afan. I; 441. — Gledé na poslednjo okolnost govori isti (I; 442) še o nekem posebnem znaku poganske domišljenosti na njem. —

Ni davno tegá, da so ovršávali Rusi po kmetih tudi slavnost po imenu „Jarilo“, in to na spomlad, — nekod pa o veliki noči, a nekod o binkoštilh. —

Sešli so se kmetje ali pa meščani, izbrali si kakega možaka, oblekli ga v dolgo pisano suktnjo („kaftan“), obésili na-nj različnih trakov, barvanih robcev in mnogo zvoncev, a na glavo postavili mu visoko, papirnato kapo, s cveticami olepšano.

Kakor ta slavnost, tako se je zval i tak človek „Jarilo“ — posebljena pisana priroda spomladanska. Ta „pisani Jarilo“, [ki nas spominja nekoliko slovensko-hrvatskega „zelenega Jurija“], hodil je po vasi ali po mestu od hiše do hiše plešóč in popevajóč; a drugi ljudje — stari in mladi — spremljaje ga, priklanjali mu se [kakor kakemu kralju] in plesali ter popevali ž njim. (K. J. Erben v „Slovn. naučn.“ IV, 188).

Še bolj nas pa spominja „zelenega Jurija“ začetek óne slavnosti ruske, ki jo je popisal Afan. I. 706: „V nekotoryh mestnostih Rosiji vybirajut na Jurjev denj krasivago parnja (lepega dečka), oděvajut ego v zelenj“ . . . Toda ta „zeleni Jurij“ ne hodi potlej od hiše do hiše, nego nosi na glavi jako velik „pírog“ (Pastete), ovenčan s svetlicami, v polje, in to z gorečo plamenico v roki, a „tolpa devíc“ póje za njim obredne pesmi. Tako obhajajo po trikrat obsejane njive. Potém napravijo grnado („kostér“), kakor kolobar, pusté mu na sredini prazno mesto, a na to mesto denejo „pírog“, posédajo poleg ognja, gosté se („pirujut“) in delé med sabo „pírog“ tako, da dobi vsak po kósec.

1) Rusom znači beseda „rožb“ („rži“) 1. to, kar nam rž, 2. pa (poleg besed: „žito“ in „hlěb“) tudi sploh to, kar nam (kujiževno) „žito“, Getreide (= belokr.: žitek ali tég).

2) „Vokrug izbrannoj dlinoju verenceju izvivaetsja horovod.“

Uprav po stari šegi „poganski“ praznovali so pa Rusi Jarilov praznik po srečno opravljeni žetvi in spravljjenih pridelkih vsega leta t. j. po letnem Kresu, ko se je sonce bližalo uže mrzli zimi. Tedaj se je ovršával znameniten obred — še v drugi polovici 18. veka: pokopávali so namreč tobožnega starega dobrotnika svojega, Jarila, vsako leto z veliko slavnostjo, dočim so se jokale in tulile vse navzoče ženske. Ker se je pa o tej priliki „Jarilu na čast“ med moškimi in ženskimi glavami uganjala prevelika (nekrščanska) razuzdanost, zato niso odjenjali višji duhovni pastirji ruski, dokler niso zatrli tega poganskega narodnega praznika. ¹⁾ (Afan. I. 446).

Čitamo, da je uže nehal tudi prvopopisani beloruski praznik „Jarilo“.

Na sv. Jurija dan gonijo Rusi prvič na pašo vso živino, ki jo pa blagoslovi poprej svečenik (pop). („Illustr. Welt“ 1887; str. 618). Pravi uzrok temu blagoslovu ugane lahko vsak.

„Sv. Jurij korov zapasaet“ ²⁾ veli ruski pregovor. On je tedaj na Ruskem peleg sv. Vlasija (Blaža) živinski varuh. Afan. I. 706 in 699. — Ruski pastirji, (ki gonijo ta dan živino s posvečenimi vrbovimi šibami na pašo), popevajo o tej priliki tako:

„Egorij ty naš Hrabryj,	V lésu i za lesom
Ty spasi ³⁾ našu skotinku ⁴⁾	Ot volka hišénago, ⁵⁾
V polě i za polem,	Ot medvóda ljutago,
O zvérja lukavago.“ (Afan. I. 707).	

Prvič izganjajo živino v jutro zarana, dokler je še rosa na travi, zato da bodo krave debele in „udojne“. Rosa je namreč po ruski narodni veri nebeško mleko („nebesnoje molo“), ki ima to čudno moč, da množi kravam mleko. (Ondi).

Tudi ruski narod veruje v legendo (nekoliko prenarejeno), kako je sv. Jurij rešil smrti óno devico, namenjeno v jed „ljutemu zmaju“, in to „Peščerskemu“, isto, kar „gorjancu“ („tože, čto Gorynyču“). Afan. I. 704.

Po ruski narodni veri nameščuje sv. Jurij i starega poganskega boga gromovnika (Peruna) . . . Sv. Juriju priporočajo se priprosti ljudje (v narodnih zagovorih), da jih ne bi pičila kača. — Po ruskega kmeta mislih začenja se pomlad („vesna“) na sv. Jurija dan. Ondi ⁶⁾.

¹⁾ V Voronežu zatrl ga je stoprav l. 1765 v ponedeljek Petrovega posta, 30. maja (11. jun.), s primérno propovedjo vladika Tihon.

²⁾ Sv. J. pušča krave na pašo.

³⁾ Réši; — ⁴⁾ živinico; — ⁵⁾ divjega (zgrabljivega).

⁶⁾ Ovršuje se pa na Ruskem narodni spomladni praznik stoprav óni četrtek pred binkoštimi. — Zove se ta četrtek „semik“ t. j. sedmik zato, ker je sedmi po veliki noči (staroverski). To ime je tedaj uprav cerkveno. Narod mu pravi sem pa tam zeléni dan („zelénoj denj“), a vsemu tistemu tednu „zelénaja nedélja“. Na vrsto pride „semik“ še v predelu o binkoštih.

Vrbove šibe, na cvetno nedeljo posvečene, vtikajo preprosti Rusi v stene po vseh hlevih, a posebno po kravjih, zato da ne bi živini naškodila kakšna „nečista [vražja] sila“. (Afan. I. 707). Izprva mislili so menda pri tem samo na „bése“ (zle duhe), a zdaj mislijo brez dvojbe tudi na . . . čarovnice. (Prim. Letop. 1885; 176, 1. in 2. razst.)

Tudi ruski kmetje („krestnjane“) valjajo se (kakor v Srbiji „momci“ in „devojke“) na sv. Jurija dan v jutro rano na polju po rosi, da bi bili močni in zdravi („silbnimi i zdorovimi“), kakor Jurjeva rosa.¹⁾ Drugi dan pa začenjajo sejati jaro žito („jarovye hlěba“). Afan. I. 705.

Med Rusi ni te navade, (kakor je pri istih Srbih in Bolgarih), da bi se tudi kópali tega dne . . . , nego kropé nekod pri vodnjakih z blagoslovljeno vodo samo živino, predno jo ženejo na pašo, s posvečeno vrbovo šibo. Nekateri Malorusi polivajo pa vrhu tega z vodo tudi pastirja („pastuha“), misleč, da i to pomaga, da molzejo krave potlej obilo. Ondi.

Strinjaje se s Hrvati v hrvatsko-slavonskem kraljestvu pravi i ruski narod, da je sv. Jurij voditelj in glavar . . . volkom (= volčji pastir); da jih on zbira okrog sebe ter odkazuje vsakemu kraj, kde in ob čem naj živi; . . . da jezdari na Jurjevo sv. Jurij Hrabri po gozdih na belem konju ter odkazuje volkom vsakemu svoje delo („razdaet volkami nakazy) po ruskem pregovoru: „Čto u volka v zubah, to Egorij dal.“ (Kar je volku v zobéh, to je Jurij dal). Afan. I; 709—710.²⁾

Slovaki izganjajo o Jurjevem živino prvič na pašo, da ji pa ne naškodi volk ali medved, devajo poprej „staji“ (hlevu) pod prag ključavnico, rekši, da so zaprli takó volku ali medvedu gobec („pisky“, šobe). „Sborník slovenskyh [slovaških] národn. piesni itd.“ — Vo Viedni (na Dunaju) 1870; 194.

Malorusi (za Dneprom) in **Belorusi** zakápajo (zagrébajo) na Jurjevo kraj njiv kostí jagnjet in prasét („jagnjat i porosjat“), posvečenih na veliko noč, da ne bi naškodila setvi ni toča, niti burja. „Lud Ukrain“. I, 125; pri Afan. I, 708.

Pod Jurjevo („tako i na spomlad in pod jesen) kmetje v velikoruski Kurski guberniji i. dr. ne delajo ničesar iz volne ali dlake („šersti“), ker se bojé, da ne bi volki . . . pojedli za to ovec; v Litvi se pa v isti namen posté na sv. Jurija dan t. j. 23. aprila po starem koledarju. Afan. I, 712.

Na Ukrajini pravijo: „Sv. Jurij po polju hodit, hlib (žito) rodit.“ Ondi I, 507.

¹⁾ „Jurij rosu spustil“ — veli ruski pregovor.

²⁾ Več o „volčjem pastirju“, (s katerim nas je seznanil po „Novicah“ najprej dični naš rojak Matija Valjavec), kanimo priobčiti v posebnem predelu.

Isto trdi z drugimi besedami tudi **bolgarski** pregovor, ki pravi, da obhaja sv. Jurij meje in njive ter gleda, kaže li žito po dobrem. Ondi.

Da se Bolgari ne kópljejo pred sv. Jurijem (bodi si vreme s tem lepše), nego se začenjajo kópati še-le ta dan, — vzeli smo na kratko v misel uže pri Srbih na 144. str.

Kakor v Srbiji¹⁾ in v Hercegovini, tako koljejo tudi v Bolgariji jagnjeta (stoprav) na Jurjevo, in to z molitvami in cerkvenimi obredi na tak način, ki nas spominja nekdanje poganske žrtve: vsakemu za zákol namenjenemu ovničku t. j. jagnjetu moškega spola denejo namreč na glavo venec iz cvetic in zelj; na rožičke mu pa prilepijo voščeno svečo [ki jo potlej zažgó] in kadé okoli njega s (cerkvenim) kadilom. Saharov II, 22—26; pri Afan. I, 708.

Kopriv obešajo Bolgari ta dan tudi na vrata. Letop. 1877; II, 221.

Čehi prepevajo uže na spomlad to národno pesmico:

„Sv. Jiří vstává,	Fiala ²⁾ modrá.
Zem odmikává,	Fiala, růže ³⁾
Aby tráva rostla,	Růsti nemůže,
Tráva zelená,	Až jí Perun pomůže.

(Hanuš „B. Kal.“ 165).

Namesto: „Perun“ pôje se po krščanskem vplivu osédobi tudi „pán Bůh“, — samo také pa na **Moravskem** péto postno nedeljo, poté ko iznesó deklíne iz vasí Morano („Mařenu) t. j. poosebлено zimo, pred katero pojó tako:

„Komu s' dala klíče (ključe)?“ —
 „Dala jsem jich dala sv. Jiřimu,
 Aby nam otevřel [odprl] zelenú travinu,
 Aby tráva rostla, tráva zelená;
 Fiala, růže kvěsti [cvěsti] nemůže.
 Až jí pán Bůh pomůže,
 Helo! helo! má milá Mařeno!“

(Ondi 137—138).

Tedaj prinaša osédobi spomlad — kakor ruskemu narodu, také i čehoslovanskemu — sv. Jurij (ki odpíra zemljo, da raste trava itd.)

„Ker se v tej dobi zemlja odpíra,“ misli češki národ, da se tega dne ne sme piti iz studencev, zato, ker izpušča zemlja tudi vés svoj strup (všecy jedy své vypouští) t. j. ker je strupena. Čém. 1885; 183.

¹⁾ Okolo Timoka. Prim. Vuk. „rječn.“ 151 („Život i obič. 28); „Letop. Mat. sloven.“ 1877; II, 220.

²⁾ Viola, — ³⁾ roža.

Na Češkem je pa i ta vera, da se zato, ker je do sv. Jurija vsa voda strupena, ljudje ne smejo ni kópati pred tem dnevom. Na Jurjevo pa prehaja strup na žabe in kače; zato je potlej voda zdrava do sv. Lovrenca (10. avgusta); od tega časa je pa zopet strupena in škodljiva človeškemu telesu. Grohm. 51 (326). Priobčil mu je to vražo R. Schwarz iz Prage; zato lahko, da je češka ali pa „čehonemška“.

S štaj. Slovencem vred trdi i Čeh, da pred sv. Jurijem kače nimajo nikakega strupa — s tem dodatkom, da še le tega dne smejo laziti izpod zemlje. Ččm. 183.

Slovaki pravijo: „Kto uvidí pred Jurom bieleho hada (belo kačo) zpod bielej liesky vyiezat' (laziti), chytí (ujemi) si ho živého a uvarí (skuhaj) si ho v sladkom mlieku: bude mat' (bode imel) od toho mlieka takú moc, že všetky poklady pod zemou uvidí“ [da ugleda vse zaklade pod zemljo]. „Sbornik“ 1870; 194.

Moravska. Neka babica pravila je v Trebiču ljudem, da katero dete se narodi tega dne, óno je zločesto („schlimm“) in jadljivo („zornig“). P. u. p.

Litovci (Litvanci) priporočajo se samo sv. Juriju, naj bi jih čuval volkov, ter se postijo na Jurjevo („Jurginne), da jim ne bi volk raztrgal ovác. „B. Kal.“ 138.

Goriški Slovenci. Ako hoče na Kobaridskem kako dekle zvedeti, „kateri“ ji je namenjen, seje na večer k sv. Jurju¹⁾ „repo“ (repno seme) križem . . čez posteljo ter pravi: „Bog in sv. Jevan, pomagajta mi to repo sejati, in tisti, ki je pravi ljubi moj, naj mi jo pride pomagat — plet!“ Dekle se uleže v posteljo . . na repno seme, in če „sanja“ o kakem „fantu“, — ta je „njen“, t. j. njej namenjen. Zapis. g. A. Gabršček.

Onako, kakor srbski „momci“ i „devojke“, valjajo se — če se ne varam — ob isti dobi (pa od jutra do večera) pred zbranimi roditelji v Srbiji tudi **romunski** dečáki in deklíne. Kateri in katera se najbolj skupaj valjata, bódeta potlej po navadi tudi „mož in žena“. Poved. lani srb. trgovec Mih. Ilić.

„**Srbski** narod se raduje, kad je na božić snijeg, a na Gjurgjev dan, kad je vedro, zato, što misli, da će ona godina²⁾ rodna biti, odkuda je i narodna poslovica postala: Bog te sačuvao vedra božića, a oblačna Gjurgjeva dne.“ („Srbad.“ 1876; str. 12).

Moravska. Kedar žaba uprav pred sv. Jurijem „škrťá“, potlej tri tedne po sv. Jurijem molčí. (Trebič; p. u. p.)

¹⁾ „Sv. Jevan (sic) pravi ondot ljudstvo sv. Juriju! (Čudna posebnost! Kdor tega ne vé, mislil bi, da je „Jevan“ = Ivan).

²⁾ Leto.

Slovak veli: Če kuka kukavica („kukučka“) pred Jurjevim, prerokuje („vešt“) dragino in zlo; ako pa začne kukati šele na Jurjevo ali brzo po tém, to je dobro znamenje („to dobre je“). „Sborn.“ 1870; 195.

Med **Nemci** nahajamo mnogo manje bajeslovnih običajev in praznoverja o sv. Juriju nego med Slovani. — Učeni dr. J. N. Sepp ¹⁾ pravi — gledé na to, da je Jurjevo „pastirskega značaja svetek“, — da so bile starorimske „Palilije“, ²⁾ (ki so jih s palmovjem in drugim takem vejevjem praznovali 21. aprila meseca), spomladni obhod . . . pastirski svetek — nekako v slavo, da se je priroda prebudila iz mrtvaškega spanca, oziroma prvi pastirski državi rimski v spomin. — Poprej so naši veščaki ta pastirski svetek, ki ga Sepp imenuje tudi palmov praznik ³⁾, uvažovali posebno zaradi takozvane „lustracije“ ali očiščevalne moči kresnega ognja, ki nas spominja tudi našega . . . „Jurjevskega Kresa“ in „Kresa“ sploh. ⁴⁾

Bistroumni Kuhn je pa v angležkem národnem običaju Jurjevskem, „v sv. Jurijn“ spoznal staroskandinavskega najvišjega boga Odina oziroma starogermanskega Vodana. ⁵⁾

Po nekaterih nemških deželah (tir., bavar. itd) delajo iz ogórkov cerkvenega velikonočnega Kresa (posvečenih „vuzemnic“) križce, ki jih vtikajo na Jurjevo v žitno polje ali ga pa potresajo z ogljem, zato da bi ga občuvali toče, hude letine in mrčesa. Wuttke II, 68.

Da na sv. Jurja („23. aprila“) naj nikdo ne pije studenčnice, zato ker se potlej [tega dne] zemlja odpira in izpušča svoj strup, a ta prehaja potlej na žabe in kaže — ki tedaj pred tem dnevom niso strupene — to vražo, ki jo prodaje Wuttke (II; stran 82, § 100) menda vso za nemško iz češkega kraljestva („Bö.“), zvaril je iz ónih dveh, spredaj (str. 148—49) priobčenih vraž v jedno; vsakako pa pretiskal prvo češko polovico po Grohmannovem nemškem prevodu češke vraže, natisnene v „Ččm.“ 1855; 183. (Prim. Grohm. str. 51, br. 325 in 326). Po krivem je dodal W. iz svoje torbe . . . („23. April“); kajti Čehi praznujejo zdaj sv. Jurija 24. aprila meseca. Izpustil je pa W. iz druge polovice svoje zvarjenke óne važne besede, da se ne sme človek ni kopati pred tem dnevom. — Zakaj jih je izpustil, tega res ne vemo. —

¹⁾ „Das Heidenth. und dessen Bedeutg. f. d. Christenth.“ Regensbg. 1853; I, 255.

²⁾ „Palilia“ (tudi Parilia). Dr. K. E. Georges.

³⁾ Po naše morda bolje: cvetni ali zeleni svetek.

⁴⁾ Gl. „Letop.“ 1887; 105.

⁵⁾ „Müllenh. Zeitschrift“ V; 472. (K. Simrok: „D. Myth.“ 1874 (4. izd.), 229.

Druga vraža, zajeta iz istega vira (Grohm. str. 51, br. 324), prepoveduje pa, da se ne sme človek pred Ivanjem kopati v rekah, in to iz istega uzroka (zato ker je voda strupena do tega dne). Katera je prava? —

Z **Gorenjskega** (Kranjskega) in z **Notranjskega** (iz „suhe Kranje“) nisem mogel dobiti, niti sám zvedeti ni jedne vraže oziroma prazne vere. Ondot ne vedó ničesar o „zelenem Jurju“. Po g. Štritofu iz Starega trga (pri Ložu) zvédel sem samo toliko, da praznujejo tam ljudje sv. Jurija samo ob nedeljah, t. j. ako ne pade njegov god v nedeljo, — prvo nedeljo potém.

Tudi pri **Poljaki**h pogrešamo Jurjevskih vraž in bajeslovnih običajev; nahajamo pa onakih pri njih o binkošti, ki pridejo na vrsto uže v naslednjem predelu.

Binkošti = duhovo, trjaki,¹⁾ risali (ogr.-slov.)

(Vnebohod ali križevo gl. za tém predelom.)

Stsl. ΠΑΝΔΕΚΑΤΗΝΗΡΑ pētidesetnica, grške besede prevod; tudi ΠΑΝΚΟΚΤΗ pētikosti, iz gršk. πεντηκοστή, pentecoste); rusalija f. gršk. ροσάκιζ, lat. (v srednj. veku) „pascha rosata“, pascha rosarum, dominica de rosa, „Rosenostern“, Rosenfest, Rosen Sonntag = Pfingstsonntag; **bolg.** 1. dan: pjaddesjatnica, 2. dan: sv. Duh, sv. Troica; **rus.** (strus. rusali), pjaddesjatnica, Troica, troickij prazdnik: 1. d: troicyn denj, 2. d: duhov denj; **mrus.** 1. d: prazdnik Troicy, 2. d: denj sv. Duha; v Galiciji: rusalja ali rusaljnyj svjatki; 1. d: rusaljnaja nedělja²⁾ (mrus. ě = i); 2. d: rusaljnyj poneděljk (= „ponedilok“); po Šaf. (III., 89) pa 1. d: duhov denj, 2. d. Troicy; crkv. tudi: 1. d: sošestvie sv. Duha, 2. d. „sv. Troicy“ ali „poneděljk sošestvija“; **hrv.** duhovi, trojaki, 1. d: duhovna nedelja, 2. d: duhovni ponedeljak;³⁾ **srb.** duhovi (duovi), trojice f. pl., rusalji m. pl., rusalje f. pl. (stsrb. rusalija) f., 2. d: duhovni ali duhovski ponedeljk; **č.** letnice (f. pl.), zelené ali svatodušni svátky, svatodušný hod, boží hody svatodušni, svátky koláčové; **č.-slov.**

¹⁾ V Adlešičih: trjaki = binkošti; „o trjácih“ = o binkošti. Po Mikl.: „Etym. Wtb.“ 1886; 365 izhaja ta beseda iz stsl. „turv“ (taurus, uprav urus, auerochs) ter je nastala menda po kaki narodni slavnosti. Prim. krajevno ime Turják (izr. Trjak), Auersberg in 1. op. na str. 152.

²⁾ Pim. Mikl.: „Rusalien“ 9; po starem pa: „predbinkoštni teden“ (ondi 7).

³⁾ Prim. nsl.: „binkoštna nedelja“ in „binkoštni ponedeljek“. — Binkošti iz nemške: Pfingsten, ta pa iz grške „pentekosté“ (pentecoste).

turice, pl. f.,¹⁾ rusadljé (sg. n.), rusadla (pl. n.), rusadelné svátky; p. sviéta zielone, zielone swiatki (po tém tudi uže **mrus.** v Galiciji: „zelenye svjatki“); **luž.-srb.** „svjatky“.

Ker je za našo razpravo takih vraž itd., katere so navezane na kakšen poseben dan, — oziroma svetek ali praznik, jako važno, da se zna, kedaj je postal, je li še mlad ali pa uže star, — da so kristijani praznovali duhovo ali binkošti, če ne poprej, vsaj uže v prvi polovici tretjega veka; kajti ta praznik omenja v svojih spisih uže Tertulijan (Kvint., Sept. Flor.), ki je umrl med 220. in 240. letom po Kr. r. (K. J. Erben: „Naučn. slovník“ p. b. Letnice), a cerkveni zbor, ki je l. 305—306 zboroval v Elviri ali Eliberdi (Illiberis) na Španjskem, ukrenil je v XLIII. pravilu tako, da se binkošti ne smejo praznovati štirideseti, nego petdeseti dan po veliki noči.²⁾

Zato se zovejo binkošti stsl. pětidesetnica po navedeni grški besedi, ki znači isto. — Zakaj pa se zove ta praznik uprav tako in slovenski tudi „duhovo“, — tega mi menda ni treba razlagati č. čitateljem.

Iz prvine posvečevali so kristijani binkošti³⁾ po osem dni takó, da se ves ta čas, oziroma 9 dni⁴⁾ ni smel nikdo postiti, ni klečé moliti, niti delati; l. 1094 dokončal je pa cerkveni zbor v Kostnici, naj se posvečuje samo nedelja, ponedeljek in torek, dokler se ni v predzadnjem veku izpustil tudi tretji dan, (Slovn. nauč. IV; 1248 p. b. „Letnice“).

Izraelci praznovali so petdeseti dan po svoji veliki noči (naši veliki soboti) „dožétke“⁵⁾ ali „zahvalno dožétnico“⁶⁾ ter darovali o tej priliki prvega klasja in prvih hlebov iz nóve pšenične moke itd.⁷⁾

¹⁾ Po Kottovih mislih nastala je ta beseda pri Slovakih po slavnosti staroslovanski, ki se je izprva praznovala, na spomlad v čast „Radegastu“ (Radagostu), čegar znak, t. j. turova ali bikova glava se je o tej priliki nosila očitno. (Fr. Št. Kott: „Český slovník“ IV.; 230). — Drugače tolmači to „B. Kal.“ 161. Ondi čitaš, da se je ohranilo ime binkoštim „turice“ tudi v Galiciji („v Haliči“), okoli Budima pa da jim pravijo „turčauky“. — Opozarjamo tudi na bivšo Dóbrovniško („Dubrovačko“) „turico“, pustno šemo s „konjsko glavou“, ki je morda vendar v kaki zvezi z ónimi „turicami“. Prim. Vuk. „rječn.“ p. b.: Čoroje, vila i turica (str. 828).

²⁾ „Pravam institutionem emendari placuit, juxta auctoritatem scripturarum, ut euncti diem Pentecostes post Pascha celebremus, non quadagesimam, nisi quinquagesimam. Qui non fecerit, novam haeresim induxisse notetur.“ (Joann. Mansi: „Sacrarum conciliorum nova et amplissima collectio“... Florentiae 1759; II; str. 13). Tega prevažnega podatka pogršaš pri Augusti-ju („Christl. archaeolog. Denkwürdigkeiten, Leipzig. 1817—1837) in pri drugih, ki poročajo, da se je ta krščanski svetek praznoval „uže“ (oziroma stoprav) pod konec četrtega veka.

³⁾ Kakor božič in veliko noč.

⁴⁾ Češki: „devetnik“ (neuntägige Andacht).

⁵⁾ in ⁶⁾ Erntefest, Erntedankfest.

⁷⁾ Prim. Döllinger: „Heidenth. u. Judenth. als Vorhalle zur Gesch. des Christenth.“ Regensb. 1857.

To ti kaže razloček med njihovimi in med našimi (kristijanski) binkoštimi, ki so podobne zdaj pri nas izraelskim samo po dōbi, o kateri se praznujejo.

Četudi so pa i krščanske binkošti uže jako stare, prišlo se jih je primeroma z božičem, veliko nočjo, Ivanjem...) vendar malo vraž — pri Slovanih in Germanih, koder se je pa to zgodilo, spominja nas letnega praznika poganskega.¹⁾

Videli bōdemo, da krščanstvo ni brez vpliva ostalo pri tēm.

Med najstareše poganske vraže spada ta, da nekateri **Slovenci** še dandanes pokajo z biči o binkoštih (tako kakor na Jurjevo), da nimajo čarovnice moči do živine. Gl. str. 133.

Nekod si pa voščē slovenski pastirji biče na duhovo s „posvečenim“ voskom ter pokajo s takimi, zato da bi pregnali čarovnice. (Fr. Hub. pri Šum. 102). Glej krščanskega vpliva! Tem Slovencem ne zadoščuje za odganjanje nesrečnih čarovnic več samo ropotanje (oziroma pokanje z biči), nego potreba jim je za to tudi . . . cerkvenega blagoslova v podobi „posvečenega“ voska.

Takō pokajo na vso moč v isti namen (pa brez posvečenega voska) na vso moč uže v soboto večer pred duhovim tudi **češki** in **moravski** pastirji, vračaje se s čredo domōv. Deca pa tolčejo s palicami na plote ali pa bijejo desko ob desko, kakor drugod o božiču. (B. Kal. 159).

V Hoteboru (Chotěboř) kadē Čehi isto soboto večer po hlevih (s cerkvenim kadilom), v nedeljo jutro pa pokajo z biči, misleč, da odganjajo z obojim . . . čarovnice (P. n. p.).

Čehonemci na Šumavi (Böhmerwald) zovejo zdaj tak ropot uprav „Hexentusch“²⁾ ter izganjajo ž njim . . . čarovnice tudi iz hiš, hlevov in skednjev. (B. Kal. 159). Pred ropotom polagajo pa pred hišna in pred stajna vrata zelenega drnja (frischen Rasen) ter kropē okolo s posvečeno vodo, govoreč čudne nemške besede.³⁾

Da se staro „pokanje z biči“ tudi o tej dobi nameščuje z novejšim „streljanjem“, dokazujeta nam ta primera: Okoli Jožefovega mesta (na Češkem), teče ōni kmet, kateri na du-

¹⁾ K. Simrock: „Handb. der D. Mythol.“ 464; Mühlhause: „Urrelig. d. deutsch. Volkes“ (pri Wuttk. II., 75, 1. op.)

²⁾ V narečju: „s Häxnostusch'n“ (čarovnic izganjanje).

³⁾ „Fluigt's dafo Nochtgoid u. Häxna!

D' Patschna tuschet eng os,

D' Engl tadet eng zmäxna

I man guat gwätn Hos.“

(Reinsb.-Dür. „Festkal“. 1864; 248).

T. j.: Bežite od tod', ponočni lov' in čarovnice, — kropilnica vas izpodí, — Angel bi vas zmlinčil (?) — v moji dobro blagoslovljeni hiši.

hovo prvi vstane, na polje z „bičem pokat“ (Reinsberg-Düringsfeld „Festkalend. 1864; 249); nekod pa streljajo (Nemci) preko sétvine in to, v novi dobi zató, da bode dobra letina. (W. II.; 75). Prvotni vzrok temu največjemu „ropotu“ ugánajo naši č. stari čitatelji zdaj lahko sami.

V nekem severo-nemškem kraju („Blumenhagen bei Vierraden“) pokajo na binkoštni večer konjarji vsi zložno; v okolici Storkovski v takozvani slovanski deželi („im Wendenlande“) pokajo pa isti večer in pa zvečer pred veliko nočjo (A. Kuhn u. W. Schwartz: „Nordd. Sagen itd.“ 1848; 381).

Tudi po tém je razvidno, kako se nekatere vraže, kolikor toliko izpremenjene, selijo od svetka do svetka.

Slovenske. Po Novomeški okolici kropé užé na **binkoštno soboto** vinograde in njive (s posvečeno vodo), da bi jih sv. Duh rešil toče; na najvišje trte obešajo pa oljko (posvečeno na cvetno nedeljo), zato da ne bi bilo „hude ure“. (Zap. g. A. Hudovernik).

Binkoštno soboto po noči čarovnice razgrnejo po polju „ruhe“ in na ta način vzemó žitu „plenjanje“ (da ga bode potlej malo). Krško. Zapis. g. Jern. Ravnikar. Ista vraža (malo drugače): „Binkoštno soboto hodijo čarovnice po žitu s plahdami roso pobirat in nosit na svoje, da pomnožé svoj plen“. Ondi; g. Romik. (Prim. tudi „Črtice“ 5, 2. razst.).

V Čemšeniku pa pravijo: „Ktera bábina“ na binkoštno nedeljo jutro za dlanjo roso ometa, tista je čarovnica“. Zapis. g. G. Križnik.

Binkoštno soboto naj se popoldne ne hodi več na polje, ker se takrat po polju razliva sv. Duh. Če je tam ljudj, ogne se jim sv. Duh in ne blagosloví polja. (V gornji Soški dolini. Zap. g. A. Gabršček).

V Kranju devajo „zvečer pred binkoštno nedeljo“ med okna zelenih jesenovih vej,¹⁾ in matere pravijo otrokom, da morajo mirovati, da priletí potlej na veje lép bél golóbček t. j. sv. Duh. P. u. p.

V jutro zgodaj na binkoštno nedeljo morajo se okna in vrata odpreti, da pride sv. Duh v hišo. Motnik. Zap. g. G. Križnik.²⁾

Dobro je, ako se na binkoštno nedeljo pred solncem umiješ z roso, ki je na pšenici, da te ne bodo med letom bolele očí. Rož. Zapis. K. Pečnik.

Po štaj.-slovenski vraži ni se ti potlej bati pik (pég); če jih pa že imaš, izgubiš jih gotovo. „Črtice“ 5.

¹⁾ Jesen (navadni ali véliki), *fraxinus excelsior*, Esche. Tuš. „Bot.“ in „Rastl.“ 2. izd.

²⁾ Ista véra je med Nemci, ki pa odpirajo sv. Dahu sama vrata. Prim. W. II. 75.

„Ako se na binkoštno nedeljo jutro omiješ z roso, bódeš potlej posebno bél“. Motnik. Zapis. g. G. Križnik s tém dodatkom: „Ta vraža je prišla s Štajerskega v Motnik“.

Na binkoštno nedeljo spoznaš lahko svojega kraja čarovnice, ako le hočeš — takó: Ženi krave „pred solncem“ na pašo, preobleci vso obleko narobe, a potém se kam skrij in čakaj ter gledaj, kaj se bode godilo. — Prihajale bodo čarovnice vsaka s svojo golido in začénjale krave molsti. Tako jih lahko spoznaš brez kake neprilike, če obrneš namreč vso — vso obleko. — Nekdo je bil storil sicer vse takó, ker si je bil pa zábil obrniti en sam — žep, zapazila ga ena izmed čarovnic, zavpila hitro: „aržèk, aržèk!“ — in pri tej priči ni bilo nobene več. Črni vrh pri Idriji. Zap. vč. g. A. Domicelj.

Zato ne gonijo ne kod Slovenci krav to nedeljo na pašo pred solncem, nekateri ne pred šesto uro zjutraj, a nekateri celó vès dopoldan, ker se bojé, da ne bi čarovnice vzele kravam mleka. Ponikve pri Laščah, Ratje pri Žužemb., Struge pri Ribnici itd. P. u. p.¹⁾

Taka vera je tudi med **Nemci** po gorenje-štaj. planinah s tem dodatkom, da imajo krave (in koze), ako jih pomolzejo čarovnice o tej dobi, potlej vse leto tudi krvavo mleko. (P. K. Rosegg „Buch d. Novellen“. 1881; I, 188.)

Pri nekaterih **koroških Slovencih** (v Rožu) ženejo pa na binkošti pastirji „jako-zgodaj“ na pašo; — čemu tako zgodaj, tega ne pámetijo menda več, zato ker naš poročevalec tega ne jemlje v misel. Kdor prižene zadnji (sic) na pašo, temu pravijo šaljivo „binkoštni kralj“. Skušajo mu žabo na vrat obesiti ter se mu vsi priklanjajo, zmerjaje ga (v narečju): „Potolci ga, — pomolzi ga, — vrzi ga za plót, pa daj mu eno sklodo pečenih krót.“ (Zap. K. Pečnik.)

Tudi štaj.-slovenski pastirji ženejo „na Duhovo“ „zeló-zgodaj“ na pašo; a kdor zadnji prižene, tega zovejo „Lukmana“, pastirico pa „Lukman'co. Dalji popis čitaj v „Črticah“ 5.²⁾

V Tuhinju (na Kranjskem) pravijo, da je dobro, na binkoštno nedeljo gnati živino pred solncem na pašo, a uzroka

¹⁾ L. Ilić 1846 (153) poroča iz rokopisa, ki ga je spisal Andr. Dremelj („Dremel“): „Gebrauche in Krain“ na kratko samo toliko: „Kranjci [Slovenci] pazijo na duhovo, da ne vzemó čarovnice kravam mleka.“

²⁾ „Potouci ha,
Pomouzi ha,
Vrzi ha za plót
Pa daj jom'
Ano sklódo pačanah krót!“

³⁾ Po nemških štaj. mestih pravijo vsakemu binkoštnemu zaspancu (v vsaki hiši) „Pfungstluken“ (Ondi); po čeho-nemških pa „Pfungstlummel“. (Festkal. 1864; 249).

več ne znajo. Kateri pastir prižene prvi na pašo, to mu je velika čast (brez kakega častnega imena); kateri pa zadnji prižene, temu kličejo: „Pomije lók, lók, lók!“ P. u. p. Ista vraža (brez uzroka) znana je tudi na Kozjaku (pri Mariboru). P. u. p.

Nekod gonijo Slovenci živino na binkoštno nedeljo po noči na pašo, omakajo pred solncem belega kruha v tekočo vodo ter dajo kravam, zato da bi dojile obilneje. (Fr. Hub. pri Šum. 102).

Semičarji pa na binkoštno nedeljo ne gonijo krav pred solncem na pašo zato, ker jih sicer čarovnice jezdijo in potarejo. P. u. p.

Belokranjski kmeti okoli Metlike jako čislajo posvečeno vodo binkoštno, „ki oblake razganja“. Zapis. brat Anton.

Ako „k binkoštni nedelji“ dan zazvoni ravno o „polnoči“, tisto leto toča ne pobije polja. Krško. Zap. g. Jern. Ravnikar.

„Če gre na binkošti dež, ima pšenica dve plevi“, Ondi. Zap. g. Tom. Romih.

„Če ta dan deži, potlej se je slabe letine nad'jati.“ Motnik. Zap. g. G. Križnik.

Ako na binkoštno nedeljo dežuje v ničke („nešče“, Backtrog), bode prazen klas. Na Zili pri Beljaku. Zap. g. Fr. Eller.

Pred 200 leti bila je med Slovenci na Kranjskem še ta vraža, o kateri nam poroča slavni Valvasor („Ehre d. Hertzogth. Krain“ 1689, I.; c. 38; str. 452): Kdor pojé na binkoštno nedeljo „pred solncem“ tri liste (peresa) dresena („Persicaria, Flöhkraut“¹⁾ onemu ne more potlej naškoditi nikdar nikakošen ščipavec (škorpijon).

Valvasor, ki se navzlic veliki učenosti in razsvetljenosti ni mogel iznebiti nekaterih „predsodkov“ svoje dobe, odobrava povse to bajilo, razlagaje nekako čudno dozdevni uzrok;²⁾ samo to mu se ne zdí potrebno, da bi se moralo to zgoditi „pred solncem“ in uprav na „binkoštno nedeljo“, — ako jih užije le „na tešče“ in na priliko o tisti dobi,³⁾ zato ker ima dresen tačas v listih največjo moč. Naposled vpraša mož, zakaj morajo biti tri listi, a ne 4 ali 5? . . . „Praznoverski odgovor“ na to zvedljivo vprašanje zvemo v predelu „o številih“; uganeš pa ta odgovor lahko uže zdaj po dosedanjih podatkih o „sodvih“ (ravnih) in „lihilih“ (neravnih) dnevih, v „Letop.“ 1885; 140 in 148).

¹⁾ T. j. Pulicaria, Flöhkraut. (Cig.-V.).

²⁾ „Solche Wirkung ist natürlich u. einzig u. allein besagten Flöhkraut zuzuschreiben, welches mit dem Scorpion eine natürliche Feindschaft oder Abscheu (Antipathiam) hat, wie es dergleichen Syn- u. Antipathias gar viele in der Natur gibt.“ — —

³⁾ „Ungefähr um dieselbige Zeit.“

Po Koroškem nekod slovenski pastirji „binkoštni ponedeljek“ zgodaj vstajajo in hité z živinó na pašnik. Kdor zadnji pride, mora „žabo vleči“. Drugega uzroka ne znajo zdaj.¹⁾ Omajajo tudi smreko, ki jo potlej lepo napravijo in postavijo. Na Zili. Zap. g. Fr. Eller.

V Slavoniji gospodinja na duhovo dobro pazi na krave, kedar jih tera (žene) v jutro na pašo, da jim ne bi morebiti katera čarovnica („vještica“) vzela mleka. „Vračare“ trave beró, možaki („ljudi“) okolo konj bajajo itd.

Tudi v Bosni s konji čarajo itd. (L. Ilić 1846, 153). Vsaj pred kakimi 40 leti bivalo je še tako.

Marljive gospodinjé slavonske na duhovo s 3-kraljevsko („vodokrstno“) vodo škropé živad, posebno gosí in race, ter jim dajó iste vode tudi piti, zato da dobro nesó, pa tudi zato, da ne zahajajo na tuje dvorišče, in da jih ne grabijo kragulji in lisice. (Ondi).

Srbski národ praznuje binkošti („trojice“ ali „duhove“) — dasi vidiš v sedanjih koledarjih srbskih naznačena samo po dva binkoštna svetka — še dandanes (kakor božič in veliko noč), po tri dni;²⁾ in ker so prvo nedeljo po duhovem pri Srbih „Petrove poklade“ (Petrov post), . . . zato se vês teden ne dela skoraj („gotovo“³⁾ nič; nego se prijatelji pohajajo in gosté ter veselé. — O trjaci (o trojacima) hodijo od hiše do hiše in plešejo ter pevajo „kraljice“ t. j. po 10, po 15 lepo oblečenih in nališpanih deklic („lijepo obučenijeh i nakićenijeh djevojaka“). Jedna (lepa in srednje rasti) zove se „kraljica“, druga „kralj“, tretja „barjaktar“ (zastavnik), a četrta „dvorkinja“. Kraljica se pokrije z belim otiračem po glavi in po obrazu („licu“⁴⁾); kralj ima na glavi klobuk, olišpan s cvetkami („iskićen cvijećem“), v roki pa meč; a „barjaktar“ nosi na sulici zastavico belo in rdečo („barjačić bijel i crven“). Kedar pridejo pred čijo hišo, ondaj séde kraljica na majhen stolček („malu stoličicu“), a dvorkinja se postavi malo višje („više nje“), a druge deklice vstopijo se okoli nje v „kolo“ kot srp pa se pomikajo na levo, stopajoč popevaje po dve stopinji („stope“) naprej. Kralj stoji na levem koncu („kraju“)

¹⁾ Prim. navado koroških Slovencev v Rožu spredaj (155).

²⁾ Srbski národ misli menda sem pa tam, da je 1. dan posvečen Bogu Otcu, 2. Sinu, a 3. sv. Duhu . . . Nekoliko pokvaril se je pa ta račun s časom nekaterim Srbom, ki računajo zdaj tako: „Subota (zadušnice) = Otc; nedjelja = Sin; ponedjeljak = Duh; utorak = Amin (Amen.“ Posvečujejo pa vendar tudi óni po tri dni . . . (N. Begović: „Život i obič. Srba-graničara“ 29—30) Prim. „zadušnice“ pri Vuku „rječn.“ 173, ki se ne strinjajo z ónimi.

³⁾ Srbski adv. „gòtovo“ ni to, kar naš adv. „gotóvo“; nego to, kar naš „skóraj“ (beinahe, fast).

⁴⁾ Srbu je naš obraz „lice“ (Gesicht), naše lice pa „obraz“ (Wange).

kola, a barjaktar na desnem; ali se ne držita kola, nego kralj sam za-se (z obrazom obrnen k vojarinu, „kolovodji“) neprehoma pleše („igra“), mahaje z mečem in pomikaje se nazaj; a barjaktar (z obrazom obrnen k zadnjemu kolašu, „zavrčkoli“) z „barjakom“ v roki pleše pred „kolom“. Poplesavši („poigravši“) tako malo, obrneta se kralj in barjaktar po enkrat vsak na svojem mestu, pa ondaj tečeta okoli vsega „kola“ in prideta zopet vsak na svoje mesto ter počneta „na novo“ plesati. Najprej začno od „kraljeve“ hiše; in prva pesem, ki jo pevajo pred vsako hišo, zapoveduje hišnemu očetu (domaćinu“), ali hišni materi („domaćici“), naj prineseta kraljici „stolico“, pa ondaj začno pevati po vrsti vsem (moškim in ženskam, malim in velikim), kolikor se jih nahaja v hiši; n. pr. deklici („djevojeci“):

„Ovde nama kažu,	Jal' je vi udajte,
Ovde nama kažu, leljo!	Jal' je vi udajte, leljo!
Momu ne udati,	Jal' je nama ³⁾ dajte,
Momu ne udati,	Jal' je nama dajte,
Momu ne udati, leljo!	Jal' je nama dajte, leljo!
Jal' ¹⁾ je, ²⁾ vi udajte,	Da je mi udamo ⁴⁾ itd.

Ker ni v vsaki vasi toliko izbranih deklic („odabranijeh djevojaka“), zato hodijo „kraljice“ tudi iz vasi v vas („iz jednoga sela u drugo“). . . „Kraljice igrajo u današnje vrijeme po Srbiji od Cera i od Medjenika do Timoka, i po Slavoniji kod „Srba Rimskog zakona“;⁴⁾ po Srijemu, po Bačkoj i po Banatu igrale su do skora, pa su novi sveštenici⁵⁾ zabranili i iskorijenili (pripovedaju žene, koje su djevojkama bile u kraljicama, da su jih i s batinama tjerali i razgonili po selu. (Vuk „rječn“. 1852; 298 in Vuk: „Život i obič. 1867; 35).⁶⁾

(V izvornem srbskem jeziku nadalje.)

„Na duhove, kad je crkva zelenom travom posuta, prvi dan „na službi“, kad se prvi put kleči, uzme djevojka malo trave izpod desnog koljena desnom rukom, drugi put opet tako, tretji put opet, onda od svega, dok se još kleči, savije vijenac, natakne ga na desnu ruku, tako ga iznese iz crkve, pred crkvom mane [mahne] vijencem na sve četiri strane svijeta, govoreći u sebi: „Bogom sudjeni!⁷⁾ ma gde da si, podji brzo za ovim vencem (sic), jer će venac (sic) uvenuti, a moje lice precvetati.⁸⁾ Kad dodje kući, vijenac obesi o ikonu,⁹⁾ u

¹⁾ Al', ali; — ²⁾ jo; — ³⁾ nam.

⁴⁾ T. j. „Hrvata“.

⁵⁾ Sveštenici (duhovniki).

⁶⁾ „Kraljice“ ne pobirajo darov, ako jim pa kdo kaj podari, ne zametajo. (Vuk, ondi).

⁷⁾ Po Bogu sójeni (naménjeni); — ⁸⁾ Juž. uprav „precvjetati“ (zveniti, verblühen, defloresco); — ⁹⁾ na podobno.

veče[r] ga met[n]e¹⁾ pod glavu, zaklinjajući sudjenika,²⁾ da dodje,³⁾ dok vijenac uvenuo nije.“ (Vuk. „Život i obiĉ.“ 326.)

Srbi (v poprejšnji kneževini srbski) meĉejo uže óni dan pred Jurjevim („u oĉi Gjurgjeva dne“) križe, iz leskovega protja napravljene, na hiše, vrte, njive in setve, pa i na plote, svinjake in planšarske staje („stanove“) zato, da ne bi bilo toĉe („da ne bi preko leta grad tukao“). Miliĉević: „Glasnik srps.“ 22 (1862); 93; nahaja se pa ondi i. d. še veĉ drugih Jurjevskih vraž.

Velikoruski narod praznuje veĉinoma po stari národni šegi namesto binkoštnega praznika še dandanes óni ĉetrtek pred binkoštno nedeljo t. j. slovĉi „semik“.⁴⁾ Kmetje in mešĉanska drhal („seljane i gorodskaja ĉernj“), zbirajo se v gozde in loge, pojó pesmi, pletó vence, poseĉejo „mlado brézo“, obleĉejo v žensko opravo („platje, platĉe“) ter obĉšajo na-njo pisanih travok in krp („obvĉšivajut raznoĉvĉtnymi lentami i loskutiĉami“). Potém se začne občna pojedina („obščij pir“) iz moke, ki jo nabere kmetska občina, mleka, pirhov itd. Za vino in pivo skladajo novce, kakor se doloĉi. Po konĉani pojedini postavijo obleĉeno brézico po koncu, nesó jo — veseli pojóĉ in plešóĉ — v vas („v derevnju“) ter postavijo v hiši, soglasno izbrani („v izbrannom s obščego soglasija domĉ“), kjer ostane za gostaĉinjo („gosteĉkoju“) do binkoštno nedelje. V petek in soboto prihajajo ljudje k tej gostaĉinji v pohode, a na binkoštno nedeljo iznesó jo na reko in vržejo v vodo. Potlej se pa spuščajo po vodi tudi binkoštni venci („semickie vĉnki“). Afan. III.; 705; prim. tudi „B. Kal.“ 157.

V Pinskem okraju („uĉzdĉ“) na duhovo kmetske deklice izberó najlepšo tovarišico izmed vseh, opletó jo z brezovimi in javorivimi vejami ter vodijo pod imenom „kusta“⁵⁾ po ulicah in dvorih v taki zeleni opravi. — Kdo se ne spominja (gledé na to) srbske Dodole? (Afan. III.; 706.)

Tako vodijo v Poltavski guberniji na Duhovo „topoljo“.⁶⁾ Tako pravijo deklici v pisani ženski suknji („plahĉĉe“) s krpicami svetle barve v kitah, in z drugim okrasjem o vratu itd. (Ondi.)

V poprejšnji dobi narejali so Rusi okoli Vraneža (Voro-neža) na duhovo po sredi take dobrane („dubovoj roščĉi“) majhno koĉo, olupšávali jo z venci, cveticami in lepo dišeĉimi travami, a va-njo postavljali „slamnato ali pa leseno púnico“ (r. „kuklu“), obleĉeno v prazniĉno moško ali pa žensko obleko.

¹⁾ Dene; — ²⁾ rotĉĉ namenjenca; — ³⁾ t. j. naj se ji prikaže v snu.

⁴⁾ Prim. na str. 146, op. 6.

⁵⁾ Poženšĉeno ime za r. „kust“ (m.), grm. Prim. našo domaĉo besedo: „grmada“ za „grm“ (grmovje). Letop. 1887; 162 (1. r.)

⁶⁾ Zopet ženska oblika nm. moške: r. „topolj.“

Prihajali so potlej ljudje iz vse okolice, prinašali seboj različnih pijač in jedij („napitki i jastva“), plesali okoli koč kolo („vodili vokrug šalaša horovody“) ter se veselili in igrali brez skrbi. — Afanasjev misli, da je ta „berezka“ (breza), „kusta“, „topolja“, in „kukla“ značila léšno t. j. gojzdno devico („léšnuju děvú“¹⁾) ali pa samo boginjo Vesno. (O.)

Po gozdih in logih (hostah) popeva pa ruska mladež („molodež“) vijóč zelene vence, to — na pol kristijansko, a na pol pogansko — rusko pesnico:

„Blagoslovi, Troica,
Bogorodica!
Nam v lés poi(d)ti,²⁾
Nam vénki zavivat³⁾
Aj Dido, oj Lado!
Nam vénki zavivat³⁾
I cvéty soryvat⁴⁾, (O.)

Čim si napravijo vence device in dečáki, menjajo jih — vsak tovariš s tovarišico —; device devajo si jih na glavo, dečáki pa na klobuke. Potém začnó igrati kolo („pristupajut⁵⁾ k horovodnym igram“). Zvečer, čim zajde solnce, ali pa drugi dan hodijo „na reko“ ter mečejo vence v vodo.⁶⁾ Ako plava venec po vodi tako, da se ne dotakne brega, znači to srečen zakon in dolgo življenje. Ako se venec zavrtí na kakem mestu, je to znamenje neprilike („znak neudači“) t. j. da se svatba razdere, — ljubezen ostane brez uspeha („otvéta“); če pa venec potone, znači to smrt, vdovstvo ali pa brezzakonsko življenje t. j. da ostane mladenič neoženjen, devica pa neomožena.⁶⁾ — Ako se venec shrani od „semika do Troicyna dnja“ (dne), in ne zvene, znači to dolg in srečen zakon („dolgolétnee i sčastlivoe supružestvo“); če pa zvene, mislijo, da bóde skoro smrt. — Nekod spletajo vence najrajši v taki hosti, katera je blizu „obsejanega polja“, zato da bi žito obrodilo gošče in obilneje („gušče i pribylnee“) — Po **litovskih** (litvanskih) in **beloruskih** krajih natikajo pa na binškošno nedeljo vence iz

¹⁾ Prim. malo dalje belorusko in malorusko Rusaljko.

²⁾ Nam (j)e u gozd iti,

³⁾ Nam (j)e vence viti,

⁴⁾ In cvetice trgati.

⁵⁾ Nekod pa mečejo vence v vodo teden dni pozneje, namreč na vseh svetnikov dan, ki ga praznujejo vsi „pravoslavni“ ali staróvéri uže v nedeljo po svojem „duhovem“, dočim mí v nedeljo po svojem duhovem posvečujemo sv. Trojice praznik. Staróvéri ovršavajo pa ta praznik uže o „duhovem“, ki se zove uprav zato tudi: „Tróica“ izr. „Trójica“; **srb.** „trojice“ itd. Prim. na 151. str. Rusom znači sicer beseda „sv. Tróica“ tudi še to, kar nam „sv. Trojica“; posébnega praznika sv. Trojici na čast, (vrhu dúhovega ali trjakov) pogrešaš pa pri Rusih in pri vseh drugih staróvérih.

⁶⁾ Prim. „B. Kal.“ 150—158.

zelenjave in cvetice tudi kravam na roge in na vrat. (Afan. III.; 707).

Belorusi trdijo, da hodijo predbinkoštni teden¹⁾ po gozdih gole ženske in otroci (= Rusalke), a tisti, kateri jih sreča, mora jim vreči robec („platók“) ali pa krpo („loskut“) svoje obleke, ako se hoče iznebiti prerane smrti. V tej dobi nosijo beloruski kmetje platnene srajce („lonjanya soročky“) zato, da bi bil lep lan („čtoby urodilsja horošij len“). Afan. III.; 140; prim. i Šaf. „Sebrané spisý III. 90 („B. Kal.“) 169.

Pri **Malorusih** je še zdaj navada, da obešajo v isti dobi („vo vremja rusalnoj neděli“) na hrastje („na dubah“) in drugo drevje platnene krpe,²⁾ otirače,³⁾ srajce⁴⁾ in prejo ali preděna⁵⁾ — Rusalkam v dar. (O.)

Nekdaj so Malorusi take stvari v isti namen t. j. Rusalkam v dar obešali na „posvečeno drevje“, a zlasti na dóbovo. („Duhovnyj regulament“ Mosk. 1721; Mikloš. „Rusalien“ 6). S to izvrstno razpravo⁶⁾ dokazal je slavni naš rojak duhovito, kako je postala beseda „rusalija“ oziroma „rusaljka“, za pomen „binkošti“ iz (domnevane) lat. besede „rosalia“, a iz te grška *ῥοσαλία* (rusália). — Po vsem tem pa vidimo, da je tega praznika staro ime (pri Belorusih in Malorusih s časom posébbilo se tako, kakor „koleda“, t. j. da je iz prvotnega praznika nastalo po národni véri naposled če tudi ne „božanstvo“ . . . a vendar bajeslovno bitje, podobno nekoliko našim Vilam in Rojenicam ali Sojenicam.⁷⁾

Posebne pozornosti vredna je tudi Miklošičeva misel, da se je prvotni krščansko-cerkveni svetek tega imena („rusalija“) s časom izprevrgel v „poganski“ praznik (ondi str. 16). Ruski cerkveni zbornik „Stoglav“ l. 1551 pripoveduje pa v prepisu 17. veka s temi zanimljivimi (tú poslovenjimi) besedami: „[Na] rusalje, o Ivanju in na večer pred božičem⁸⁾ in sv. 3 kralji⁹⁾ shajajo se možje in žene in device na ponočno razsajanje in na nepristojen razgovor in na vražje petje in na ples in na skakanje in na Bogu neugodna déla, ki jih Bog mrzi. In kedar noč mine, tedaj [pa] k reki z velikim krikom kakor obsedeni,

¹⁾ „Na Troiekoj neděľe“. Prim. „rusaljnaja“ ali „rusaljskaja sedmica (neděľja“) Mikl. „Rusalien“ 7. ali pa Mikl. lex. 806.

²⁾ Holsty; — ³⁾ polotency (Handtücher); — ⁴⁾ soročki; — ⁵⁾ motki nitok (Strähnen). Naša domača beseda: preděno (n.), (nm. tujke: štréna) nahaja se tudi v „Letop.“ 1882/3; 230 p. b: „prevoza“.

⁶⁾ Posebe pretiskana iz 46. zvez. l. 1864.: „Sitz. Berichte der phil.-hist. Cl. d. kais. Akad. d. Wiss.“

⁷⁾ Prim. „B. Kal.“ 164 in Krek.: „Einleitg. in die slav. Literat.-Gesch.“ 2; 407. — Brez národne podlage učí pa rusk. ces. akad. slovar l. 1847. (Mikl. lex.²⁾ 806), da je „rusalka boginja vod in lěsov“.

⁸⁾ . O: navečerii rožestva Hristova.“

⁹⁾ Bogojavljenija.

in se umivajo z vodo, in kedar začno jutro zvoniti, tedaj odhajajo domov, in padajo kakor mrtvi od velikega truda.¹⁾

Za isti pomen kot (poganske) rusalje („rusalii“) nahaja se tudi lice: rusaljke („rusalky“) = pogansko-slovanske igre, ki so jih pa ovršavali Slovani tudi še potem, ko so se bili že pokristijanili.²⁾

Še več mičnih podatkov priobčili bi lahko o „Rusalkah“; ker pa spadajo bolj v bajeslovje, odložiti nam jih je za bodoči bajeslovni predel.

Zarad vraž in praznih vér bodi pa tu povedano, da v vseh 13 narodnih pesmih maloruskih (rusinskih), — ki se zovejo rusaljne pesmi („pěsni rusaljnyja“) ter pojó v Galiciji še zdaj o prazničnem obhodu po polju na binkoštni ponedeljek, — nismo mogli zaslediti nijedne poganske vraže.³⁾

Gledé na to, da je ta cerkveno-narodni praznik jako podoben našemu Telovskemu obhodu,⁴⁾ ter o taki priliki sedanji Rusini prepevajo skoraj same pobožne pesmi, zato smemo razglasiti očitno, da se je s „koledo“ vred pri njih uže povse pocerkvenila i „rusalja“. V nijedni izmed omenjenih 13 rusinskih, do malega cerkveno-narodnih pesmic ne nahaja se niti ime „Rusalka“, niti „Rusaločka“, kakor se nahaja v vsaki posvetno-narodni pesmici maloruski in v jedini beloruski („Rusalien“ str. 8—9). Najmičnejša izmed posvetno-narodnih je 1 „maloruska“, ki se začenja tako:

„Oj bižyt', bižyt' krasna divčynka,
A za neju da Rusaločka“ itd.

(Mikl. „Rusalien“ 8.)

Rusini ne gradé ves binkoštni teden plotov, niti ne delajo brán, misleč, da bi jim bile Rusalke za to gorke ter bi

¹⁾ Izvirno starorusko besedo po T. Buslajevu priobčil Mikl. („Rusalien“ 6), a Fr. Hubad v „Letop.“ 1878; 16.

²⁾ Prim. pri Miklošiču ondi in v njegovem stsl. slovarju (806) pod bes. **POYCAЛKA**.

³⁾ Nekatero vrstice (v 7., 8. in 9. pesmi) diše sicer nekoliko po „krščanskih“ praznih verah, ki se pa ne tičejo binkoštnega praznika, nego posta, pèkla nedelje in petka.

⁴⁾ „Slovanský Sborn.“ 1886; str. 502 pravi, da obhajajo Rusini polje ta dan pojóč in z ovenčanými cerkvenými zastavami, križi in podobami. O presledkih (med petjem) prepevajo pa deklice, trgajoč cvetic za vence še posebe — tobož prestare popevke, ki jih pa imenovani list žal! — ni priobčil. — Po njihove glavne vsebine oznaki sodeč, mislimo pa, da se strinjajo te pesmi z „Miklošičevimi“, a zlasti s trinajsto, ki veli:

Zavaruj, Bože, gory, doliny,
Gory doliny naši carini,
Žč by nas tučy ne zahodili,
Zlyi větrove ne „panovali“ itd.

⁵⁾ Z malo drugačo pisavo in s češkim prevodom nahaja se ta prekrasna pesmica tudi v Šaf. „Sebran. spis.“ III; 91.

naredile, da bi se jim ‚rodila‘ potlej sama ‚krivoglava‘ ali pa ‚krivonoga‘ živina. Tudi kópati se v reki in tleskati ob dlan pod milim nebom ne drzne ti živ krst. „B. Kal.“ 169. — Binkoštni četrtek ne delajo ženske ničesar, kajti ta dan je velika noč rusalska. Odrasle déklice hodijo ‚skrivaj‘ v hosto plest vencev, ki jih mečejo Rusalkam na travnike in pod drevje, proséč, da bi jim pribavile ljubljencev, a potém zbežé domóv; Rusalke se pa, pravijo, s temi venci ovenčajo in tekajo po žitu. (Šaf. „Sebr. sp.“ III., 91.) J. Hanuš, ki je živel več let med Rusini, dodaje pa v svojem „B. Kal.“ 171, da tekajo po žitu dobrodelno („blahodéjné“), t. j. žitu na korist, — a to je prava pravcata vraža.

Belorusi mislijo, da so Rusalke prerano rojena ali pa brez krsta umrla deca beloruskih žen. Po njihovih pripovedkah začé njajo Rusalke v soboto ‚pred duhovim‘ („rusaljnymi svjatki“) tehati po setvi, ploskaje z rokami in kričéč: „Buh! buh! solomjany¹⁾ duh! mene mati porodila, nehreščenu položila.“²⁾ Šaf. III.; 92.

Mislilo se je še pred kakimi 25 leti, da je po **Češkem** vera v Rusalke ž njihovim imenom vred izginila uže povse; pa se je dognalo, da so se bile do tiste dobe ohranile z imenom vred skoraj vse poglavitne vraže beloruske o Rusalkah tudi ondot (četudi ne povsod). Znana je Čehom še njihova podoba; darujejo jim se med njimi tudi še prtene krpe; samo rusalske igre, ki so se ovršávalé še za Kozme Praškega [r. 1045, † 1125] binkoštni torek in binkoštno sredo, iztrebljene so menda uže do kraja. (Grohm. „Abggl. itd.“ 1864; 11.)

Kakor belokranjski dečáki okoli Adlešič na sv. Jurja, — tako vodijo **bolgarski** dečáki na „Ruso sredo“ (mende po binkoštih) jednega izmed sebe izbranega dečáka, opletenega verhu obleke od glave do nóg z različno zelenjavo, a posebno z bezgom in drugimi mladikami, ter hodijo ž njim od hiše do hiše, pevajoč neko pesem s pripevkom „oj ljule oj“ za vsako vrstico. Ko pridejo pod kako okno, polivajo zelenega dečáka od zgoraj z vodo. Potlej gredó dečáki v hišo in tákajo (talikajo) sito. Če se povezne, znači to lakoto hiši, drugače pa dobro létino. Za občeno pojédino in veselico (večérno) daruje se jim v vsaki hiši moke, masla itd. Pesem (po B. Raičevem prevodu) razglasil je Fr. Hubad uže po „Letop.“ 1879; 82. Začenja se tako:

„Spreletaval se metulj je, oj ljule¹⁾ oj!
 Od orača na orača „ „ „
 Od kopača na kopača „ „ „

¹⁾ Slamnati; — ²⁾ nekrščeno izpoložila.

³⁾ Po Hubadu znači ta „ljule“ — dežuj! Gl. ondi. — Spominja nas pa ta običaj i srbske dodole (uprav doče) in srbskega prpeca oziroma prporuš, ki pa hodijo po navadi le o suši od hiše do hiše in prosijo v svojih pesmih dežja. Prim. Vuk. „rječn.“ 128 in 616; „Život i obič.“ 61... ali pa v istem „Letop.“ 1879; 80 in 81.

Nekoliko podobna je srbski „dodoli“ tudi slovenska Péhtra ali Péhtra baba, podomačena iz nemške Berchte ali Perhte. Prim. „Črtice“ 2 pod napisom: „Vehtra baba“. (Da ji pa Gorjenjci dólú do Tržiča in koroški Slovenci v Rožu itd. ne pravijo Véhtra, nego Péhtra baba, v Bolcu pa Pérta, povedali smo uže v „Letop.“ 1886; str. 101 in 105.)

Češko národno ime binkoštim: „letnice“ kaže nam očito, da se je nekđaj tako zvala poganskih Čehov letna t. j. poletna slavnost (Sommerfest) o začetku leta (= poletja). V krščanski dobi zamenilo se je to ime s cerkvenim. (Gl. na str. —); vendar živí še dan danes med národom.¹⁾

Kakor je „velika noč“ v krščanski dobi namestila poprejšnji národni „praznik spomladánski“, — tako so „binkošti“ nadomestile kristijanom poprejšnjo „létno slavnost“ (= letni praznik).

Po Češkem — sosebnó po južnih krajih — začenja se národna binkoštna slavnost, kraljeva igra („hra na krále a na králku“²⁾) uže v nedeljo pred binkoštnimi svetki, ki se zove ondóť uprav po tej slavnosti kraljeva nedelja („králova neděle“). Mladenči volijo izmed sebe — bodi si z listki, ali slamkami in treščicami različne veličine ali pa tudi „z večino glasov“ — kralja in kraljico, duhovnika, sódca, rabeljna („kata“), biriča, zastavnika in vojáka. Oblačijo kralju in kraljici belo obleko s pisanimi (v novi dobi „belo-modro-rdečimi“) traki — aji pa po stari šegi: čudno opravó iz brezovega ljubja („kúr“), opasujejo oba tudi s takimi pasi ter venčajo z vencí iz različnih cvetlic in drugih (zelenih) rastlin.

Kronajo kralja (nekod tudi kraljico) z visoko krono iz pozlačenega papirja ali pa po starem: iz brezovega ljubja in iz jelóve skorje.

V levici nosi kralj jako dolgo žezlo, iz troletne obeljene jelóvine, t. j. iz jelke ali smrečice líčno napravljeno; v desnici pa jelóvo sulico, a na koncu ji visi pripeta „zelena žába“ (živa). Lepa, mlada kraljica nosi zeleno mladiko in tri rože v roki.

Skoraj tako kakor kralj napravljen je i duhovnik (ki se zove po češki „kněz“), samo da ima — oblečen v belo srajco

¹⁾ Da se pa „národni koledar“ ne drží vselej sedanjega „cerkvenograjanskega“, videli smo uže iz več poprejšnjih podatkov, a posebno gledé Srbov (bivših) graničarjev (str. 140; op. 1). Prim. češkim „letnicam“ štaj-slovenske létnice (= vúzem, Ostern). Ker pa s prvimi nemškimi jezikoznanci vred tudi A. Fick tolmači st. - v. - n. ime „óstara“ = „Licht- u. Frühlingsgöttin, pl. Ostern“, [a ne Sommergöttin], zato ne more obveljati óna misel (v „Letop.“ 1882/3; 211), da je ta štaj-slov. beseda „preložena od nemške: Ostern“. Gl. pri Fiku p. b. „austara“: ahd. óstar adv. mhd. óster, óstlich; zato po drugih Ostara = Göttin des aufsteigenden Lichtes, des Ostens. (W. H.; 33).

²⁾ „Igrati se kralja pa kraljico“ — rekel bi Slovenec.

— na glavi namesto okrogle skorjate kape včasih táko škofovo kapo, okrašeno s cvetlicami; v roki pa knjigo. —

V rdečem plašču, pokrit tudi s takim (skorjatim) „klobukom“, koraka rabelj, gol meč v roki držéč; sódec je pa črno oblečen in ima klobuček „na tri dežele“ iz smrekove skorje. Birič je po navadi „belo“ opravljen, ima belo kapo, za pasom sabljo, na jedni nogi rdečo nogavico . . . na jedni pa škornjo do kolena. (On in rabelj nimata na sebi nikakih cvetic, niti zelenih mladik . . .). Zastavnik („práporečnik“), belo oblečen, s skorjatim klobukom pokrit, je pa ves s cveticami obsipan . . . in stópa pred vsem vršalom s pripasanim mečem, v roki pa drží krasno napravljen, s cveticami, venci itd. olepšan maj ali mlaj. Zadať jezdijo ali pa korakajo péš drugi, po vojaški opravljeni mladenči, z godci pred seboj. Vsi ti mladeniči pa imajo skorjate klobuke ali kape in vse polno cvetic na sebi. S cveticami prepletene so tudi konjem grive in rép.

Pred vasjo, ko primahajajo do tako zvanega sodišča ali pa do križa . . . , napové pa kralj zbrani množici na ves glas, da bóde danes teden („za týden“) velika slavnost. Zdať se vračajo vsi domóv; potlej se pa zbirajo v krčmo, da završé ta dan s plesom in veseljem. Za „Krolmusove“ dobe godilo se je to nekoliko drugače.¹⁾ Prim. „B. Kal.“ 152—153 in „Festkal“ 1864; 230—234.

Kdo se ne spominja kolikor toliko srbskih „kraljic“?

Kralj (s kráľjico vred) oblečena v ljubje ali drevesne skorje itd. značita pomlajeno léto (poletje); pomlajenega léta spominjajo nas živo tudi premnoge cvetice in zelene mladike in druge táke rastline z majem ali mlajem in z zeleno . . . žabo vred. Pa ni, da bi morala biti zelena, samo da je živa, ki kaže da je na novo oživelo, pomladilo se v nóvem létu tudi živalstvo . . . vsa priroda. Po nepotrebnem je mislil bistroumni Hanuš na posebno čaranje z žabo. („B. K.“ 152.)

Na gorenjem Štajerskem nosi tako zvani binškoštni jezdec („Pfungstreiter“), podoban binškoštnemu kralju, na svoji sulici po več privezanih, visóčih žáb. Gl. „Illustr. Welt“ 1884; str. 531. Ondi se tolmači to kot znamenje . . . spomladi in prirodnih močij.²⁾ Res, da bi tako znamenje pripadalo bolj „spomladi“ nego „létu“; a treba pomisliti, da so Slovani z Germani vred iz prvine vse leto delili samo na dvoje: na léto (polétje) in na zimo, — da so naši predniki menda mnogo pozneje

¹⁾ „Staročeske povésti, zpěvy, slavnosti, hry, običeje a nápěvy ohledem na bájesloví Slovanské. V Praze 1845—1851; III, 80—85.

²⁾ „Versinnlichung des Frühlings und der Naturmächte“ . . . Namesto žáb rabijo Čehonemcem tudi mlade vrane, privezane vrh smrekovega mlajčka . . . „Festkal.“ 1864; 268.

začeli vse leto deliti na tri — a naposled na štiri létne čase.¹⁾ Zato se zamenjava zlasti v starih národnih običajih pogostem „léto“ za mlajšo „spomlad“; včasih pa tudi narobe; primeri nem. „Sommerfrucht“ (létno žito), kar je pa Slovencu „járo žito, jarina, Hrvatú in Srbu. „jaro žito, jari usjev“ . . Rusu „jar“, Čehu „jařina“, Poljaku „jarzyna (= spomladno žito = „Frühlingsfrucht“; pa ta beseda Nemcu ne rabi; nego pravijo še po starem: „Sommerfrucht, Sommergetreide, Sommerkorn“ i. t. d.)

Da se vrnemo k našim ‚imenitnim‘ žabam, bódi tu povedano, da jih drugi teden, ko se nadaljuje kraljeva igra brez malega na isti náčin kot prava binkoštna slavnost — obeša rabelj ali pa njegov namestnik živoder („drič“ na vislice, kakor kake hudodelnice, — a brez kake obsodbe —, zbijaje ž njimi različne burke in zaničljive šale.²⁾ Ta običaj, ki znači (po naših mislih) kako staro pogansko „žrtvo“ ali daritev kakemu božanstvu na čast, ovršaval se je nekdanj, pravijo, z velikim kraljevim obhodom vred binkoštno nedeljo; zdaj ga ovršavajo na binkoštni ponedeljek popoldne Čehi in Nemci. — V nekem češkem (isto tako v nekem čehonemškem) kraju obsodi kralj ubogo zeleno žábico po kaki smešni pretvezi očitno ‚na smrt‘, tako, da ji mora rabelj ali njegov namestnik . . odsekati glavo. (Krolmus III.; 138 — 140; „Fettkal“ 1864; 253 — 260.) Zábljeni uzrok temu glavoseku je isti, kakor obešanju nedolžnih žáb.

Da so bile pa v poganski dobi izprva pri starih Slovanih o létnicah navadne menda tudi „človeške žrtve“, slutimo po naslednjem običaju. — V nekaterih slovanskih krajih okoli Plzna (Pilsen) ne zadovolévajo dečáki (sami jahači) s tém, da je bila uboga ‚rega‘ po krivem obsojena in končana, nego začnó potlej preganjati tudi . . kralja, ki se spusti zdaj na svojem brzem konju na vrat na nos in dir; óni pa za njim. — Joj njemu, če ga dotekó! — Ako ga namréč dotekó in ujamemo, našeškajo ga najprej z léskami ali pa omáhajo z lesenimi sabljami. Pri tej priči móra siromak s konja, in ako na rabljevo vprašanje: „smem li ga spustiti živega ali mu pa odsekati glavo?“ — odgovoré: „odsekati glavo“, . . mora se klečečemu kralju (brez kake obtožbe, sodbe in razsodbe) na videz odsekati glava. (Odbije mu se ž nje samo krona). Kralj se zvali kot mrtev, da zakričé vsi, kateri stojé okoli njega. Položé ga na nosilnice ter odnesó v najbližje poslopje. Zdaj

¹⁾ „Das alterthum scheint anfänglich nur zwei zeiten im jahr, dann aber drei, endlich vier unterschieden zu haben“ . . . Grim. „D. Myth.“ II¹; 629. Zarad léta gl. pa i „Letop.“ 1886, 2. op.

²⁾ Nekod obešajo zelene žábice na trak, med drogoma razpét, samo za krake (bedre).

odjezdijo vsi dečáki domóv, potlej se pa zberó . . na navadno „občno pojedino“ v krčmo, kder se . . na kraljev račun veselé in gosté — do belega dné.¹⁾

Nekoliko drugače se vrší — ali se je vsaj nekdaj vršil ta običaj okoli Kraljičinega Gradca. Čim ovenčajo déklice z vencí izbranega „kralja“, mladeniči pa izbrano „kraljico“ o razlegajoči se godbi, stopi ‚govornik‘ („plampač“) na klop in zameta to volitev, rekši, da je kralj kriv mnogih prestopkov, posebno pa tega, da je gerdo ravnal: z žívino. Ako se kralj ne more oprati z veljavnimi svedoki (pričami), obsodi ga sódec po dolgem prepíru kot kriveca na smrt in prelomi zato belo palico, ki jo ima v roki. Kralj poklekne volján na bel prt; postavijo mu se na glavo vznásad po 3, 4 klobuki, ki odleté, kedar mu tamo klicár odseka glavo z leseno sabljo. Godci zagodejo, in s plesom končá se ta slavnost, ki se pa ovršuje še mnogo veseleje, ako je bil sodec razsodil, da kralj ni kriv. Lahko si mislimo, da ni ta veselica ne mine — brez navadne pojedine.

Ker so, kar uže vemo, pogani svoje svetke praznovali s pojedinami, zato se nam dozdeva, da je i sedanje „občna pojedina“, s katero se završuje še zmérom skoraj vsak imenitnejši národni običaj, in za katero se po navadi pobíra od hiše do hiše ali pa kako drugače, — zato se nam, pravimo, dozdeva, da je tudi ta „občna pojedina“ . . poganske dobe ostanek.

Prezamudno bi bilo tú popisávati na drobno, kako ‚duhovito‘ zna nekod na Čéškem sam ‚kralj‘ za navadno pojedino darove nabírati od ónih odraslih déklic, katerim v čast so bili mladeniči (o binkoštih) postavili ‚maje‘, okoli katerih so potlej plesali ž njimi pred vaško krčmo — ali pa na dvoru in v sobi okoli ónih ‚majev‘, katere so bili prinesli sabo. — Potém ko bistroumni ‚kralj‘ kaki deklici po tretjem plesu izmolze poslednji božjak ali celó tolar („dva zlata“), zapojó vsi, a godci zagodejo psmico:

„Aněička“) . . krásná je,
Dala nám na³⁾ máje,
Dala nám dva česká,
To je holka hezká.“

Sama „kraljica“, ki dobí nabrane novce v roke, oskrbí potlej vse, česar je potreba za „občno pojedino“. („Festkal.“ 1864; 257—258.)

¹⁾ Ako ni ta nenadna kraljeva moritev kake staropoganske élovečje žrtve spomin, ondaj treba menda misliti, da se je s časom po névednosti skončavanje Morane ali „smrti“ izprevrglo v skončavanje „leta“ oziroma „binkoštnega kralja“.

²⁾ Ali kakor ji je ime; — ³⁾ za.

Tudi v Zdehovicah biva — če se ni po l. 1840. zatrla — na binškoštni ponedeljek še dandanes močno taka navada s plesom pod maji („pod májema“) sredi vasí, a naposled veselica s pojedino v krčmi, kjer se „mora veseliti“ vsak, kdor neče razžaliti deklice, ki zlagajo o tej priliki same rade vse troške za to slavnost, (ker so bili maji sredi vasi po mladeničih postavljeni njim na čast, in to, uže binškoštno soboto po noči). Jako bi se pa zamérjalo vsakemu mladeniču, ako ne bi ob isti dobi postavil maja („smreke ali pa breze“) pod okno svoji izvoljenki; mora se pa to zgoditi tako skrivaj, da ne more tega zapaziti v domači hiši živ krst. („Květy“ 1840; str. 127).

Razdvidno je po vsem tem, — a posebno po besedi „maj“ —, da so si Čehi za národno binškoštno slavnost več običajev izposodili od „majevske slavnosti“, ki se ovršuje tudi pri drugih narodih slovanskih in ne-slovanskih, zlasti pa pri Nemeih (kar zveemo na drobno malo kesneje).

Da velja to tudi o **Slovakih**, uverimo se z naslednjimi podatki.

Slovaki pravijo na zapadnih stranéh Slovakije („Slovenska“) binškoštni ali trjakom: „turice“,¹⁾ na vzhodnih pa „rusadlie“ (= rusalije). Na večer pred tem svetkom lepotičijo („ozdobujú“) deklice domače sobe („izby“), pa i cérkve z lipovimi in javorovimi mladikami; dečáki („parobci“ ali „šuhajci“) postavljajo pa skrivaj po noči svojim sedanjim in bodóčim izvoljenkam „máje“ (obeljene do zelenega vrha) pred óne hiše, v katerih stanujejo. — Četudi se pa to godí skrivaj, pazijo vendar deklice („dievčence“) in njihovi rodbeniki po noči, kateri dečák („šuhaj“) je kateri postavil „máj“. Ako je dečák in njegov máj po godu, pošlje mu deklè („dievča“) mahom zjutraj šopek (pierko) iz svežih cvetíc. V njem se nahaja klinčec („karafiát“,²⁾ znam mládenstva“), dišeča rútica („ruta voňava“,³⁾ znam nezabudnutia t. j. znamenje nepozabnosti“), zeleni rožmarin („zelený rozmarin, znam nádejného vydaja“ t. j. pričakovane vdaje ali ženitve) itd. V „Trenčanskej“ pletó mladéníči („mládenci“) vonce in devajo zvečer na glavó deklicam, ki jih imajo na nji celó do jutra. Zjutraj pravi vsaka materi, kaj se ji je sanjalo, in to se — pravijo — izpolni. („Sborník“ 1870; 197—198).

Navada, voliti binškoštnega kralja („rusadelného krála“) trajala je še v osemnajstem veku pri Slovakih in sosednih

¹⁾ Gl. str. 151: **č.-slov.** in str. 152.

²⁾ Hrvati okoli Dunaja pravijo „klinčac“ (dianthus caryophyllus, Nelke, Gartennelke, „vrtni nagelj“, klinček. Tuš. „Rastl.“ 21).

³⁾ Ruta, rútica, Raute. Tuš. Bot. 417. Prim. Cig.-V.

Madžarjih.¹⁾ V Nitranski stolici izbrali so mladeniči vsako leto v vsaki občini izmed sebe najpridnejšega („najhodnejšieho“) za kralja, pa tudi prisézne može in drugo osébjje (kakor na Češkem). Znamenito je, da je ta dan „binkoštni kralj“ s prisézniki svojimi sodil namesto pravega sodca ter razsojal ljudem vse pravde, in da so mu bili vsi pokorni. Ker je pa ta stari národni običaj uže l. 1673. prepovedala bila cerkvena in posvetna oblast, zatrl se je s časom tako, da ga ne pameti med Slovaki več živa duša. (Ondi).

Da so stari Čehi tudi še potém, ko so se bili prevéрили, — častéč v o d o —, darovali jej o svojih létnicah pri studencih, priča prepoved, s katero je vojvoda češki Bratislav (Břetislav) II. pod konec 11. veka prepovedal med drugimi tudi to pogansko navado.²⁾

Od trjakov do Ivanja hodile so nekđaj po Češkem od hiše do hiše popevat tako znane „ladařice“, ki so v svojih pesmih slavile boginjo Lado ter želete — kakor belokranjske „kresnice“ — vsaki hiši vsega dobra. Potlej je pa bilo prepovedano, v L a d i n e m imenu sreče želeti. „B. Kal.“ 172.

Nové dobe učenjaki dokazujejo, da niso Slovani nikdar častili boginje Lade (gl. Krek²; 403); med pismeno ostalino bivšega Ljubljanskega škofa Tom. Hrena (Krena) nahaja se pa v „črtežu“ propovedi na dan 25. aprila 1607 svojeročna latinska opomba: „Recita historiam: Lada, Plejn, Poberin, Idola et Diu antea Carnioliae.“ (Gl. „Letop.“ 1877, II; 281 in „Slovan“ 1887; str. 378, kder se pa po krivem prevodu tudi beseda „Idola“ (plur. besedi „idolum“, podoba, malik) razglašá za boginjo . . Idolo (!).

Po tem se vidi, da l. 1607. véra v pogansko boginjo Lado . . med kranjskimi Slovenci ni bila še povse iztrebljena.

Kakor Slovaki na večer pred binkoštno nedeljo lepotičijo hiše z zelenimi mladikami znotraj (po sobah), tako jih opletajo **Poljaki** in **Rusini** v Galiciji, od zunaj; zasajajo zelene veje („maje“) pred hišami; po kmetih zatikajo take vejice tudi znotraj nad okna. (P. u. p.)

V „Lubelskem“ prilepljajo **Poljaki** sem pa tam na okna zeleno pérje t. j. listje³⁾; a skednje ali tla v sobah in vežah nastiljajo s svežim kolmežem („tatarskiem zielem“ ali „tata-

¹⁾ Navzeli so se bili Madžarji te navade brez dvojbe od Slovakov, kakor i kresovanja. „Letop.“ 1887; 115 (2. op.).

²⁾ „Item et superstitionas institutiones, quas villani adhuc semipagani in Pentecosten tertia sine quarta feria observabant offerentes libamina super fontes, mactabant victimas et daemonibus immolabant. (Cosmas III., 197, izd. Dobner; pri Grohm. 43).

³⁾ „Židi“ (Judje) prilepljajo pa na okna („na szyby okien“) različne podobe človeške in živinske, č e m u, to se menda ne vé, zato ker O. Kolberg molčí o tém.

rakiem¹⁾, v ta namen nalašč odrezanim.²⁾ Zdaj delajo to morebiti samo zarad lepšega („dla ozdoby“ swych chałup“), in od veselja („pociechy“), da so dočakali nove zelene spomladi („świeżej zieloności wiosny“), ali pa zato ker posipavanje tál s to zeljó obnávľja zrak po staniščih in iztreblja mrčes („wygubia owady“). O. Kolberg: „Lud“ XVI, (cz. 1.); 118.

Na binkoštni ponedeljek vodijo na Poznanjskem poljski dečaki kakega tovariša, izmed sebe izbranega, ki je [kakor naš „zeleni Jurij“] zavít ves v zelene mladike ali zeleno listje („liście zdrzew“), vrh tega ima pa še mnogo kraguljcev (zvoncev) po sebi razobešenih. Dokler njegovi tovariši pokajo z biči („trzaskają z biczów“), skače on na vse strani. Tako obhajaje vso vas, dobivajo od vsakega prebivalca kakšen darek.³⁾ — V Morovnici te mladike („gałazki“) potlej polučajo („poruczają“) ali pa sežigajo („palą“) za vasjo. V Kvilču vodijo po navadi kakega pastirja („pastuchę“) tako z listjem ovitega. Na vprašanje, kaj to znači, odgovarjajo pa, da je to medved („nie-dźwiedz“ ali „zielone świątki“). O. Kolberg X. (cz. 2.); 69.⁴⁾

Nekod (tudi na Poznanjskem) opletajo dečaki isti dan „medveda“ (dečka) z grahovico in z brezovimi vejami⁵⁾ ter vodijo od gospodarja do gospodarja pobiraje [kakor koledniki], kar jim kdo dá: živež in novce.⁶⁾ Vse to pa razdelé med male pastirje, kateri ne smejo v krčmo, kedar se zabavajo v njej véliki ali stari („starzy“). —

Drugod dečaki nosijo ali pa vodijo ta čas na konju takozvanega „Maja“ t. j. človeško podobo iz slame napravljeno in v zeleno listje in druge zelj ubrano; deklice (kmetske) pa hodijo „po gaju“, t. j. z nalamanimi mladikami [v rokah] hodijo po vasi med „omajenimi“ in z zelenjem prepreženimi hišami, in to — nepevajoč („bez śpiewu“). O. Kolb. IX; 139.

¹⁾ *Acorns calamus*, Kalmus. Tuš. „Rastl.“²; 155.

²⁾ Tudi v Galiciji je taka navada pri Poljakih in Rusinih. Oboji potresajo kolmežovo zeleno pérje po hiši in pred hišo po tleh. (P. u. p.) Tako delajo o svojih binkoštih v Galiciji in po Nemškem tudi Židi, ki trosijo pred hišami kolmežovo pérje ali travo, opletajo³⁾ podboje pri hišnih vratih z zelenimi mladikami itd. („D. illust. Ztg.“ 1884/85.)

³⁾ Lahko si misliš, da — za „občno pojedino“.

⁴⁾ Do malega tako delajo tudi nemški pastirji v „Črnem lesu“ (Schwarzwald); samo da opravljajo izbranega tovariša z rumeno cvetóčim bodičevjem ali lakotnikom, (Pfriemkraut = Genster, genista) ... Prim. Mor. Busch: „Deutsch. Volksglaube“. Leipzig. 1877; 74.

⁵⁾ To se ve, da . . . z zelenimi. J. N.

⁶⁾ Brez malega taka šega biva tudi na Češkem, — pa o pustu. „Festkal.“ 1864; 49 i. d.; toda češki „pustni medved“ je opasan s samo (suho) grahovico. Tudi na Švabskem vodijo „pustnega medveda“; pravijo večaki, da znači — zimo, ki je izgubila uže svojo moč. (Ondi 61—62). Zelenje, s katerim je opletan poljski „binkoštni medved“, tolmačimo pa tako, da je zimo uže premoglo — léto.

Ta običaj (z „Majem“; prim. nemski: „Maigraf“, „Maikönig“) kaže, da je to res uprav „majevska“ slavnost, prenesena na binkoštno dóbo.

Na Krakovskem kurijo Poljaki nekdaj še dandanes tudi binkoštni ali duhovski kres: „slavíva se i na zielone šwięta kapiel przez ogień či sobótka“. („B. Kal.“ 165).

Da znajo ta kres — dasi ga ne kurijo več — še tudi **Beli Kranjci** v Podstenah takraj Kolpe, čitaš v „Letop.“ 1887; 122. Tudi **Srbi-Lužičani** ovršavajo svoje binkošti o tej dobi, posebno kresujóč in breze postavljajoč. („B. Kal.“ 165).

Jako podobni so **nemški** bajeslovni običaji te dobe različnim slovanskim; pa ne misli, da so jih . . Slovani pobrali pri **Nemcih** ali pa le ti pri ónih. Lahko, da sta naroda kolikor toliko izposojevala vzajemno (narod od naroda; sosed od soseda), zato je zdaj težko razločiti, koliko je slovanskega, koliko germanskega, zlasti po takih ponemčenih krajih, kateri so bili nekdaj slovanski. Sploh pa smemo pritegniti i mi ónim, kateri trdijo, da je sósobno letnih časov praznovanje — i n d o e v r o p s k o, tedaj ne zgòli germansko, niti zgòli slovansko . . .

Ker pa „4 letni časi“ nekdaj niso bili tako natanko ločeni kakor osédobi (kar uže vemo), zato (in iz drugih znanih in neznanih nam uzrokov) nahajamo med nemškimi národnimi navadami o binkoštih — ne le takih, katere so podobne binkoštnim in majevskim navadam različnih plemen slovanskih, nego i našemu „zelenemu Juriju“, — dà celó takih, katere se strinjajo s slovansko „Morano“, to je z ónim običajem, kako se nosi na spomlad ali pa tudi stoprav o binkoštih itd. „smrt“ (= zima) iz vasi.

Med severnimi Nemci je binkoštni svetek osédobi največ „pastirski praznik“ ali „pastirskega značaja“; praznujejo ga namreč posebno pastirji in óna kmetska družina, katera ima opraviti z živino (hlapci in dekle) s prazničnim obhodom. Na Vestfalskem hodijo po vasi deca, podéč pred seboj dečka, ki je [kakor naš „zeleni Jurij“] opleten ves z zelenimi mladškami, vrh tega pa ovenčan tudi s cvetlično krono („Blumenkrone“), ter je značil nekdaj najbrže „spomlad“ ali pa „léto“. (M. Busch 1877; 74; prim. tudi tû str. 170 op. 4).

V Turingiji volijo si Nemci po vaséh na binkoštni torek „binkoštnega kralja“, ki mu pa pravijo po starem zeleni mož ali pa zeleni kralj („grüner Mann“ oder „Lattichkönig“¹⁾). Mladega kmeta odvedejo namreč v hosto, ovijejo vsega z zelenimi svežnji in mladškami, posadé na konja ter spremljajo nazaj v vas. Ondi ga čaka uže vsa občina (soseska) zbrana.

¹⁾ „Lattich“ je ločika ali solata, (lat. lactuca). V starejši dobi rabila je Nemcem za „Maikönig“ tudi beseda „Maigraf“, a za „Maikönigin“ tudi „Maibrant“. Dotičnih starejših običajev nemških pregled gl. pri Afan. III; 708.

Župan („Schulze“) mora pa 3krat ugibati, kdo tič v zeleni „odeji“. Ako ne ugane, mora se rešiti (odkupiti) ... s pivom. (Grim. „D. Myth.“² II. 1844; 745).

Drugod je pa med Nemci taka navada, da uže na binkoštno nedeljo ónega hlapca, kateri živino zadnji na pašo prižene, ogrnejo z [zelenimi] jelóvimi in brezovimi vejami ter ga pokajo po vasi, kričeč: binkoštni zaspanec, binkoštni zaspanec („pfingstschläfer, pfingstschläfer“!)¹ — V Rudnih gorah (Erzgebirge) poka óni pastir, kateri žene prvi na pašo, z bičem; kateri pa zadnji prižene, ónemu se smejejo ter mu zdenejo: binkoštni teleban („pfingstlummel“); s takim zdevkom pitajo tudi binkoštnega zaspanca v vsaki hiši. (Ondi).

V takozvanih Dvanajsterih vaseh (Zwölfdórfen), koder so živeli nekđaj Slovani,² na sever mestu „Salzwedel“,³ dalje po okolici Lencenski (Lenzen), zlasti v Krnici (Krnitz) in še po več drugih, nekđaj slovanskih, a zdaj ponemčenih krajih, ki segajo daleč v Meklenborsko, — zbirajo se hlapci binkoštni ponedeljek pred vasjo in dirjajo na konjih po dvakrat do zapicnega droga, na katerem visí lep, s pisanimi traki opleten venec. Kdor ga obakrat potegne z droga, óni je potlej „kralj“, ki ga tudi kronajo ter mu podaré svilen robec; nató ga vodijo ukaje v vas, kder se potém pleše in pije. (Adalb. Kuhn: „Märk. Sagen“ ... 1843; 324—325).

V drugi vasi (po imenu Braunan v isti okrajini) pretékaajo se dečaki o binkoštnih péšice (péš), a „poslednjemu“ nadenejo ime „Molitz“ (izr. molie); obvežejo mu koleno s povreslom (Strohband) ter ga vodijo po vasi, prepevaje o njem šaljivo (smešno) pesmico, rekši da se je „Molitz“ pobil v koleno ... , a naposled prosijo šaljivo tudi ... jajec. Kuhn: „Nordd. Sag.“ 380 (56) slutí (543), da utegne ime „Molitz“ izhajati iz slovansčine. Po naših mislih je ta nadevek morda spakudrana slovanska beseda, katera je značila to, kar naš „mladenič“ ali „mladič (p. mladzik“), zato ker pravijo v Salzwedlu takemu dečaku (tudi šaljivo ali podsmešno): „der schmucke Junge“ (brhki mladič). Simrock: „Handb. d. Myth.“ 587.

Pri istem mestu (Salzwedel), a zlasti pri Sebnu (Seeben) ohranila se je v ponemčenih slovanskih vaseh o binkoštnih še ta posebna navada: Hlapci in dekle napravijo iz smrečja in slame veliko dondo (Puppe), človeku podobno, ki jo ovenčajo s cveticami, privežejo na „pisano“ to je, z zelenjavo in raz-

¹ Prim. „Črtice“ 5. Koroško-slovenski pastirji pravijo mu pa šaljivo „kralj“ (str. 155).

² Wenden.

³ V Stari okrajini („in der Altmark“), ki jo je bil kralj Henrik I, Saksonec, napravil soper sosedne Slovane, ob levem bregu dolnje Labe. (H. A. Daniel 1872; 377).

ličnimi cvetfeami venčano) kravo ter ji vtaknejo v zobe jelševo pipo. Zdaj ženó kravo v vas; pa vsi zapirajo vrata pred njo, tako, da ne more ni v hišo, ni na dvor, zato ker imajo po slovanskih vaseh hiše vrata („vhodišče“) po navadi samo na jedni strani, a dvorišča so zvrščena v kolobar. Vsak jo podi izpred svoje hiše, dokler ne pade donda s krave ali se pa raztrga na kose, in kravin gospodar pustí naposled svoje živinče v hlev. (Ondi 316—317).

Primerja se ta navada slovanskemu običaju, „iznašati ali izganjati smrt [iz vasí]“.¹⁾ Gl. ondi v predgovoru.

Pri Nemcih okoli Renevode, v Palatinatu med Nekarjem in Menom itd. bojevala sta se nekđaj pred zbranim ljudstvom po stari poganski šegi vsako léto . . . „zima“ (Winter) pa „léto“ (Sommer), (a ne „spomlad“) — tedaj po prvotni razdelitvi letnih časov. Ker je Nemcem zima „on“ t. j. moškega spola²⁾, bil je mož, opleten z bršlinom ali pa zimzelenom³⁾, . . . vselej „léto“; drugi, zaviti v slamo in mah, . . . pa zima. Zmoglo je vselej léto. Te zmage veselilo se je vse ljudstvo, pojoč:

„Zima je zzubila [= zmágana je zima],
Zima je ujeta“ itd.⁴⁾

Ali pa:

„O, o, o, léto je že prišlo,
Óno izkoplje zimi oči
Ino vse kmete 'z hiš izpodí“ itd.

Po nekih drugih krajih pa o taki priliki nemška deca, držeč obeljene šibe v rokah, popevajo po borbi srečni za „léto“, a nesrečni za „zimo“:

„Zdaj pa zapodimo zimo
Škozi naš'ga mesta vrata!“

Ali pa:

„Smrt smo [srečno] izpodili
Z milim letom se vrnilí“ itd.

Okoli Norimberka (Nürnberg) pa smrt tudi nosijo iz vasí, in to same deklice, (počemši od sedmega do osemnajstega leta dobe svoje) na poseben način: hodeč po ulicah nosijo pod levo pazduho mrtvaško krstico, a v njej punčiko, s prtom pokrito. Uboge deklice nosijo odprto jaško (škatljico), v nji

¹⁾ „Gebrauch des Todaustragens“ ali „Todaustreibens“. Nemci izganjajo, po navadi zimo; (nekod pa tudi smrt).

²⁾ Po starogermanski veri bil je ta „zima-mož“ velikan, tedaj tudi silo močán.

³⁾ Vinca minor, kleines Singrün ali Immergrün. Tuš. Rastl.² 114.

⁴⁾ Nemško matico tej — in naslednjim pesmicam čitaš v Hubadovem spisu v „Letop.“ 1878; 17.

pa namesto punčike zeleno bukovo vejico z natáknenim jabolkom namesto glavice. Vse popevajo tako:

„Heute ist Mitt'fasten,
Wir tragen den Tod in's Wasser, wol ist das“

(Danes je sredopostni dan, — nêsemo smrt v vódo, blagor nam).

Primeri temu naš sredopostni običaj: „babo žagati“, ki znači po tem takem to, kar: smrt (Morano) iznašati in vtápljati ali sežigati, oziroma: izganjati ali končavati zimo („babo“).

Da nameščuje zimo ali „babo“ pri Poljaki, Čehih in nekaterih Nemcih o različnih dobah tudi med ved, slišali smo uže poprej v tém predelu.

Ker pa pri nas „babo žagajo“ v sredopostno sredo, zato kanimo o tem domačem običaju iz poganske dobe govoriti stoprav kesneje v posebnem predelu ter ondi tudi jemati v misel, kedaj in kako iznašajo in utapljajo ali pa sežigajo „Morano“ ali „smrt“ (= babo, zimo) nekateri Slovani še dan danes na poganski način. Ondi se hočemo spominjati tudi drugih tujih običajev, kateri so tém kolikor toliko podobni.

Pri binkoštnem obhodu (uprav, objezdu, Pflingstritt) govori na Švabskem majonosec („Maienführer“) naslednje besede:

„Den Maien führ' ich in meiner Hand
Den Degen an der Seiten:
Mit den Türken muss ich streiten“

Maj držim v roki, — meč visi o ‚boki‘, — s Turkom mi se je boriti).

Tù se je — ker ljudje ne pametijo več prvotnega uzroka — ‚zima‘ s časom izprevrgla v ‚Turčina‘.

Tako šego — gledé boja s Turki — nahajaš tudi pri Novogrkih v Pargi (v Épiru), ko praznujejo ‚rusalije‘ (Ροζάλιζν, Ρουζάλιζ) sicer še po starem t. j. po osem dni, (in to: od 1. do 8. maja). Prim. „Letop.“ 1878; 19.

Ker čitamo, da hodijo v Tiledi (v Turingiji) ... nemški dečaki 3. dan binkoštnih praznikov po vaseh ljudem ‚pobijati kur‘, ako se ne odkupijo s kakim podarjenim novcem (Kuhn-Schw. „Nordd. Sag.“ itd. 1848; 385), zato bódi tù povedano, da je ta binkoštna navada postala iz starejše navade poganske, ki jo zovejo: „petelina bití, ubijati“ („Hahnschlagen, Hahnen-schlag“). Ovršuje se ta prestara, izvestno poganska navada še zdaj po mnogih nemških krajih, po Nizozemskem, Škotskem, Češkem in Poljskem ... pa o različnih dobah, a največ o pustu. O tej dobi ovršavali so jo nekđaj tudi v Angliji. Zato mislimo o njej na drobno govoriti v predelu „o pustu“.

Med severnimi Nemci biva i takozvano „binkoštno streljanje“ (Pflingstschiessen“). Tudi to nas spominja poganske

dobe. V stari krščanski dobi in še za srednjega veka spuščali so namreč po Nemškem v krščanskih cérkvah na binkoštno nedeljo z visočine . . . goloba, da je letal kot znamenje sv. Duha nad vérniki.¹⁾ Pogani so pa — tako se pripoveduje še zdaj — izprva to krščansko šego nalašč sramotili, natikaje kakega goloba na visok drog in streljaje nanj. Posnemali so potlej to šego tudi nemški prevérjenci, samo da niso streljali na goloba, — nego na „rimsko-poganskega orla“. — Vojoyoda Boleslav iz Svidnice (Schweidnitz) ustanovil je l. 1286. v Sleziji stanovitno „streljanje na tiča“ (Vogelschiessen) meščanom v stanovitno zabavo . . ., ki se je deležijo še dan današnji, zlasti o binkoštih, streljaje ne samo s puškami, nego i po stari šegi s samojstro t. j. samostrelom ali lokom (Fr. Meither: „D. illustr. Ztg.“ 1884/85, II. zv.; 310).

Takó (s samojstro) streljajo na tiča strelci strelske družbe v Češki Lipi (Böhmisch-Leipa) na binkoštni ponedeljek še o sédobi. Kdor odstrelí z droga tiču zadnji kos, óni se zove potlej „kralj“²⁾, a tako streljanje: kraljevo streljanje („Königs-schiessen“). Pa še po več drugih, zlasti čehonemških krajih, ovršuje se ta slavnost z nekaterimi izpremenami še dandanes. Kralja vodijo ovenčanega z veliko slavnostjo v mestno hišo (ali pa v gostilnico), kder se gosté, prepevajo in plešejo do belega dne. („Festk.“ 1864; 272—3).

Ta binkoštna zabava širila se je namreč od kraja do kraja ter prišla v 15. veku tudi Poljakov Poznanjskih, ki so pa iz prvine streljali na ‚petelinčka‘ („do kurka“), a kesneje v tarčo („do tarczy“). L. 1537. nastala je iz tega . . . strelska ‚bratovščina‘. Glavar tem strelcem zove se pa še zmerom petelinski kralj („król kurkovi“). (O. Kolb. IX; 139). Tako se je izprevrgel „binkoštni kralj“ naposled — v strelskega kralja. — Da je pa binkoštni kralj postal iz ‚majevskega‘, zvedeli smo uže na 171. str. Res se je po Nemškem streljalo na tiča i prvega maja meseca. („Illustr. Welt“ 1886; str. 578). Tudi **Nemci** (po severnih in sredonemških deželah) lepotičijo hiše in cérkve z zelenim brezovim in kolmeževim listjem³⁾; a to nas spominja létnega praznika (poganskega) ali ‚letnic‘. Nekod pridevajo zelenju in pisanim trakom tudi pozlačenih pirhov. Pisano ovenčani binkoštni vol pomenja ‚brez dvojbe‘ kako staro žrtvo (daritev). Kakor velikonočna voda, — tako ima po nemški národni veri tudi ‚binkoštna‘ . . . čudodelno, zdravilno moč, ki se prisvaja tudi binkoštni ali dúhovski rosi še bolj

¹⁾ Ni tako davno, da je nehala ta navada v Orvietu (Moroni, Dizionario 52, 87) in na Češkem („Festkal.“ 1864; 249).

²⁾ „König“ = „Schützenkönig“.

³⁾ Prim. spredaj pri Slovakih, Poljaki in Rusinih; — zarad poljskih nemških Židov na 169. str., 3. op.

nego majevski. — Na duhovo treba vrata dolgo odprta puščati, da pride v hišo sv. Duh. (W. II. 75, § 90).

Kako in zakaj i Nemci nekod o duhovem pokajo z biči, pa tudi streljajo preko setvine, povedali smo uže na 154. str. Prenesli so to pogansko šego k binkoštim od glasovite noči („Walpurgisnacht“) izpred 1. maja, ko preganja priprosto nemško ljudstvo na vse pretege s takim in drugačnim ropotom . . . zlobne čarovnice. To se godí pri nekaterih Čehoneciah res še zdaj samo óno noč pred 1. majem. (L. A. Schmalfuss 71).

Na Bavarskem in Českem polivajo se „nemški“ dečaki pa deklíne o binkoštih „vzajemno“ z vodo. Tudi ta šega izhaja najbrže iz poganske, kateri je bil menda namen, da bi deževala o. (Grim. „D. Myth.“² 559 i. d.). Osédobi polivajo se nemški dečaki in deklíne po mnogih krajih (po prvem oranju oziroma po prvi košnji) iznenadi zato, da jih ne bi po letu pikali komarji. Vendar se tolmači táko, (tudi nevzajemno) polívanje s pogansko „lustracijo“. (W. II. 90). Prim. tudi „Letopis“ 1887; 151—153. Ondi čitaš, kako se med Poljaki in Slovaki različni spol poliva „vzajemno“ o veliki noči (največ velikonočni ponedeljek in torek); med različnimi Nemci ovršava se pa ta šega, ne samo o malo poprej navedenih dobah, nego tudi o žetvi, ali o pustu, ali pa 1. maja.

Tudi med nekaterimi Nemci čepíri se še glasovita vraža, da pobirajo čarovnice o binkoštih itd.¹⁾ zjutraj za rana še pred solncem po tujih travnikih roso ter prenašajo na svoje, zato da bi jim lepše („bujneje“) rasla trava. (Grim. „D. Myth.“ II.² 1026; Kuhn: „Westf. Sag.“ II. 165, „Nordd. Sag.“ 513. Prim. slovenske na 154. str.).

V Cosnu (Zossen) vodíjo Nemci krave, predno jih odženejo na binkoštno nedeljo prvič na pašo, najprej k studencu ter kričé vsaki v uho: „Pridi zopet domóv!“ (Kuhn: „Nordd. Sag.“ 389).

Prerokovanje po binkoštnem vremenu. Nemško: „Zu Pfingsten soll es nicht regnen, sonst gibt es in diesem Jahre viel Mäuse.“ (O binkoštih naj ne dežuje, drugače bóde to leto mnogo miši [mišev]). Grohm. 60.

Rusko: „Na troickoj dožd mnogo gribov.“ (Po binkoštnem dežju bóde mnoge gliv). Dalj. IV; 395.

Slovensko: Glej na 156. str.

¹⁾ V gorenjem Palatinatu (Oberpfalz) samo na kresni dan. (W. II.; 141, § 209).

Ozír na binkošti.

Premišljujoč národne binkoštné običaje slovanske in neslovanske, uverili smo se, da izhajajo vsi iz prvotnega praznovérja poganskega, da se je vsako léto bojevalo „léto“ (poletje) z „zimo“ (morda tudi s prirode „smrtjo“ ali „Morano“), in da je vselej zmagalo „leto“. — Pri Germanih predočeval je „léto“ najprej takozvani „Maigraf“;¹⁾ iz tega je s časom nastal „majeovski kralj“, iz tega kesneje „binkoštni kralj“;²⁾ iz tega v novejši dobi „strelni kralj“ (pri Nemcih), a iz tega naposled „petelinski kralj“ (pri nekaterih Poljaki; str. 175).

Iz prvine oblačili poganski Germani in Slovani zmagovito léto vedno v zeleno opravo (primérno létni oziroma spomladni prirodi) in v lubje ali drevesne skorje, zimo (vselej premagano) pa v slamo in mah. — Pozabivši temu prestaremu običaju prvotni uzrok, opletali so pa ter opletajo še dan današnji tudi „zimo“ z zelenjem in cveticami, četudi le šaljivo ali podsmešno itd.³⁾ — Ni slovanska „smrt“ ali „Morana“ ne dela se več iz same slame in cunj, nego tudi iz zelenega smrečja ... (str. 172). — Tako ovijajo i Poljaki „binkoštnega medveda“, (ki znači tudi „zimo“), osédobi z zeleno grahovico in brezovimi vejami (str. 170; 3. r.).

Kakor óni severonemški, nekđaj morda slovanski „Molic“, s slamnati povreslom na kolenu (str. 172), dalje, kakor hromi tesár⁴⁾ (A. Kuhn: „Märk. Sagen“, 324⁵⁾), — tako znači i zasmehovani koroško-slovanski „binkoštni kralj“ (zaspanec) z žabo o vratu (str. 155; 5. r.), z drugimi takimi zasramovanimi binkoštnimi zaspanci vred, ... zmagano in zato zaničevano „zimo“. — Druge pritikline: da se n. pr. „binkoštni kralj“ tú voli, a tam si treba to čast zaslužiti z naglostjo pri pretékanju, dalje: da spremlja kralja o taki slavnosti včasih tudi svetla kraljica⁶⁾ in kolikor toliko služabnikov, — to je samo golo, kesneje pritakneno posnemanje dvorskih obredov in potrebščin — „zarad lepšega“.

Mnogim Jugoslovanom in Rusom nameščuje „binkoštnega kralja“ ali „zelenega moža“ — zeleni Jurij ali Juraj. (Gl. str. 135 ... in 145).

¹⁾ V Turingiji tudi zeleni mož („grüner Mann“ ali „Lattichkönig“ imenovan). Grim. „Myth.“² II; 745.

²⁾ Čehi mu pravijo na ravnost: kralj („král“), Poljaki pa „Maj“ brez kakega pridevka (str. 164 in 170; 4. r.).

³⁾ Prim. tudi Simr. „D. Myth.“⁶ Bonn, 1887; 587. glede zelenega moža („Graskönig“, „Lattichkönig“ itd.).

⁴⁾ „Der lahme Zimmerman.“

⁵⁾ Prim. Sim. „D. Myth.“⁴ 585.

⁶⁾ Pri Germanih izprva „Majeve nevesta“.

Vnebohod, nebohod ali Križevo.¹⁾

Stsl. Възнесение Христа vîznesenije Hrista²⁾; **bolg.** Vîznesenie Hristovo; **rus.** in **mrus.** Voznesénie Gospódne (mrus. tudi samó „voznesenie“; **hrv.** Spasovo³⁾, tudi: nebohod, „uzašastje Gospodinovo“ (Maž.-Už.), „uzašašće na nebo“ (Fil.), „zastupljenje Is.“ (Hrv. koledar Zagr. 1863); **srb.** Spasov dan, *cerkv.* tudi „voznesenje“; **č.** Na nebo vstoupení Páně ali „vstoupení Paně“ (boží vstoupení); **č.-slov.** Vstúp Krista Pána; **p.** Wniebosta-pienie (Paúskie).

Slovenske. „Na vnebohoda dan tič tiča ujé“. (V Tuhinju na Kranjskem. Urok neznan. P. u. por. s tem dodatkom, da tamo uže zjutraj pred mašo snedó „za kosilo pečeno pišče“). — V Motniku: Na „Afrten“⁴⁾ tič tiča ujé, da meso jé. (Zap. g. Križnik). — Ista vraža je tudi v Pilštajnu (v Kozjanskem okraju) s tem dodatkom: „Ta dan mora vsak [človek] meso jesti. (Zapis. g. T. Romih).

Štaj. Slovenci pa pravijo: „Kdor ta dan vrane in srake jé, ter vino pijo, tega celo leto ne bóde strah“. („Črtice“ 251).

Semičarji ne gonijo „o Križevem“ krav na pašo „pred solncem“ iz istega vzroka kot na binkoštno nedelje (str. 156).

„Na praznik Vnebohoda Gospodovega in Vnebovzetja Marijinega se ne sme na drevesa plezati, ker o takih dneh so kače na drevju. To so jako sveti prazniki, zato se umikajo kače na visoko, na drevje.“ (Zapis. v Notranji ali Ilirski Bistrici č. g. Bile).

„V Adlešičih dobí na „Križevo“ vsako dete kaj na pašo seboj: zjutraj sira, jajce, kruha; popoldne pa „ókrak“ (kračo) in „požunec“ (bokal) vina. Ako bi teh jestvin tudi ne imel gospodar pri hiši, dobiti jih mora, če jih tudi kupi ali si posodi. Ta dan imajo namreč pastirji od nekdanj „gostje“; zato se pa tega dne uže naprej veselé. — Kdor ta dan vso svojo obleko narobe obleče, vidi in spozna vse coprnice.“ (Zapis. vč. g. Iv. Šašelj). — Po Črnovrški vraži (str. 155) treba pa tako v isti namen ravnati na „binkoštno nedeljo“, in to za jutra pred

¹⁾ Križevo (v Metliki, v Adlešičih, v Cirknici itd.), tako krščeno zato, ker se praznuje ta svetek križev teden (Bet- ali Bittwoche).

²⁾ Naš H, h je po glasu uprav = ch drugih narodov, dočim ti uho pravega h (češkega, nemškega itd.) pogreša v slovenski govorici, vsaj pri pretežni večini.

³⁾ Spasovo iz starosloven. „sъpasъ“, hrv.-srb. spas = spasilatelj, salvator, odrešitelj, [stsl. sъpasti, — sa, srb.-hrv. spasti, — sem servare, réšiti, odréšiti]; v Senju: „Sensova“ (iz lašk. ascensione lat. ascensio). Priobčil prof. Iv. Radetić.

⁴⁾ Iz nemške besede: „Auffahrt“. Celó med Belimi Kranjci slišal sem nekdanj besedo „áferten dan“ za „vnebohod“.

solncem. — Katera je prava? — Sedanja pastirska slavnost (s pojedino) spominja nas predkrščanskega spomladnega oziroma letnega svetka, ki se zdaj ovršava tù o Jurjevem, tam o bin-koštih ali tudi o Križevem itd.

Na **Hrvatskem** (v Slavoniji) nosijo „križari“ t. j. pastirji („čobani“) na križevo zjutraj za rana praznično v vas sv. križ, ki je bil prenočil ovenčan in zapičen v kakem plotu. Nato gredó na pašnike (urije) škropit z blagoslovljeno vodo. Uprav nosi križ samo jeden pastir praznično oblečen in s cvetčami ovenčan pred drugimi pastirji, ki hodijo od hiše do hiše pevaje in proséč moke, masti, slanine, vina itd.

Izmed pesmic podobne so nekatere dodolskim:

„Sretno jutro vam, seljani,
Oj, dodo le!
Moj križo le!“ itd.¹⁾

Dalje:

„Molimo se višnjem' Bogu,
Vojno le, dodo le,
Da popune²⁾ vihar vitar,
Vojno le, dodo le!“

Ali pa:

„Lale mile, dodo le!“ itd.

Po petju pa biva južina in večerja t. j. občna pojedina, na katero povabijo pastirji i vaške deklíne („selske dčvojke“), da se ž njimi pod večer pred večerjo tudi zavrté. Križ pusté tačas kder si bodi v hosti ali ga pa prinesó domóv; a predno se razidejo prejdejo ž njim še enkrat po vasi. Drugi dan ga odnesó na pašnik in privežejo ‚igraje‘ in pevaje na onega debela vrhunec, pod katerim živina po navadi, „planduje“ t. j. o pol-dnevni vročini v senci počiva. — Vsaj do l. 1846. godilo se je še v Slavoniji tako. (L. Ilić 137—143). Ondi čitaš, da je ta ‚pastirska svečanost‘ znana tudi Slovakom, Srbom in ‚Bošnjakom‘.

Pri „**Srbih**-graničarih“ biva to še dandanes na križevo („Spasov dan“) tako: Pastirji delajo križe („krstove“), in lepo prepletó ter olupšajo z rdečimi suknenimi odrezki pod čavlom („rvenom rizom pod čavo“). Te križe devajo na hiše in drevesa, da se vidijo lahko z daleč. Planinka dá pastirjem bolj južino, dosta sira in kruha, tudi kokoš, ki si jo potlej sami

¹⁾ Tù se druží poganstvo še s krščanstvom; a krščanski križ izpodnaša uže poganško Dodo.

²⁾ Nm: ‚popubne‘, ein wenig, sanft blasen; prim. hrv. „popuh“ ein sanfter Wind (I. Fil.).

kuhajo („vare“) v polju. Tù streljajo ter se veselé do večera, sosebno okoli Kostajnice itd. Detetu (katero se rodi ta dan), dajó roditelji radi ime ‚Spasoje‘ in ‚Spasenija‘. (N. Beg. 121). — Brez dvojbe si mislijo pri tem: ‚Bódi rešeno vsega zla ali greha‘ = bodi zveličano!

Po mnogih krajih (v Srbiji) delajo take križe („krstove“) ter jih postavljajo ta dan na hiše in setvine („useve“) kakor o Jurjevem („Gjurgjevu dne“). „Glasn. srps.“ XXII. (1867); 97.

V Sremu pravijo, da po noči pred tem dnevom (u oči Spasova dne noću“) Vile odščipnejo jesenku¹⁾ vrh; zato ‚trčeno družino‘ („alosanu čeljad“) nosijo ter pusté óno noč pod jesenkom; poprej pa denejo k bolniku ‚kolač hleba‘ (kruha) in jedno kupico vode a drugo vina (za večerjo Vili). Drugi dan kopájo pod jesenkom in kar najdejo (n. pr. črva ali kako žuželko), óno dadó bolniku, da sne ali na vodi popije (kot lék, ki mu ga je Vila pustila). — Pripoveduje se, da izgine jesenku po noči cvet, kedar se zvečer utrga in kde pustí. Vuk: „Život i ob.“ 34; „rječn.“ 248.

Jako podobna tej srbski vraži od kraja do konca je na Krasu **slovenska**, ki se pa prisvaja ‚kresnemu večeru‘. Gl. „Letop.“ 1879; 121 p. b. „jesenek“.

Po nekaterih krajih prenesli so **Rusi** znano ‚semikovo‘ slavnost (str. 159) na vnebohod, ki se praznuje tudi v četrtek, ter začenjajo vence plesti uže na vnebohodni dan. Po Afanasjevih mislih (III. 704) biva to zato, ker je četrtek v zvezi z bogočastjem [pogansko-slovanskega] gromovnika t. j. Peruna. — Tu opozarjamo samo na to, da so dobili vsi Slovani teden in ‚njegovih dni imena‘, tedaj i četrtek stoprav s krščanstvom. („Letop.“ 1885; 143).

Slovaki, (ki čakajo na véliki petek, da bi skriti zakladi prihajali sami ob sebi izpod zemlje), hodijo jih na vnebohodni dan kopat v gore k studencem, za polje („pod zápole, bralá“) in izpod velikih dreves, ki se pripoveduje, da je pod njimi zlata zakopanega ali shranjenega „od vekov“ ali vsaj „od časov Janoška“.²⁾ Ista vraža ovršávala se je vsaj nekđaj tudi na binkóšti in sv. Trojice dan; kajti Slovaki mislijo, da se zakladi le („len“) o teh svetkih dajo vzdigniti za belega dne („za bielého dňa“), drugače pa le uprav o polnoči („v pravú polnoc“). „Sborník“ I. (1870) 196.

¹⁾ Srb. jasénak, -nka = nsl. jesének, -nka, dictamnus albus Linn. (ali dictamnus fraxinella); po Tuš. „Rastl.“ béli jesenček, weisser ali eschenblätteriger Diptam.

²⁾ Ta ‚Janošik‘ je bil brez dvojbe óni vojvoda in junak, Sibirjanin Janko (Hunjadi Ivan Korvin iz Sibirja na Sedmograškem), zato srbski ‚Sibirjanin‘ t. j. Sibirjčan imenovan, (znanemu kralju Matijažu oča); † 1456, poté ko je bil zapodil Turke od Belega grada.

Serbi-Lužičani mislijo, da kdor si sešije ta dan kako oblačilo ter ga nosi, čuvaj se strele B. Kal. 151—152. Ondi se tolmači ta običaj tako, da je to ostanek „posvečenega“ četrtega, s katerim so pogani [t. j. poganski Slovani] čistili zmagovitega Peruna. — Nam, (ki ne verujemo v slovansko-poganski četrtek, kar smo ponovili malo poprej), dozdeva se pa, da so Serbi-Lužičani, prebivajoči uže zdavna sredi Nemcev, navzeli se te (skrajšane) vraže od njih.¹⁾ Nemški učenjaki trdijo tudi res, da je vnebohod kot „svet četrtek“ v zvezi z nemškim poganskim gromovnikom: Donarjem. Zato je zlasti po Saksoskem (in drugod) taka vera, da mora ta dan bliskati se, grmeti in treskati, ali pa vsaj deževati. Priprosto nemško ljudstvo (v Švici) veruje še zdaj, da poskoči solnce ta dan vzhajaje po trikrat od veselja.²⁾ — Zelišča, ki jih človek pred solncem natešče in molčé nabere, imajo po nemški vraži posebno zdravilno moč, — tudi pri živini. — Vsaka nemška reka (a ne samo „Neckar“) hoče o tej dobi imeti svojega človeka, da ga požre t. j. človečjo žrtvo („Menschenopfer“). Zato pravijo, da se ne sme človek iti kópat ta dan. (W. II.; 76).

V Liberku³⁾ na **Češkem** potezali so tega dne do l. 1736. v cerkvi po véliki maši Zveličarjevo podobo skozi luknjo v oboku na višek, potlej pa metali iz vejače (vejalnice) sadja in cvetic na deco, zdolaj zbrano. Po večernicah spuščali so skozi isto luknjo na žici kolač tako globoko, da so ga deca lahko dosegala in si ga kakšen drobet odščipnila, potem ga pa naglo potegnili zopet k višku, kedar so mislila deca, da ga imajo uže v rokah; h krati sipali pa iz raztrgane vreče suhih češpelj in hrušek v cérkev ter polivali z vodo dečke, kateri so se trgali za-nje. („Festkal.“ 1864; 228—229 brez priobčenega uzroka).

Vremensko prerokovanje. *Češko.* „Na boží vstupení, když prší, bude málo osení a píce pro dobytek.“ [Kedar na vnebohod deží, bóde malo setvine in piče za živino]. „Ččm.“ 1856, III; 67.

Slovensko. „Če gre na Nebohod dež, je iz vsake moke dober močnik“ (ker je slaba letina). (Dobje v Kozjanskem okraju. Zapis. g. Romih).

¹⁾ Prim v izvirnem jeziku: „Man darf am Himmelfahrtstage nicht nâhen, sonst schlägt in dem Jahre der Blitz ein (Ostpr.), oder: dem, der das Kleid trägt, ziehen die Gewitter nach (Voigtl.), oder: man wird von Beulen befallen (Thürr.). W. II.; 75 (91).

²⁾ Drugod pravijo Nemci (zlasti severni), da poskakuje a li pleše solnce o veliki noči ali pa tudi o božiču („Letop.“ 1887; 137).

³⁾ Liberk, po nówem: Liberec (Reichenberg), kder živí zdaj pretežna večina Nemcev.

Sv. Réšnje Teló, Telésni dan ali Télovo.

Stsl. —; [**rus.** Праздникъ тѣла Христо́ва Prázdnik tĕla Hristóva]; **bolg.** —; **mrus.** (gr.-kat.) Božíjje tĕlo; **hrv.** Tielovo, „Tielo Gospod.“; [**srb.** Brašánčevo¹⁾]; **č.** Božího Tĕla; **č.-slov.** Bož. Tĕla; **p.** Bože Cialo.

Še-le I. 1264. ustanovil je papež Vrban IV. ta sloveči katoliški praznik, in to ne brez namena, da bi se ovršával vekomaj v spomin cerkveni zmagi v prepiru zarad „izpremenstva“;²⁾ tedaj premlad praznik, da bi bilo ljudstvo zarad njega popuščalo poprejšnje svoje misli in običaje o praznikih ter jih prenašalo na-nj.³⁾

A vendar ni ostal niti ta praznik brez nijedne národne vraže.

Slovenske. Semičarji ne gonijo na Telovo krav na pašo „pred solncem“ iz istega vzroka kot o Križevem in na binškočno nedeljo (str. 178).

Z „maji“ t. j. ónim lesom, kateri je bil na Telovo postavljen pri obhodu („precesiji“), „kadijo“ ob hudi uri v Motniku na Gorenjskem. (Zapis. g. Križnik). Na Dolenjskem, in to v Krškem nosijo pa ženske pri obhodu („procesiji“) s sabo v šopke povitih cvetic, katere po leti zažigajo ob hudem vremenu. (Zapis. g. Jern. Ravnikar).

V Velikih Laščah in po nekih drugih krajih lamljejo (lamajo, lomijo), in to same gospodinje .. šibe od ónih brez, katere so postavljene pri cerkvi (pa tudi v cerkvi); nosijo take šibo domóv ter zapikujejo potlej po njivah, na vsakem oglu po eno, „zato ker je žegen“. Mislijo namreč, da se o tej priliki, (ko se nosi Bog iz cerkve po ulicah in polju) prime blagoslov ali „žegen“ tudi teh dreves — ne le ónih v cerkvi, ampak tudi ónih pri cerkvi. (P. u. p.)

Tako delajo tudi gospodinje v Hinjah (pri Žužemberku) ter nosijo odtrgane šibe popoldne na njive, „zato da ne naškodijo žitu miši“. (P. u. p.)

¹⁾ Iz srb. „brašance“ n., stsl. brašence, demin. besedi stsl. oziroma stsrb. brašeno: (edulium, cibus, victus, deliciae, viaticum, farina); prim. nsl. bráno (cibus, viaticum, Speise, Wegzehrung) in nem. „Engelspeis“, „letzte Wegzehrung“. Vendar Srbi z drugimi staroverci vred — razan zjedinjencev — ne praznujejo tega svetka, zato ker je postal stovrav po nesrečnem „razkolu“.

²⁾ Transsubstantiatio, hrv. zdaj „pretvorba“.

³⁾ Prim. „Festkalend. aus Böhm.“ 1864; 284 in Jul. Lippert: „Christenthum, Volksglaube itd.“ 1882; 386 in 643. — Káko je bilo pogansko telovo, („der heidnische Frohnleichnam“ oder „der Lingam (Leichnam) des Gottes, der die Welt der Sorge des zeitlichen Absterbens und ewigen Todes erlöst“... razlaga jako duhovito dr. J. N. Sepp: „Das Heidenthum u. dessen Bedeutg f. d. Christenthum“. II. 197.

Ista vraža se na Telovo („Brašančevo“) pri starovércih („unijatih“ ali zjedinjencih) ovršuje tudi v Ivanić-gradu na **Hrvatskem**. Doma pa posipljejo ženske šibje še s pepelom, predno ga odnesejo na vrte, da jim „buhači“¹⁾ ne kvarijo zelja. „Arhiv“ VII. (1863); 216.

Malorusi (Rusini) spletajo vence iz različnih cvetic ter nosijo ta dan v cerkev duhovniku posvečevat zoper različne bolezni. Med temi cveticami nahajajo se zlasti te: kompava (carlina Eberwurz), materna dušica (thymus serpyllum, Feld-Thymian, Quendel), rman (Achillea millefolium, Schafgarbe²⁾), jeternik (anemone hepatica, blaues Leberblümchen) itd. — Po nem. „Reformi“ Dunajski (fol.⁹) str. 11. l. 1883.³⁾ in p. u. p.).

Na **Češkem** (v Jindřichovem Gradcu⁴⁾) gleda vsaka gospodinja in deklina, da dobé nekoliko vejic, s katerimi so bili oltarji okrašeni, pa še-le potém, ko so bile vejice posvečene. Vtikaje jih po njivah med lan, mislijo, da bóde lan tolik, kakor so vejice; zato pograbiyo z oltarjev najrajši največje. — (Tako se godí tudi med Čehonemci po Hebskem⁵⁾). Venci, tega dne posvečeni, odvrtačo streló od hiše. Isto moč prisvájajo nekod (Nemci?) tudi šibam (vejicam), ki jih postavljajo zato po svetku na okna. („Festkal.“ 287).

Čehom rabijo „listi“, na Telovo z mladih drevesic („stromků“) — in to, brézie — „trgani“, tako kakor oglje sežganega Judeža („uhli ze spáleného Jidáše“). Gl. „Letop.“ 1887 pod napisom: „Véliká sobota“. Čm. 1853; 483; „Květy“ 1839; 356.

Na **Poljskem**, in to Poznanjskem (Posen): v Morovnici, v Šmiglu, Košcani, (Kościáni) itd. posvečuje se ta dan v cérkvi pri oltarjih olševina („olszyna“) in lipovina („lipina“); po službi božji, t. j. kedar obhod úže odhaja, pa lámajo ljudje tega drevja vejice („galažki“), napravijo iz njih „maje“ ter vtikajo v zelnike („zagony kapusty); da se ne bi v njih zaredil niti množil mrčes („robactwo“). Posebno „uši“ („mszyce“, Blattläuse), bolhači („pchły czarne, Blattflöhe), gosénice („wasionki“, „gąsienice“) itd. Po kmetih oblamajo („oblamują) pa [kakor omenjeni Slovenci] šibe ali vejice zelenih bréz v cérkvi ter vtikajo potém v zelje, lan in konoplje, da bi bolje rasle, in da jim ne bi nič naškodilo. Tudi takim brezam („brzozkam“) pravijo „maj“. O. Kolberg: „Lud“ X. cz. 2; str. 69 in IX. cz. 1; str. 141. Ondi čitaš tudi, da spletajo i **Poljaki** na Poznanjskem

¹⁾ Po Vuku (50) „buhač“: Blattfloh, chermes Linn.; nsl. bolhač. Metličan veli (govoreč o rastlinah) na kratko: „bolhe“ (f. pl.).

²⁾ Beli Kr. veli „roman“; Kraševac pa „rúja“. „Letop.“ 1879; 127.

³⁾ Pod napisom: „Mutter Slava, eine Skizze aus d. kleinruss. Volksleben“.

⁴⁾ Jindřichový Hradec, Neuhaus.

⁵⁾ Im Egerlande.

o Telovem vence iz različnih zelij („ziól“) ter dajó v cerkvi posvečevati (kakor Malorusi; brez dvojbe tudi iz istega uzroka).

Po veljavni svedočbi posvečuje cerkev tudi po **Nemškem** o Telovem, oziroma okoli sredine poletja („im Hochsommer“) cvetice in zelišča ravnega polja na ugodno rast . . . (Prim. Sepp. I. 255 in 271). Jako je, čitaš ondi nadalje, saksonskemu kmetu še dandanes v čislih tako zvano Baldrovo zelišče („Balder's Kraut“²⁾).

Tudi Nemci, celó ‚evangeljski Franki‘, vtkajo Telovskega obhoda brezove veje v grede med lan. (W. II; 135). Uzrok bode isti, kakor pri Čehih ali pa Poljakih. —

Po južni Nemčiji mislijo priprosti ljudje tako, kakor nekod na Češkem, da odvrtaajo venci, na Telovo posvečeni, od hiše strelo . . . oziroma vsako čaro; zato jih obešajo na hiše in po sobah. (Ondi).

Med štaj. Nemci nahajamo to vražo: „Ako bi si kakšna deklína, katera ni več devica, na „deviški dan“³⁾ t. j. na Telovo pred odhodom v cerkev, dela na glavo zeleni véneč⁴⁾; postala bi večna nevesta . . . hudobcu. (P. K. Rossegg. „Ausgewählte Schriften: Volksleben in Steierrn.“ 1882; 252).

Vremensko prerokovanje. *Slovensko.* „Če na Telovo grdo vreme zadrži obhod („precesijo“), težko se potlej suši seno“ (Motnik. Zapis. g. Križnik). —

Če je ta dan lepo vreme, dá se (potlej) slama lepo sušiti. (Črnomelj. Zapis. g. Kupljen).

Sv. Anton, puščavnik (17. jan.).

Pri **Slovincih** se ta svetnik, (ki ima po kmetjskih pratikah s podobami pri sebi ‚prašička‘), časti kot varuh prašičev. (Motnik na Gorenjskem. Zapis. g. Križnik). — Tako tudi med

¹⁾ O Véliki maši („an Maria Himmelfahrt“) W. II.; 135, § 197; zato tudi „U. F. Würz- oder Kräuterweihe“ imenovana („Festkal. d. Böhm.“ 1864; 401).

²⁾ Severni t. j. staro-skandinavski, ‚Baldr‘, (Vodanu sin, Fro-ju v rodu nameščuje blagodejno poletno solnce. — Končal ga je divji ‚Hödr‘ (= zimsko priroda) s puščico omelovo (Mistel), kar znači prirode zimsko smrt („Sinnbild des Wintertodes der Natur“), — kakor v bajeslovju mnogih drugih, zlasti vzhodnih narodov. (Grim. „D. Mýth.“) Vedno zelena omela je zdaj Nemcem sploh čudotvorna rastlina, ker pada po njihovem praznoverju z neba ter odvrta posebno čare. (W. II. 97). — Keltom ni bilo svetejše rastline od hrastove omele, „Eichenmistel“, (ki se zove po Tušku „evropsko ohmelje“, *Loranthus europaeus*), zato ker so mislili, da pada tej rastlini seme z neba. (Sepp. I. 271).

³⁾ Jungfrauentag, — ⁴⁾ Naturkranz.

Belimi Kranjci okoli Metlike in Žumberčani. — **Tirolci** ga časté kot varuha domače živine sploh; („Slovenec“ 1888, štev. 21); **Lahi** pa zlasti kot varuha konj, tudi mezgev (mul) in oslov. P. u. p.

Ta dan so se [nekdaj] samice katere so se hotéle omožiti pred pustom, butale v pečí, gredé v cérkev k sv. maši. Takim pečem so djali v Motniški okolici: „babja peč“. (Zapis. g. Križnik).

V Adlešičih ta dan nihče ne vpreza. (Zapis. vč. g. Šašelj).

Na Češkem se pšen (šen, šena ali lepotica, „Rothlauf“ ali „Gesichtsrose“) še zdaj zove „ohéň sv. Antonína“ t. j.: sv. Antóna ogenj, zato ker so se ljudje priporočali sv. Antonu puščavniku, ko se je nekđaj ta bolezen po imenu: „sveti ogenj“ kužno razprostirala po vsi Evropi. („Festkal.“ aus Böhm. 1864; 22).

Sv. Vincencij (22. jan.).

Ta dan gre v Adlešičih vsak gospodar v svoje trtje (vinograd) in obreže par tert. Seboj pa vzame kos božičnika (nalašč prihranjenega), zato da trte rajše rodijo. Ta dan ne vprezajo. (Zapis. vč. g. Šašelj). — Vincencijevo lepo vreme prinese obilo vina. (Krško. Zapis. g. Ravnikar¹⁾). Če je ta dan lepo vreme, bóde prihodnje leto dobro vino; če je pa „mlačno vreme“, bóde srednje vino. (Črnomelj. Zapis. g. Kupljen). — Če od strehe kaplje, bóde veliko vina; če ne, pa nič. (Krško. Zapis. g. Romih). Tega dne se nekaterim štaj. Slovencem tudi uže ptiči ženijo. („Črtice“ 248); nekaterim štajerskim in kranjskim Slovencem pa na sv. Valentina (14. febr.), — a nekaterim (zlasti kranjskim) še-le na sv. Gregorija (12. marca) itd.

Sv. Pavla spreobrnjenje (25. jan.).

Če ta dan sije solnce, pravijo nekateri, da bóde obrodilo proso; drugi pa, da bóde dobra letina. (Motnik). — „Če je lepo vreme, bóde dobro leto.“ (Črnomelj. Zapis. g. Ant. Kupljen). Sv. Pavla spreobrnjenje na goro zimo spravi. (Isti).

Več zanimljivih vraž o tem dnevu imajo štaj. Slovenci. (Gl. „Črtice“. 220).

¹⁾ „Vincenzi Sonnenschein
Bringt viel Korn und Wein“,

veli Nemeč. Temu pritrujeta tudi Čeh in Román. („Festkal.“ a. Böhm.“ 1864; 32).

Čeh pravi:

„Když slunce na svatého Pavla jesti jasné,
Skrz to znamená léto ourodné“ (Čelakovský 442).

Nemec pa:

Ist Pauli Bekehrung hell und klar,
So hofft man ein gutes Jahr. („Festk.“ 33).

Svečnica (2. febr.).

Rus. in **bolg.** Срътенне Господне Srštenie Gospodne; **mr.** Srštenie Gospoda, (rim.-kat.) Očiščenje presv. Děvy, (Gromničnoj presv. Děvy); **hrv.** Sviečnica; **srb.** Sretenije¹⁾; **č.** Hromnice (f. pl.), svičky, očištění Panny Marie; **p.** Najświętsza Panna M. gromniczna; **serb.-luž.** svěčkovnica Maria a li Svjećk-Maria.

Skoraj vsi **Slovenci** prerokujejo vreme o Svečnici po „medvedu“ in po „sveči“: a prvi način se ne strinja vsem; kajti nekateri Beli Kranjci trdijo tako: „Na Svečnico pride medved iz luknje; ako je vreme oblačno, ostane zunaj, ako pa je jasno, gre še enkrat tako daleč nazaj, kakor je bil poprej, kar je dokaz velike zime tistega leta.“ (A. Kupljen; gl. „Slovan“ 1887; str. 285). — Takó pravi z drugimi besedami na kratko tudi Gorenjec: „Na Svečenčin dan pride medved iz brloga; če je ‚solnčno‘, gre nazaj; če je pa ‚grdo‘ vreme, zunaj ostane.“ (V Motniku zapis. g. Križnik). — Na Notranjskem t. j. v nekdanji „suhi Kranji“ prihaja medved na svečnico tudi iz brloga, ogleda si vreme; ako je mrzlo, sneženo, misli si, lepo bo skoraj, ter ostane zunaj; ako je pa vreme lepo, prijetno, vrne se nazaj v luknjo, kjer zopet zaspi. (Iz „Notranjske Bistrice“. Zapis. vč. g. J. Bile). Temu pritrjuje tudi štaj. Slovenec. („Črtice“ 224). — Drugače modrujejo pa koroški Slovenci, ki verujejo sicer tudi, da „na Svečnico pride medved iz brloga; toda ako je vreme toplo in jasno, ostane zunaj; ako je pa mračno (oblačno) in mrzlo, — vrne se [koroški medved] nazaj, ker zime še ne bo skoro („kmaló“) konec. (Na Zili; Maria Gail, zapis. g. Fr. Eller; v Lešah na Koroškem K. Pečnik). Katera je prava? ali kateri medved ima boljši nos? — —

Bistveno soglasno prerokujejo pa mnogi Slovenci; Gorenjci, Dolenjci (z Belimi Kranjci okoli Metlike vred) itd. o tej dobi vreme po „sveči“; namreč: Če na svečnico [ali „Svečničin

¹⁾ Po Vuk. „rječn.“ 709 „Sretenije“, n. uprav: Mariä Heimsuchung, visitatio Mariae 2. Febr. (sic) po star. koled. — „Srbliji kažu, da se tada sreće ljeto i zima“. — Mi praznujemo ta sópraznik stoprav 2. julija meseca: „Marije device obiskovanje“. — V „Dubrovniku“ pravijo Svečnici po laški: „Kandelora“ tudi Slovani.

dan“] prej od sveče, ‚kakor‘ (nego) od strehe kane¹⁾, *bóde topla spomlad*. (V Motniku zapis. g. Križnik), — ali; *bóde ‚skoraj‘ zime konec* (sám slišal za mladih nog večkrat v Metliki, pozneje tudi v Novem mestu) itd.; ali pa: *bóde zgodnja ‚vigréd‘ (spomlad)*, — *dobra letina*. (Na Zili zapis. g. Fr. Eller).

V Črnomlju velijo: Če zjutraj, ko solnce vzhaja, od streh kaplje, je ‚nehanje‘ zime in dobra letina; če pa na jasnem solnce vzhaja, so tudi sodi jasni [prazni]; če je oblačno, — sodi polni. (Zapis. g. Kupljen). — ‚Če sneží, bóde Vuzem lep; če pa ne sneží, bóde Vuzem grd‘. (Isti). ‚Svečnica prva iskra v zemljico‘ t. j. prva toplota pade na zemljo. (Isti). — V Notranjski Bistrici: „Svečnica“ vtákne v zemljo iskro, Marčnica (Mati Božja 25. marcija) pa glavnjo t. j. goreče poleno. (Zapis. vč. g. Bile).

Če vzhaja solnce na jasnem, je še hujša zima. (Krško. Zapis. g. Romih).

V Adlešičih pazijo na Svečnico, kam se okrene plamen na svečah. — Od tiste strani imajo potém ‚celo leto‘ vetrovi svojo moč. (Zapis. vč. g. Iv. Šašelj).

Ta dan cerkev blagoslavlja (posvečuje) sveče. Vsak vernik ima svojo vžgano ‚med blagoslovom in sv. mašo‘. In taka sveča, ta dan blagoslovljena, dá se v roke umirajočemu človeku, ako ni pri rokah sveče svetih ‚Lušarij‘.²⁾ (Motnik. Zapis. g. Križnik).

V Krškem rabijo pri mrličih uprav óne sveče, katere so bile blagoslovljene na Svečnico. (Zapis. g. Romih).

Ondot hodijo o Svečnici po hišah tudi pét, in mora se jim dati slanine („špeha“) in jajec. (Isti — brez kake pesmi).

Čehi prižigajo sveče, tega dne posvečene, ob hudi uri, da ne bi treščilo v hišo (Krolmus I.; 73³⁾). Na Poljskem obhodijo s tem „ogniem gromnicznym“, t. j. s temi svečami stanišče, konje, ljudi in hišne kote, zato ker odvrtaajo ali odganjajo grom in strelo („gromy a pioruny“). „B. Kal.“ 73. Ondi sluti Hanuš po česk. besedah „svičky“ ali „hromnice“, da se je nekdaž o tej dobi ovršával (poganski) god ali svetek ognju nebeškemu na čast ...

Češki pogovor veli:

Skřívan musí na hromnice vřznout',
Kdyby měl hned na tento den zmrznout'.⁴⁾

¹⁾ Beli Kranjec veli: ‚kapne‘.

²⁾ Tudi Beli Kranjci pravijo „Lušarije“ (t. pl.), a ne ‚Višarije‘. < Rosaria

³⁾ Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčej, slavnosti a nápěvy. Sebral V. S. Sumlork [= Krolmus]. V Praze 1845--1851.

⁴⁾ Škrjanec mora na Svečnico ‚zažvrgoleti‘, ako bi imel mahom zmrzniti.

Ako se škrjanec res oglasi, bode leto rodovitno; ako se pa prikaže stoprav pozneje, bati se je nerodovitnega leta . . . („Festk.“ 39).

Po **južnih nemških** deželah posvečujejo se na Svečnico tudi takozvane vremenske sveče („Wetterkerzen“), ki jih prižigajo po letu samo o velikih nevihtah (da ne bi toča pobila ali da se ne bi oblak utrgal) — tako tudi na smrtni postelji, da ne bi mogel prislediti — hudič. Vsak gospodar kupi s tako posvečeno svečo vred ženi še rdečo vftico¹⁾; to ji ovijajo v otročji postelji okoli noge, roke in posodja njenega, zato da ne bi mogla niti njej, niti detetu naškoditi kakova čara. Tudi morsko nogo („Drudenfuss“) spletajo iz nje zoper čarovnice in moro. Še veliko večjo moč pa ima — mislijo — oboje, ako je Svečnica . . . v nedeljo. (W. II. 135).

Nemška vraža pravi nadalje: Na Svečnico se ne sme presti, drugače rijejo krti, a ovce dobé vrtoglavico („Drehkrankheit“), ali pa prilomasti volk. — Jesti treba kašo in jako dolgo ali veliko meseno klobaso, zato da bóde lan velik. — Če na Svečnico solnce sije, potém zmrzuje še šest tednov (nekod 40 dni, a nekod štiri tedne); jazbec (oziroma medved) mora pa uprav toliko časa ostajati v svojem brlogu. (W. II. 79).

Razvidno je, da se tudi Nemcem ta medvedov ali jazbečev račun ne strinja do zobca.

Sv. Blaž (3. febr.).

Na Krškem imajo ta dan ljudje v cérkvi okoli vrata po dve sveči, da potém vrat ne bolí. (Zapis. g. Romih). — Za mladih nog videl sem v Metliški župni cerkvi neko kmetsko ženo „Belo Kranjico“, kako si je (sama samcata) držala na sv. Blaža dan, klečéč pred velikim oltarjem dve voščeni, negoreči sveči²⁾ pod vrat, in to navskriž.³⁾ — Isti običaj biva še tudi po nekaterih drugih krajih slovenskih in hrvatskih, zlasti po Dalmaciji. (P. u. p.). Uzrok je isti, — kakor i pri štaj. Slovencih, ki si tega dne z blagoslovljenimi svečami po vratu drgajo⁴⁾. („Črtice“ 6).

V Adlešičih je na sv. Blaža dan vsega blága (živine) godí. Zato ni ta dan nihče ne vpreza. (Zapis. vč. g. Šašelj).

¹⁾ Wachsstock.

²⁾ Beli Kranjci pravijo uže zdavna „dve voščene . . . sveče itd.“

³⁾ Po čeških krajih držé o takozvanem vratnem blagoslovu („Halsweihe“) tega dne po dve goreči sveči navskriž nad glavo . . . („Festkal.“ 42).

To se strinja s tem, da je bil po Nestorjevi svedočbi starim, poganskim Rusom Veles ali ‚Volos‘ *živinski bog*,¹⁾ tedaj vse živine zaščitnik ali varuh, in da se je ta lastnost njegova v krščanski dobi prenesla na svetnika, kateremu je po ruski ime ‚Vlásij‘ (Blasius, Blaž²⁾). To, da je rusko ime svetnikovo jako podobno poganskega boga imenu, pripomoglo je, da so si novi preverjenci lažje priljubili novega krščanskega svetnika ter mu prisvojili tudi mahom poprejšnjega poganskega boga . . poglavitno lastnost.

V ‚Dubrovniku‘ pravijo: „Kandelora³⁾ — zima fora⁴⁾; veli Blaž,⁵⁾ da je laž“ (ali: „za njom ide Blaž, koji veli, da je laž“). (Vuk. „rječn.“ 30: Blaž . . = Vlaho). — S temi besedami se praznoverje postavlja samo . . na laž.

¹⁾ Dvakrat čitaš: Volosъ . . skotij . . bogъ . . [uprav: . . ‚Волосомъ скотіимъ богомъ“ in ‚Волоса, скотія бора“ . .] v Nestorjevem letopisu, in to: k letoma 907 (6415) in 971 (6479). Prim. Miklošičevo izd. Vindob. 1860.

²⁾ Prim. zarad preglasja: Basilius, Bazil in rus. Vasilij; zarad stvári pa str. 146.

³⁾ Nm: sviečnica (sretenije).

⁴⁾ Van; nsl. vùn, vèn, [t. j. zime konec].

⁵⁾ T. j. prvi dan po svečnici.

Popravki.

Str. 137, vr. 20	namesto: „moškiiz“	čitaj: moški iz.
„ „ „ 29	„ „vunci“	„ vuci.
„ 140, op. 5.	„ „To“	„ Po.
„ „ vr. 24	„ „svetb“	„ svetb.
„ 141, „ 23	„ „dalajo“	„ delajo.
„ 144, (v pesmici)	„ „kól s“	„ kólas [kolos].
„ 146, („ „)	„ „O zvěrja	„ Ot zvěrja.
„ 148, vr. 5 od zdol.	„ „vupouští“	„ vypouští.

Jožef Lamberg,

drugi avstrijski poslanec na turškem dvoru (1489—1554).

Spisal Ivan Steklasa.

Viri, katere sem rabil pri tej razpravi, so sledeči:

1.) Ant. v. Geray: Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich-Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte. Aus Archiven und Bibliotheken I. Gesandtschaft K. Ferdinands I. an Sultan Suliman I. 1530 und 1531—1532. Wien 1840.

2.) Hormayr's Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst. XII. Jhrg. Wien 1821. Nro. 154, 155, 157. Die Stein und Katzenstein. Von Professor Richter.

3.) Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. Herausgegeben von der zur Pflege vaterländischer Geschichte aufgestellten Commission d. kais. Akad. d. Wissenschaften (Wien, Staatsdruckerei) Bd. VII. (1851). Str. 187—203: Ein Beitrag zur Geschichte der Lamberge von Stein. Von Franz X. Pritz.

4.) Valvasor knj. IX. Str. 46—64.

5.) Buchholtz. Geschichte d. Regierung Ferd. I. B. IV. Str. 95—101.

6.) Zinkeisen. Geschichte des osmanischen Reiches. B. II. Str. 724—733.

7.) Dimitz. Geschichte Krains I. II sv.

8.) Letopis „Matiče Slovenske“ 1871.: Turški boji v XV. in XVI. veku s posebnim obzirom na Slovence. Spisal Janez Parapat.

9.) Rad jugoslavenske akademije. Knj. LVI. Putovanje po balkanskom poluotoku XVI. veka. Od dr. P. Matkovića.

10.) Zgodovina slovenskega naroda. Spisal Janez Trdina.

11.) Slovenske Pesmi kranjskiga naroda. V Ljubljani. 1839—1841.

Lambergi spadajo med najstarejše plemenitaše na Kranjskem. Posebno pa so se proslavili še-le za cesarjev Friderika IV. (1439—1493), Maksimilijana I. (1493—1519) in Ferdinanda I. (1522—1564), ter so bili takrat med velikaši kranjskimi tako znameniti, kakor so bili na Češkem Roženbergi, na Moravskem Žerotini in na Hrvaškem Zrinjski in Frankopani. Po listinah lahko zasledujemo njihov rod nepretrgoma do početka XIV. veka, in sicer do Viljelma I., ki je živel okoli l. 1330. En potomec njegov, namreč Jakob,

sestavil je prvi rodoslovje, v kojem trdi, da so se prej zvali Viteziči. Ker je bil pa eden iz njih rodú hrom, nemški: „lahm“, zato pravi omenjeni rodopisec, so jih nazivali Lamberge, in so si ta priimek pridržali tudi nadalje. To je pa kaj neverjetno. Po našem mnenji je namreč njihovo ime prav slično imenu Leonberg, ki se nahaja v mnogih listinah kranjskih uže v XIII. veku. To ime se je spremenilo v slovenskem jeziku sčasoma v Lamberg. Omenjeni Leonbergi so imeli mnogo posestev na Dolenjskem in po ostalem Kranjskem, kakor tudi Lambergi v XV. veku. Na ta način so bili Lambergi bržkone deželni oskrbniki v Gorenjem Kamniku ter tukaj nasledili rodbino Pirs okoli l. 1310. tudi v Črnelu.

Valvasor deli Lamberge na štiri betve: na črnelško in kamniško na Gorenjskem, na boštanjško na Dolenjskem in na snežniško (orteneško) na Notranjskem. Od črnelških so na glas Jurij Lamberg, ki je bil l. 1438. deželni namestnik; okoli l. 1445. je živel Jurij Lamberg mlajši, tudi deželni namestnik. Kupil je grad Kamen blizu Gutenberga. L. 1516. nahajamo na Črnelu Andreja Lamberga, katerega so uporni knetje oblegali v njegovem gradu. Le-tá je postal l. 1529. deželni upravitelj kranjski. Tudi so nam še znani kot deželni poslanci Jurij Lamberg l. 1543. Maks l. 1566. in Nikolaj l. 1567.

Od boštanjških je poznat Henrik Lamberg, kot utemeljitelj te betve. Njegov sin Krištof iz zakona z Uršo Hager je bil veren drug cesarju Maksimilijanu I. ter glasovit junak. On je bil mej poslanci, ki so imeli skleniti ženitbeni ugovor z Marijo Burgundsko in Maksimilijanom I. L. 1481. in 1484. je posredoval pri sklepanji mirú z ogrskim kraljem Matijašem. Za zasluge njegove ga je povitežil novoovčenani cesar Maksimilijan v Ahenu l. 1486. in l. 1494. mu je dovolil isti cesar, da je smel s svojim grbom zediniti tudi podedovani grb Podvinski (po konci stoječ črn lovski pes v zlatem polji); kajti njegovega pradeda Viljema II. soproga je bila Ditmunda Podvinska. Krištof je bil oženjen z Rozino, po drugih s Suzano Radovliško, in od njegovih otrok je bil Viljem njegov naslednik. On je v slovenski narodni pesni postal mitična oseba. S konjem, ki je sedem let zobal le zlato pšenico in pil sladko rebuljo, pridirja v eni noči in enem dnevu od svojega grada Kamnika na Dunaj; tu se bori pod okriljem Matere Božje s strašnim Pegamom, kateremu pomagata dva vraga. Po hudi borbi vendar premaga na ravnem polji pred veliko množico Dunajčanov strašnega protivnika. Odseka mu glavo ter jo pred cesarja prinese; le ta mu pa da za dar tri gradove na Kranjskem, katere si sam izbere. Ali osem dni po svatbi z neko mlado poljsko deklico umre, začaran od stare Marjete.

Pa ne samo v narodni pesni živi ta junak, nego tudi v slikah, ki so se ohranile v kamniškem gradu. Vseh skupaj je devet. V njih je Lamberg naslikan štirinajstkrat sedeč kot zmagovalec, dočim njegovi protivniki vsi na tleh leže; samo sedemkrat ga vidimo na teh slikah premaganega. Boril se je pa s cesarjem Maksimilijanom I., krajiškim grofom Albrechtom badenskim, grofom Friderikom Hohenzollerskim, Tiboltom Harahom, Albrechtom Klevevžkim, Veikhartom Polheimom, Volkartom Turjaškim, Jakobom Lambergom, in posebej še po narodni pesni: z glasovitim Pegamom. Premagali so ga samo cesar, njegov brat Jakob in krajiški grof badenski. Tudi še kažejo dandanašnji v kamniškem gradu na kamenite jasli, iz katerih je Krištofov konj zobal sedem let pšenico in pil samo rebuljo. Konjak pa so sčasoma spremenili v človeško stanovanje.¹⁾

Po narodni pesni je obljubil cesar slavnemu junaku vse, kar bi si želel in sicer, dokler bo njegovega rodú. Obljuba se je pa Lambergom tudi v obilni meri spolnila, posebno za vlade kralja Ferdinanda I. in njegovih naslednikov. Zunanja moč boštanjskih Lambergov, ki se kaže v bogastvu in častéh, narasla je ravno v tem času, pa se je nekoliko do današnjega dne vzdržala. Lambergi so se odlikovali i kot bojavniki i kot državniki, tako v notranjih zadevah naše države, kakor tudi v zunanjih kot poslanci na različnih dvorih. Velike zasluge so si pridobili za vso državo, pa tudi za posamezne dežele, posebno za Kranjsko v turških bojih. Zavoljo te vernosti in požrtvovalnosti so jim bili tudi vladarji posebno milostljivi in nagneni ter so jih vselej odlikovali za njihove zasluge. Tako so bili povzdigneni na čast baronsko l. 1524., v grofovski stan pa prvokrat l. 1641. Cesar Jožef I. jim je podelil kneževsko dostojanstvo l. 1707. L. 1524. so bili Lambergi uvrščeni v gosposki stan na Dolnjem Avstrijskem; državljanstvo na Češkem, Moravskem in Šleskem so dobili l. 1607., na Ogrskem pa l. 1791. Med raznimi častmi, katere so Lambergi dedne imeli, dobil je baron Jakob Lamberg, dedno deželno konjušništvo za Kranjsko in slovensko okrajino (Metlika) l. 1566.; deželno nasledno ključarstvo so dobili Lambergi na Gornjem Avstrijskem l. 1675., a l. 1708. tudi čast deželnega lovca ter na Solnograškem čast deželnega konjušnika. L. 1861. so bili poklicani Lambergi tudi v gosposko zbornico na Dunaji.

Pa jih je tudi velik broj članov te rodovine, ki se svetijo kakor svitle zvezde na obzoru domače in avstrijske zgodovine. Odlikovali so se Lambergi kamo državniki i vojskovoji tamo

¹⁾ Tako je pisal ljubljanski prof. Richter l. 1821. Da-li se še dandanašnji vidijo te slike in jasli, pisatelju ni znano.

i cerkveni dostojanstveniki. Kranjska plemenitaška rodovina popela se je tečajem štiristoletne zgodovine do velike slave in moči ter spada še dandanašnji med najuglednejše velikaše avstrijske.

Mej vsemi Lambergi pa se je še posebno odlikoval kot državnik Jožef baron Lamberg. Njegovo dvakratno poslanstvo na turški dvor dokazuje najbolje, kako visoko ga je čislal kralj Ferdinand I., izročajoč mu tako važne opravke, da ugovarja s turškim sultanom, ki je bil takrat strah in groza vsem krščanskim državam, posebno pa še avstrijski.

Jožef Lamberg je član snežniške (Šneperske) betve te rodovine, ki je imela svoja posestva na Notranjskem, namreč Snežnik (Šneperk) in Ortenek. Njegov ded je bil Baltazar Lamberg, eden od treh sinov Viljemovih in utemeljitelj glavne betve Lambergov. Živel je okoli l. 1437. in je bil deželni upravitelj v Loki. Oče Jožefov pa je bil Jurij II. (rojen 1409., umrl l. 1499.), starši sin Baltazarju in Marjeti rojeni Abfaltern. Jurij je bil za cesarja Friderika IV. vrhovni zapovednik državne vojske in ob enem tudi na meji slovenske krajine (marke). Za njegove velike zasluge mu je podelil cesar po smrti Urha Celjskega (1456) graščino in kulo Ortenek na Notranjskem. Le-ta grad je bil sicer uže poprej lastnina Lambergov, ali so jim ga Celjani po dolgotrajni borbi vzeli. Jurij je bil dvakrat oženjen; iz prvega zakona je znamenit Krištof, vladika sekovski, iz drugega pa naš Jožef, ki je osnoval orteneško postransko betvo v Boštanji in pa Gašpar, ki je postal praded glavne orteneške betve v Ottensteinu in Stockerau-u. Le-ta rodovina se je celó do današnjega dne ohranila, boštanjska pa je izumrla.

Jožef se je porodil v Orteneku l. 1489. Odgojeval se je doma, kasneje pa je hodil tudi v domačo šolo, kjer se je naučil slovenski kakor njegov vrstnik Žiga Herberstein. Temu i onemu je kasneje slovenski jezik veliko koristil. Jožef pravi sicer sam, da se je malo učil, temveč pa se igral. Moral je biti tedaj jako nadarjen, ker je kasneje pokazal toliko sposobnosti in spretnosti v vseh razmerah življenja svojega. V desetem letu svoje dóbe je izgubil očeta. Vzel ga je zatorej k sebi ondanji štajerski deželni glavar Rupert Reichenburški kot plemičkega dečka, da ga po ondanjih šegah stanu primerno odgoji. Tukaj se je vadil v viteških umetnostih svojega časa ter je spremljal uže v 14. letu svoje dóbe gospoda svojega v vojsko na Bavarsko. Rupert Reichenburški je moral biti gotovo izurjen in za svoj čas naobražen mož, da je razumel mlademu Lambergu vcepiti v srce tako plemenita svojstva, kakeršna so bila v onem času kaj redka. Po smrti Ruperta Reichenburškega je hotel bojaželjni mladenič na Ogrsko, kjer se je bila

huda vojska vnela; ali ker je bil še premlad, moral je ostati doma. Ker so bili pa uže ondaj Lambergi na dvoru cesarja Friderika IV. jako čislani (vsaj je bil Gašpar Lamberg cesarjeviču Maksu drug v igrah), pozvali so tudi našega Jožefa na cesarski dvor. Kot 17letni mladenič je prišel na cesarski dvor ter je ostal od tega časa skoraj vse svoje življenje v službi avstrijskih vladarjev. Uže precej prvo leto (1506.) spremlja cesarja Maksimilijana I. v benečansko vojsko, ki je trajala več let mej Benečani in Avstrijci ter našim slovenskim krajem mnogo naškodila, kajti vršila se je večidel na slovenskih tleh in vodila skoro edino le na stroške slovenskega naroda.

Benečani so plenili po Primorskem in Kranjskem ter žugali celó Ljubljani; a Slovenci so je hrabro zavračali. L. 1514. imenujejo nam viri izrecno našega Jožefa Lamberga mej slovenskimi plemenitaši, ki so se bojevali z Benečani. Mej to vojsko vnela se je buna mej slovenskimi silno tlačeniimi kmeti proti gospodi (1513—15). Jožef Lamberg branil je hrabro grad Ortenek na Notranjskem ter miril kmete z lepimi besedami, dokler se ni zbrala mala četa v sosedstvu ter mu prišla na pomoč.

Po teh dokončanih bojih je živel Jožef Lamberg večidel na cesarkem dvoru. Tako ga nahajamo l. 1518. na Dunaji pri cesarji Maksu, ravno ko mu je doma umrla prva žena. Pa tudi po smrti cesarja Maksimilijana I. (12. jan. l. 1519.) ostane na dvoru, kjer ga je Karlo V., naslednik Maksimilijanov, na dan svojega venčanja povitežil. L. 1523. je postal deželnega glavarja kranjskega namestnik, pa je v tej službi imel mnogo skrbi in težav, da ohrani zemljo okrutnih sovražnikov krščanstva. Turki sicer za cesarja Maksimilijana I. niso napadali tako strašno slovenskih dežel kakor poprej; samo l. 1511. so razgrajali po metliškem okraji, po Goriškem, po Krasu in Paznu. Več sto vojakov naših so pograbili in odgnali v sužnost. Temhuje pa so pritiskali na sosedno Hrvaško. Nobeno leto ni minilo, da ne bi bili te nesrečne zemlje poplenili. Hrvati so odbijali napade z vso hrabrostjo, da se je ves krščanski svet čudil njihovi hrabrosti, kajti zapuščeni od vseh strani, morali so sami varovati zapadni krščanski svet pred temi divjaki. Njihov kralj Vladislav II. (1490—1516) in kasneje Ljudevit II. (1516—1526) jim nista mogla nič pomagati, ker sta imela dosta opraviti z nezadovoljnimi Ogrji. Edini papež Leon X. se je zavzel zanje ter nagovarjal vse krščanske vladarje, da pošljejo pomoči tem mučenikom. Ali tudi ta klic se ni slišal v Evropi. In tako je moral Peter Berislavič, vladika in ban hrvaški, brez vsake podpore sam nadaljevati borbo proti sovražniku krščanstva.

Po smrti Maksimilijana I. prično Turci znova pleniti po slovenskih deželah. Razen turške sile pretila je še druga nevarnost slovenskim deželam, osobito Kranjski, kajti začelo se je (l. 1525.) mej slovenskimi kmeti spet prav nevarno gibanje, do prelivanja krvi vendar ni prišlo. Deželnega glavarja kranjskega namestnik Jožef Lamberg ukazal je kranjskemu plemstvu, da ima biti pripravljeno za vsak slučaj, in zbralo se je 300 konjikov v Kranji, kar dokazuje, da je imel upor bukneti na Gorenjskem. S temi odločnimi naredbami odvrnil je deželnega glavarja kranjskega previdni namestnik veliko nesreče od dežel slovenskih, ki je ravno takrat zadela Solnograško in Gorenje-Štajersko.¹⁾

Bodočega leta bila je bitka pri Mohači (dne 29. avgusta 1526). Turki so zmagali Ogre in vsled te turške zmage povečala se je nevarnost tudi za slovenske zemlje, posebno pa še za Kranjsko, kajti skoz Hrvaško so mogli Turki zdaj prav lahko napadati naše zemlje in sicer tem laglje, ker so se Hrvati radi izvolitve novega kralja mesto Ljudevita II. razdelili na dve protivni stranki, kar je Turek lahko zvedel, pa se tudi s tem okoristil. Zatorej je nadvojvoda Ferdinand dovolil na prošnjo deželnih stanov, da smejo zvonove shraniti v mesta in trdne gradove, da jih Turki ne odnesó. Zabranil je tudi prodajati živino, žito in konje na Laško ter nabirati vojake za tuje zemlje, ker so doma tako potrebni. Drugo leto se je nadaljevalo utrjevanje mest in gradov. Na deželne stroške se je zbralo 300 lahkih konjikov in za zapovednika jim je bil dan Janez Pihler. Za pet mesecev so dobili plače 7996 gold. Dne 9. aprila je izdal deželni namestnik Jožef Lamberg oklic za vojsko. V slučaju, da se Turki približajo, dalo se bode znamenje s streljanjem in kresovi po hribih, in potem mora biti vsakdo pripravljen na vojsko in preskrbljen za nekaj dni tudi s hrano. Gorenjci naj se zberó v Kočevji, Dolenjci v Novem Mestu, Istrijani in Kraševci pa v Šilertaboru. Plemstvu je bilo naročito zapovedano, da mora priti osobno, da more podložnike v redu držati. Na prošnjo stanov je nadvojvoda dopustil, da se smejo za obrambo dežele vse zlate in srebrne cerkvene dragocenosti upotrebti, ali s to pogodbo, da se imajo kasneje povrniti. Da se bode pa vedelo, koliko da je cerkvenega premoženja, imele so se vse te dragocenosti vpričo stanovskih komisarjev dati kovniškemu mojstru zapisati, tehtati in ceniti. To oddano blago se je moralo na Štajerskem hraniti na graškem gradu pod tremi ključi, in iz dežele se ni smelo nič poslati. Na Kranjskem pa so

¹⁾ O turških vojskah kakor tudi o kmečkih bunah pisal je uže pokojni Janez Parapat in sta obe razpravi tiskani v „Letopisu Matice Slovenske“ za leto 1869. in 1871., in torej ni treba nobenega ponavljanja.

sprejeli in varovali te dragocenosti v vrednosti od 17.438 gold. na ljubljanskem gradu Krištof baron Krajg, Janez opat Zatiški in Jožef Lamberg. Tako se je vse pripravljalo na vojsko, da se zemlje ubranijo sovražnika, ki je mogel vsak čas udariti čez mejo. Da so bile pa te priprave koristne in potrebne, pokazalo se je uže l. 1528. in 1529., ko je Turek prihrumel na Kranjsko; dobro pripravljeni Slovenci ga kmalu užugajo in čez mejo poženo. Vendar pa našemu Jožefu Lambergu, ki je vodil vse bojne priprave na Kranjskem, ni bilo sojeno, da zapoveduje sam tudi slovenskim četam v bojih proti krvoločnemu vragu, kajti cesar ga je uže l. 1527., kmalu po móhački bitvi, poklical k sebi na Ogrsko ter ga imenoval vojaškim svetovalcem avstrijski vojski na Ogrskem, kjer je verno služil kakor poprej na Kranjskem. Kralj Ferdinand I., ki je imel po naslednjem ugovoru pravo na ogrsko in hrvaško kraljestvo, moral se je tukaj boriti za prestol proti Turkom ter Janezu Zapoljskemu, katerega je turški sultan v borbi proti cesarskim podpiral. Ko je pa Ferdinand uvidel, da bode borba proti Turkom bržkone brezvspešna, hotel se je s sultanom zlepa pogoditi, pa je zato poslal l. 1528. prva svoja poslanca, namreč Žigo Višnjegorskega in Janeza Hobordanca v Carjigrad. Ali Turek se ni dal tako lahko pregovoriti, nego odpusti Ferdinandova poslanca z ošabnim odgovorom, da bode uže on sam kralja Ferdinanda na Dunaji posetil, naj le vse lepo zanj pripravijo. Ferdinand se je moral vsled tega zopet oboroževati, ali ker le ni mogel dobiti zdatne podpore in pomoči, hotel je še enkrat poskusiti, da se s sultanom pomiri. Zatorej odpravi Nikolaja Jurišiča na pot z mnogimi darovi za velikega vezira in sultana. Ali prepozno je bilo. Jurišič je prišel komaj v Metliko, ko se je sultan uže približeval Dunaju s strašno vojsko. To je bilo l. 1529. Vendar se sultanu ni posrečilo tega mesta osvojiti, nego se je moral sramotno vrniti nazaj na Turško; kajti kristjani so se pri tem obsedanji dunajskem hrabro držali pod vodstvom Nikolaja Salma, ki je pa v tej borbi na žalost vsega krščanstva zaglavlil. Bržkone se je pri tej priliki odlikoval tudi Jožef Lamberg kot vojaški svetnik in hraber borilec, čeravno nam o tem ni nikjer nič zapisanega ostalo, pač pa o njegovih sorodnjakih Melhardu, Krištofu, Vuku, Janezu in Gothardu. Pa tudi po tej zmagi ni kazalo Ferdinandu nič drugega, nego mirno pogoditi se s sultanom, kajti znali so dobro, da more Turek hitro novo vojsko zbrati ter drugo leto zopet priti. Takošen strah je bil takrat pred mogočnim Turčinom!

Poskusi torej v tretje s poslanstvom. Za to sta bila odbrana Nikolaj Jurišič, ki se v tedanjih službenih listinah zove kr. svetovallec in nasledni komornik na Hrvaškem ter kapetan na Reci in v Kisegu, ter naš Jožef Lamberg. Ž njima je šel tudi

kot latinsk tolmač doktor prava in pooblaščen odvetnik Benedikt Kuripešič¹⁾ iz Gornjega grada na Štajerskem, ki nam je kasneje to potovanje tudi opisal v posebni knjižici. Meseca avgusta so zapustili poslanci Avgsburg s spremstvom 24 oseb ter potovali skozi Ljubljano na Hrvaško. Lamberg je šel s svojimi ljudmi skoz Šmarje, Razsuplje, Višnjogoro, Zatičino, Trebnje, Mirno Peč, Novo Mesto, Mehovo in Metliko, Jurišič pa skoz Krko, Žužemberg, Sotesko, Toplice, Lužo in Metliko, kjer so se potniki sešli. Po teh potih so v 15. in 16. veku Turki dohajali na Kranjsko iz sosedne Hrvaške, in Metlika je bila zatorej važna obrambena točka za slovenske zemlje sploh, a še posebno za Kranjsko. Ravno takrat, ko je naše poslanstvo prispelo v Metliko (24. avg.), bili so v Metliki Ivan Karlovič, ban Dalmacije in Hrvaške, Ivan Kacijanar, kranjski deželni glavar, in mnogi drugi kranjski in hrvaški vojaški poveljniki, ki so ravno tistega dne pregledavali zbrano vojsko. Dne 25. avgusta gredo naši poslanci iz Metlike čez Kolpo na Ribnik, Novigrad pri Dobri, potem čez reko Mreznico na Kamengrad, Ključ in Sokol v Bosno, Srbijo in Bolgarsko. Bližji in sicer navadni pot na Turško je vodil skoz Ogrsko na Beligrad in Niš v Srbiji; ali ti kraji so bili tedaj vsi v turških rokah, ter je bilo nevarno potovati po teh predelih. Po dolgotrajnem in težavnem potovanji skoz Vrhbosno, Višehrad, Zvečaj in Kosovo pridejo poslanci 17. oktobra v Carjigrad, povsod pričakovani od množice sultanovih dvorjanikov. Še le deveti dan ju je pustil veliki vezir pred se. Poslanca sta dobila od kralja Ferdinanda posebne napotke in priporočilna pisma za sultana Solimana, velikega vezira Ibrahima in bosenskega upravitelja Hozrev bega. Jožef Lamberg, ki je, kakor sam piše, znal slovenski, nagovoril je Ibrahima v nemškem jeziku — tako mu je bilo namreč zaukazano — Kuripešič pa je narekoval njegove besede v latinščini. Ker pa nikogar ni bilo zmožnega tega jezika in Turki niso razumeli, kaj poslanci želé, nastala je zmešnjava in vleklo bi se bile obravnave, ko se ne bi bil Jurišič oglasil v hrvaškem jeziku, ki je bil takrat sploh v navadi v Carjigradu ter so ga znali tudi sultanovi dvorjanici. Morda bi bil Lamberg bolje pogodil, da je slovenski spregovoril nego nemški, ali on se je moral točno držati izdanih propisov. Ibrahim je po navadi svoji poslanca popraševal to in ono, vmes tudi podrobil kakšno zabavljivo, ošabno in zaničljivo opombo. Na terjatev, da se Ferdinandu prepusti Ogrska, odvrnil je, da nima nobene pravice do nje, pravi njen gospodar

¹⁾ Obširnejše o tem znamenitem moži v prihodnjem „Letopisu“. Kratke podatke o njem najdeš v Književni — zgodovini Slovenskega Štajerja od Macuna, 1883.

je sultan, ki si jo je dvakrat z mečem privojskoval. Ferdinand se pač imenuje kralja ogrskega, a kje pa je to njegovo kraljestvo ogrsko? Ali ste mar dve kraljestvi tega imena? — Ko sta poslanca začela prošnje svoje podpirati z denarji, odgovoril je veliki vezir, da njegov gospod ne potrebuje Ferdinandovega denarja; na to je odprl okno in kažoč na sedmero stolpov rekel, da so vsi polni zlata in srebra, katerega se dozdaš še niso dotaknili; sploh sultan ne prodaje dežel in ljudij in on ga na to ne bode nikdar nagovarjal, torej naj rajše molčita o novcih.

Dne 7. novembra sta bila poslanca z veliko svečanostjo stopila pred sultana, da bi mu poljubila roko in ga pozdravila v ime kralja Ferdinanda. Poslanca so peljali skozi dve dvorišči v sarailsko ¹⁾ palačo, kjer ju je pričakoval sultan z velikim vezirrom in ostalimi veziri in pašami, beglerbegi, ²⁾ tefterdarji ³⁾ in državnim kancelerjem ⁴⁾. V prvem dvorišči sta bila dva slona, a iz drugega se je čulo rjojenje od deset na verige pripetih levov in dveh leopardov. Pravo serailsko palačo pa so obdajali telesni stražarji sultanovi, njegovi služabniki, oblečeni v svilo in kadif ⁵⁾ z zlatimi kapami in do 3000 janičarjev v belih krznenih kapah. Tudi sedaj so bile zmešnjave zaradi jezika. Lamberg je nemški govoril in rad bi bil slovenski, ali ni smel, kakor je bilo uže poprej omenjeno. Iz zadrege je zopet pomagal Jurišič s hrvaščino, ⁶⁾ v kateri je poprosil sultana v imeni kraljevem miru, kateri vendar ni bil po želji Ferdinandovi sklenen, čeravno sta poslanca ponujala letnega davka 100.000 cekinov za sultana in 10.000 za velikega vezira, nego je bilo dovoljeno samo premirje za eno leto, kajti ponosni Soliman je smatral Ogrsko za osvojeno kraljevino, katero je bil pokornemu svojemu varovancu Janezu Žapoljskemu podelil, a Ferdinanda je imel samo za kneza, ki si je sultanovemu veličanstvu ne enak prisvojil nepostavno kraljevsko vlast na Ogrskem. Po veliki pojedini njima na čast in po slovesu od sultana 15. novembra zadržali so ju še šest tednov v Carjigradu zaprta, ker so bili zvedeli, da je mej tem kraljevska vojska Budim oblegla. Še le v četrtek pred Božičem 21. decembra sta odrinila poslanca iz Carjigrada in 2. februarja l. 1531. iz Krupe kralju

¹⁾ Serail pomeni v turškem jeziku grad, palačo sultanovo.

²⁾ Cesarski namestniki v pokrajinah.

³⁾ Blagajnik, tudi turški finančni minister.

⁴⁾ Državni pečatnik.

⁵⁾ Zamet.

⁶⁾ O tem poslanstvu, o nezmožnosti nemščine, a o veliki veljavi hrvaščine ali slovenščine kot dvorskem in diplomatskem jeziku v Carjigradu gl. še: „Mehmed Sokolović“ v knjigi „Glasoviti Hrvati“. Kukuljević Matica hrvatska. 1286 str. 74, 75. — Uredn.

poročila o slabem uspehu poslanstva svojega. V Ljubljano sta priromala dne 9. febr. Jurišič je tu bolan obležal, Lamberg pa je hitel v Linc k Ferdinandu s sultanovim in vezirovim pismom, katero mu je predal z uradnim sporočilom o svojem poslanstvu na turškem dvoru. Kako ošabno je moral pisati sultan kralju Ferdinandu, vidiš uže iz naslova, ki si ga daje Soliman sam v omenjenem pismu, namreč: „Jaz sultan sem največji, najizvrstnejši in prevzvišeni cesar; v oblasti imam grško krono, gospod sem deloma Belega in Črnega morja, potem Grške, Turške, Karamanije, Antiohije, Male Armenije, Sirije itd.“ Jožef Lamberg je postal za velike zasluge dvorski domovnik pri kralji Ferdinandu ter je tudi še na dalje ostal na Dunaji kot svetovalec v bojnem svétu, saj se ni mogel nikdo zanašati, da bi mir dolgo trajal.

Tako je spodletelo tudi tretje poslanstvo k sultanu. Turki pa so mej tem šarili po stari navadi. L. 1530. so do velike noči petkrat planili čez mejo na Kranjsko ter odpeljali 3000 mirnih prebivalcev. Zlasti na Kočevskem so razsajali, dalje se pa niso spuščali, menda boječi se slovenskih batov in krogel. Bile so tedaj potrebne vsestranske priprave, ker nadejati se je bilo, da pridejo prej ali slej z večjo močjo. Kralj Ferdinand je delal v ta namen po zmožnosti. Po smrti vrlega branitelja Dunajskega mesta, grofa Nikolaja Salma, postavil je Lenarta pl. Velsa za vojaškega poveljnika vseh nemških trum na Ogrskem, Janeza Kacijanarja za prvega vojskovodjo na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, Ljudevita de Avallos za poveljnika španjolskim in italijanskim četam na Ogrskem in barona Janeza Ungnada za deželnega glavarja Štajerskega. Čeravno je Ferdinand izročil tako izvrstnim možem obrambo svojih dežel, udirali so vendar Turki v malih četah na Kranjsko uže l. 1530., kakor je bilo poprej omenjeno. Naslednje leto so ponovili napad in prihrumeli na Pivko, toda Hrvatje s Frankopanom na čelu, pobrali so jim ujete kristjane in vse naplenjeno blago. Tudi Štajerski niso prizanesli, kajti beremo, da je v tem letu v Ljutomeru veliko škodo povzročil hud požar, ki so ga boje zanetili kleti sovražniki, in da so 1. marca na kose razsekali predstojnika Zajckloštra Andreja. Sploh pa slovenska zemlja in njeni prebivalci v tem času niso tako veliko trpeli od Turkov kakor v poprejšnjih letih. Tolikanj večja nevarnost pa je pretila l. 1532. Soliman je hotel namreč popraviti hibo l. 1529. pred Dunajem; sramoto, ki ga je zadela pred tem mestom, želel je izbrisati. V Carjigradu so delali zato velike priprave. Splošen strah je prešinil krščanske prebivalce na zapadu, ko so zvedeli o tej nameri sultanovi, vendar pa niso mirno pričakovali tega, kar se je imelo zgoditi, temveč pripravljali so se za brambo na vse pretege, zlasti oni, ki so

bili Turkom najbližji sosedje in tedaj v največi nevarnosti, namreč Hrvati in Slovenci. Deželni glavar štajerski je v ta namen obhodil in pregledal hrvaške meje ter dal popraviti in utrditi vse pomejne trdnjave. V Trstu se je nakupilo 40 stotov streliva in razdelilo po Kranjskem. Denar so pobirali za vojsko povsod, kjer so ga le dobiti mogli. Kralj Ferdinand I. in brat njegov, cesar Karol V., sta vendar enkrat prejela pomoč iz Nemške države, blizu 100.000 mož pod raznimi poveljniki.

A vkljub vsem tem in drugim ogromnim pripravam pogodil bi se bil Ferdinand vendar najrajše mirnim putem. In to je tudi poskusil s četrim svojim poslanstvom k sultanu. Zameriti mu gotovo ni bilo, da je hotel na ta način svoje zemlje obvarovati velike nesreče, ki jim je pretila. Cesar Karol V. je bil tudi tega mnenja ter je sam silil, da to čim preje izvede. „Jaz moram Vašo nakano, čim prej poslance do sultanu odpraviti, le pohvaliti“, piše cesar 25. nov. leta 1531. kralju Ferdinandu. In to je Ferdinand tudi res storil. Za to poslanstvo pa si je odbral zopet Jožefa Lamberga in grofa Lenarta Nogarolo, ki je kasneje postal (l. 1540.) tržaški kapetan. Poslanstvo se je napotilo iz Ljubljane 3. maja l. 1535. skozi Metliko na Turško istim putem kakor prvokrat in skoraj s tistimi pogodbami kakor v prvič, samo so hoteli zdaj bolj popustljivi biti. Bilo je namreč poslancema naloženo, da naj se pogodita tudi, če ni drugače, za enoletno premirje, za ktereга bi se mogle mirovne pogodbe dalje razpravljati. Ako sultan kralju prepusti Ogrsko, hotel bi poslednji plačevati na leto 100.000 cekinov „penzije“; če pa prepusti sultan kralju Ogrsko, kolikor je ima v svoji oblasti, naj mu obljubita polovico „penzije“. Ko bi pa sultan zahteval, da ostane vsa Ogrska njemu, ali pa vojvodi Zapoljskemu, potem je njima slobodno tudi s sledečimi pogodbami mir skleniti: Januš Vajda (Janez Zapolja) naj ostane gospodar Ogrske, ali neoženjen naj ostane, da po smrti njegovi pripade vsa Ogrska avstrijskemu nadvojvodi ali njegovim naslednikom. S početka naj ostane samo v svojem delu vladar, ko bi pa sultan zahteval, da se mu izročé tudi mesta Ferdinandova, naj se to zgodi, ali najjačja naj se predade najzadnje. Poveljniki v teh mestih pa se morajo obvezati, da predade mahoma po smrti vojvode Zapoljskega mesta dotičnemu nadvojvodi. Najzadnje naj se izročé Požun, Šopronj, Starigrad, Trenčin, Rab, Komorn itd. Ali zato naj izplača davek sultanu vojvoda, a ne Ferdinand. Tudi se imajo pravice kraljice vdove Marije, sestre Ferdinandove, povsod zavarovati. Porokov pa ne dade nobenih; velikemu veziru Ibrahim paši je bilo namenjenih za posredovanje 10.000 cekinov „penzije“.

To poslanstvo pa bi se bilo moralo mnogo poprej napotiti, ko bi bilo hotelo kaj izposlovati. Ali preteklo je več mesecev,

predno je dobilo potrebna pisma in spremljevalcev, pa je zatorej bilo vse prepozno. V Carjigrad to poslanstvo ni niti prišlo, kajti sultan in ž njim 200.000 mož, mej njimi 60.000 požigalcev in 300 topov, bili so uže na nogah, „da kralju prihranijo dolg pot“, kakor se je tudi Ibrahim izrazil naproti zadnjemu poslanstvu. Kraljevska poslanca sta morala tedaj sultana poiskati v njegovem taboru, ki je bil takrat uže blizu Niša ob Moravi. Tukaj sta morala čakati 14 dni na bližajočega se padišaha. Še le 12. junija ju je Ibrahim vprvič sprejel. Vse njegovo ponašanje proti poslancema je bilo osorno in neprijazno. Ibrahim jima je odgovoril jasno, da sultan nima ž njunim kraljem zdaj sploh nič več opraviti, kajti on je le „majhen gospodek“ („klains herl“), katerega na turškem dvoru prav malo čislajo; on išče samo kralja španjolskega, ki je tolkokrat govoril, da se mora nad Turka vzdigniti. Zdaj se bo pokazalo, je-li on zares cesar, kakor se imenuje; kajti cesar mora pred vsem znati svojo zemljo rešiti. „Vašega kralja pa, dostavi, ne smatramo za kralja, kajti kralj mora mogočen biti nad svojimi ljudmi in besedo držati; kajti kaj je kralj več, kakor vsaka druga oseba, ako ga tacega ne smatrajo in ako njegova beseda nima veljave?“

V tem smislu je govoril Ibrahim tudi še o drugih stvareh, ki niso spadale na to zadevo in pri drugem zaslišanju je prav radovedno povpraševal o starosti cesarja Karla, kralja Ferdinandanda in kralja francoskega, o državnem zboru ratisbonskem, za pot v Ratisbono in koliko časa bi potreboval, da bi tjekaj prišel. Poslanca mu odgovorita, da dober mesec, ko bi hitro jahal. To se mu je zdelo pa malo predaleč. Poslanca sta morala potem z armado v Beligrad, kjer je sultan sprejel najpoprej francoskega poslanca Rincona. Tudi le-ta poslanec je bil namenjen v Carjigrad, kamor pa ni prispeti mogel, ter se je prijavil na zaslišanje v Belemgradu. Imel je pa nalog, da sultana pregovarja, naj ne napade dežel avstrijskih. Francoski kralj je bil sicer večkrat zaveznik turški proti Avstrijcem, ali zdaj je hotel oba sovražnika pomiriti, ker je bil mir njemu samemu koristen. Ali sultan poslancu odgovori, da se mu sploh čudno zdi, kako se more kralj francoski za Karla španjolskega zavzemati, ko je vendar njegov sovražnik. Poslanec ni torej ničesar opravil. Zdaj prideta na vrsto Ferdinandova poslanca. V obleki, ki jo je njima podaril turški cesar, stopila sta predenj 5. julija. Vse je merilo na to, da bodeta poslanca pri tem sprejemu od iztočnega sjaja osolpla in zapanjena. Vsa vojska je stala v taboru, sredi katerega je bil sultanov šator. Bilo je do dvanajst tisoč samih janičarjev, ki so jima pred nosom po redu streljali, da ju preplašijo ter se jima potem posmehujejo. Soliman je sedel na prestolu, stoječem na štirih

stebrih, ki so se lesketali dragih kamenov in biserov v vrednosti več nego 200.000 cekinov. Poleg prestola pa je ležala na mizi krasna krona, umetno delo benečansko, vredna gotovo svojih 120.000 cekinov. Darila, ki sta jih naša poslanca dobila, bila so pa proti temu bogastvu kaj siromašna in malovredna. Dobila sta namreč obleko od žameta in svile, ter neke srebrne posode. Tako je razkazoval sultan našima poslancema vso svojo mogočnost, imenitnost in bogastvo, isto tako je storil tudi francoskemu poročniku in Janezu Martinuciju, poslancu Zapoljevemu.

Do zdaj še ni bilo pravega govora o namenu Ferdinandovega poslanstva. Še le na zapoved sultanovo se je Ibrahim spustil v razpravo, ali samo da ponovi ono, kar je uže večkrat rekel: sultan ne sklene miru, dokler stoje čete kraljeve na Ogrskem; on išče samo kralja španjolskega; niti ne more sultan vse Ogrske predati, niti te svoje kraljevine razpoloviti, kajti komu bi bilo to spodobno, da bi dva kralja v eni zemlji zapovedovala, eden v Budimu, drugi v Ostrogonu. Vojvoda nima nobenega prava, plačati komu odškodnine, kajti to, kar ima na Ogrskem, ni njegovo nego sultanovo. O kakšnem letnem plačevanji davka ali, kakor sta poslanca rekla, „penzije“, ni hotel Ibrahim nič slišati.

Ali ne da bi bil poslanca po zaslišanju odpustil, prisilil ju je, za vojsko korakati do Oseka, kjer je k njima pripeljal ves razsrjen nekega ujetnika. Pri tej priliki jima je očital, da njun kralj sicer mir ponuja, ali z druge strani vedno svoje ljudi pošilja v sovražnem smislu v turške zemlje. Še le 18. julija njima je predal Ibrahim zaprto pismo sultanovo za kralja z naznanilom, da zdaj njegov gospod potuje v Budim, kjer hoče pričakovati poslanca španjolskega kralja radi miru, kate-rega bi on rad sklenil.

Pismo sultanovo do kralja Ferdinanda je bilo podpisano 17. jul. v Oseku. Pisano je bilo z zlato in modro tinto ter v grimizno mošnjico zavezano. Glasi se pa kaj neprijazno in na mestih celo preteče: „Vedite, da sem po milosti božji in proroka našega Mohameda z vsemi svojimi prvaki, slugami in neštevilno vojsko dvignil se iz stolnega mesta. Zdavna uže sleparite uboge kristjane v deželah svojih, češ, da bodo udarili na Turško; leto za letom izmikate tako ljudem denarje, večkrat so v ta namen tudi zbori in shodi. Zatorej sem sklenil dvigniti se zoper kralja španjolskega. Vedite tedaj, da nisem namenjen k Vam, ampak k njemu. — Ko se bližam meji nemški, nikakor ni spodobno, da popusti dežele in kraljestva in beži, zakaj dežele kraljev so kakor njihove žene: ako jih zapuste možje, pridejo tujim v last, kar je čudno in sramotno. Saj se španjolski kralj uže dolgo baha, da pride nad Turke,

jaz pa mu grem z vojsko uže naproti. Ako je pogumen, pričakuje naj me na bojišči, ako ni, pošlje naj moji visokosti davek. Vi ste Svoja poslanca poslali, da zaprosita miru in prijateljstva. Ako to odkritosrčno in pošteno mislite, ne bраниmo se miru obljubiti, kakor to čast zahteva. Ostalo smo Vašima poslancema ustno izročili“.

Tako se je glasilo ošabno pismo zmagonosnega Turčina, ali naša poslanca ga še nista smela odnesti svojemu gospodu, nego sta morala pod strogo stražo še dva meseca za turško armado stopinje pobirati. Morala sta gledati obleganje Kiseka, in še le 2. septembra so ju odpravili pod stražo 500 konjikov čez Šopronj do Brucka na Litavi, kjer so ju 5. septembra izpustili, da pohitita kralju Ferdinandu poročat, kar je uže vedel.

Po petmesečnem trudapolnem potovanju je tedaj prispel Lamberg s svojim drugom čez Dunaj zopet v Linc, kjer sta se bila kralj in cesar z vojsko utaborila. Tukaj sta se komaj nekoliko odpočila in počasi okrevala, kajti mnogo težav sta pretrpela in mnogo nadlog videla, kakor Lamberg sam pripoveduje v opisu tega potovanja. Bilo je včasih tako hudo in zdvojno, da je mislil, da ne bode nikdar več svoje domovine videl. Vendar pa se je srečno vrnil, kakor smo videli in od tega časa je opravljal vestno svojo službo kot dvorjanik ter je potoval z dvorom po raznih pokrajinah avstrijskih. In ko je postal l. 1535. komornik kraljice, živel je večjidel na Češkem v Pragi. L. 1545. je spremljal Ferdinanda na državni zbor v Speier, kjer ga je kralj povzdignil na dostojanstvo državnega barona. Isto leto gre tudi na Kranjsko in postane tukaj deželni glavar, ali je to službo nastopil še le l. 1551., ker so ga vedno na dvoru za razna opravila rabili. Tako se vrne uže l. 1545. na Dunaj in od tod v Prago, kjer je bival ravno za šmal-kaldske vojske, za katere so se tudi Pražani pobunili proti kralju Ferdinandu, kar so pa kasneje britko obžalovali, kajti premagani so bili strogo kaznovani. Kmalu po teh dogodkih umre kraljica, in Lamberg ostane odgojitelj malodobnim Ferdinandovim otrokom v Linci. Še le leta 1551. se je za stalno povrnil na Kranjsko, kjer je prevzel važno uže poprej mu podeljeno službo deželnega glavarja. Umrl je l. 1554. v Ljubljani, in bil pokopan v stolni cerkvi.

Jožef Lamberg je bil 65 let star in trikrat oženjen. Od njegovih deseterih otrok ga je preživel jedini Baltazar iz drugega zakona z Margareto Khuensko. Burno in živahno svoje življenje je opisal v vezani besedi, kjer je vplel tudi mnogo lepih naukov za svoje otroke in naslednike. Glasilo mu je bilo: „Bodi v vsem zmeren“. On je svojo rodovino posebno

proslavil z velikimi svojimi deli, za katera ga je kralj nagradil z odličnimi častmi, pa so se ravno na njem spolnile besede, ki jih cesar v narodni pesni odgovarja na prošnjo Krištofa Lamberga, da bi mu podaril tri graščine na Kranjskem, namreč:

„Kar češ imet', naj se zgodi,
Kar dolgo le tvoj rod živi.“

